ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2567

วารสาร การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัย
Research Administrative Network

ISSN (Print): 2630-0443 ISSN (Online): 2630-0451 Journal of Community Development and Life Quality

1. การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนภายใต้แนวคิดไทยแลนด์ 4.0 สู่การเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก
ศิริภรณ์ บุญประกอบ กรรณิการ์ ประทุมโทน รัชตา มาอากาศ สวรรยา หาญวงษา กานต์ธีรา โพธิ์ปาน และ นนท์ แสนประสิทธิ์ 1

2. การสำรวจผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่ จังหวัดยโสธร
วสันต์ บุญล้น รวมพล ไวยพจน์ และสุพิชชาย์ ศรีลิพัฒน์ 12

3. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ข้าวแคบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของตำบลหัวเสือ จังหวัดลำปาง : บทเรียนจากชุมชน
พงศ์วัชร ฟองกันทา ฟิสิกส์ ฌอณ บัวกนก สุวรรณี เครือพึ่ง และ ธิดารัตน์ ผมงาม 21

4. พฤติกรรมผู้บริโภคต่อการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เกษตรอินทรีย์เอบีซีทมนี สุขใส 30

5. การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุชุมชนสะลวง-ขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
สามารถ ใจเตี้ย ณัทธร สุขสีทอง และศศิกัญญ์ นำบุญจิตต์ 38

6. การประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร
กมลชนก จันทราศรี และประจบ ขวัญมั่น 47

7. การถ่ายทอดเทคโนโลยีการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมด้วยเครื่องกลั่นแบบไอน้ำให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ต. สันทราย อ. แม่จัน จ. เชียงราย
ภักดี สิทธิฤทธิ์กวิน ชลธิศ ปิติภูมิสุขสันต์ ไพฑูรย์ ยศกาศ และธวัชชัย กิตติ 59

8. แนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง
พรพิมล อริยะวงษ์ นิตยา เอกบาง พงศกร สุรินทร์ อนาวิล ทิพย์บุญราช และณัฐอมร จวงเจิม 70

TCI กลุ่มที่ 2 Impact Factor 2561 = 0.663

คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ

เรื่องที่ตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ หรือบทความวิชาการ

การเตรียมต้นฉบับ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

2. การพิมพ์ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 ด้วย คอมพิวเตอร์โปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 ตัวอักษรต่อนิ้ว **ความยาวไม่ควรเกิน 8 - 10 หน้า** (รวมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

3.1 ชื่อเรื่อง (Title) ควรสั้น ชัดเจน และต้องสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 หนา

3.2 ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 หนา เอียง สำหรับ ที่อยู่ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้พิมพ์บรรทัดถัดไป ข้างล่างชื่อผู้เขียน ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 12

3.3 บทคัดย่อ (Abstract) ควรเป็นเนื้อหาที่สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยรวมเหตุผลในการศึกษาวิจัย อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนผลการศึกษาและสรุปด้วย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ **ไม่ควรเกิน 200 คำ** และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อแต่ละภาษาด้วย **จำนวนคำไม่เกิน 5 คำ** (บทความปริทัศน์อาจไม่ต้องมีบทคัดย่อ)

3.4 คำนำ (Introduction) แสดง**ความเป็นมาและเหตุผล**ที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย รวมการตรวจเอกสารอย่างน้อย 5 แหล่ง (Review of Literature) และ**วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย**ไว้ด้วย

3.5 อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods) ให้บอกรายละเอียด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประชากรต้องระบุขอบเขต จำนวนและคุณลักษณะของประชากรให้ชัดเจน กลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนหนึ่งของประชากรที่จะนำมาศึกษา ต้องระบุขนาด ของกลุ่มตัวอย่าง วิธีการและขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างละเอียด

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นการให้รายละเอียดเครื่องมือที่จะใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการอธิบายว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการอธิบายถึงวิธีการจัดกระทำกับข้อมูลที่ได้มา เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.6 ผลการศึกษาหรือผลการทดลอง (Results) ให้บรรยายผลการศึกษาวิจัย พร้อมเสนอข้อมูลในรูปแบบ ตารางหรือภาพประกอบได้ โดยตารางหรือภาพ ให้จัดทำเป็น**ภาษาอังกฤษ**ทั้งหมด และไม่ควรมีการอ้างอิงในผลการศึกษา

3.7 วิจารณ์ (Discussion) หรืออภิปรายผล ควรเชื่อมโยงกับผลการศึกษาว่า**สอดคล้อง**กับสมมุติฐาน **หรือแตกต่างไปจากผลงานวิจัยที่มีผู้รายงานไว้ก่อน**หรือไม่อย่างไรและด้วยเหตุใด โดยมีพื้นฐานการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิจารณ์อาจนำไปรวมกับผลการศึกษาเป็นผลการศึกษาและวิจารณ์ (Results and Discussion)

3.8 สรุป (Conclusion) ควรสรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างกระชับว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. กิตติกรรมประกาศ หรือ คำขอบคุณ (Acknowledgement)

อาจมีหรือไม่มีก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่ช่วยเหลือในงานวิจัย แต่ไม่ได้เป็น ผู้ร่วมงานวิจัย

5. เอกสารอ้างอิง (References)

5.1 ในเนื้อเรื่อง

หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
TH: Jaisuk (2018) รายงานว่า	TH: (Jaisuk, 2018)
EN: Johny (2018)	EN: (Johny, 2018)
หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใช้เป็น	
Jaisuk and Jaingam (2018) รายงานว่า	(Jaisuk and Jaingam, 2018)
Johnnie and Walker (2018)	(Johnnie and Walker, 2018)
ถ้ามีผู้เขียนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ใช้ชื่อคนแรกแล้วตามด้วยคำว่า และคณะ	
Jaisuk *et al.* (2018) รายงานว่า	(Jaisuk *et al*., 2018)
Johny *et al.* (2018)	(Johny *et al*., 2018)
*** หมายเหตุในเนื้อเรื่องของบทความให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคน ห้ามใช้คำว่า และคณะ หรือ *et al.***	

5.2 เอกสารอ้างอิง ต้องเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมดโดยเรียงตามลำดับอักษร ตามรูปแบบการเขียน มีดังนี้

1) วารสาร (Journals) **(อ้างอิงวารสารที่มีความทันสมัย/เป็นปัจจุบันมากที่สุด)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ชื่อวารสาร/(เขียนเต็ม)/ปีที่(ฉบับที่):/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด ตัวอย่างเช่น (เว้นวรรค Spacebar 1 ครั้ง)

Chutrakul, S. 2022. Development approach for community-based tourismin travel TV shows content in support of community-based tourism. Journal of Community Development and Life Quality 10(1): 35-44. (in Thai)

Wong, W. and G. Tang. 2017. Social movement and youth participation in Hong Kong: Importance of co-evolution between government and youth. Journal of Youth Studies 20(1): 96-112.

2) หนังสือ และตำรา (Books & Textbooks) **(อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อหนังสือ./สำนักพิมพ์,/เมืองที่พิมพ์./จำนวนหน้าทั้งหมด. ตัวอย่างเช่น

Jaturasitha, S. 2012. Meat Technology Mingmuang. Chiangmai. 367p. (in Thai)

Gullan, P. J. and P. S. Cranston. 2005. The Insects: An Outline of Entomology. 3rd ed. Blackwell Publishing, Malden. 505 p.

3) เรื่องย่อยในตำราหรือหนังสือที่มีผู้เขียนแยกเรื่องกันเขียน และมีบรรณาธิการ **(อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่องย่อย./หน้า/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด./*ใน*:/ชื่อบรรณาธิการ,/(บก.)/ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์,/เมืองที่พิมพ์.

ตัวอย่างเช่น

Wechakit, D. and S. Tongsakul. 2017. Technical Use of Pesticides. pp. 22-42. *In*: S. Ruiaree (eds.) Insects and Animals, Major Enemies of Economic Plants and Management. Idea Square, Bangkok. (in Thai)

Bourdeau, P. J. Corneloup and P. Mao. 2004. Adventure sports and tourism in the French mountains: Dynamics of change and challenges for sustainable development. pp. 101-116. *In*: B.W. Ritchie and D. Adair (eds.). Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues. Channel View Publications, Clevedon.

4) สื่ออิเล็คทรอนิคส์ **(อ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่ทันสมัย/เป็นปัจจุบัน เช่น สถิติจำนวนประชากร เป็นต้น)**

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./(ระบบออนไลน์)./แหล่งข้อมูล:/ชื่อ Website/(วันเดือนปีที่สืบค้นข้อมูล).

Department of Local Administration. 2018. Community Management Plan (Online). Available: http://www.dla.go.th/upload/document/type2/2018/1/19390_2_1516003578311.pdf?time=1516143862616 (May 9, 2018). (in Thai)

National Statistical Office. 2016. The 2016 household survey on the use of information and communication technology. (Online). Available: https://goo.gl/rv6nbc (October 05, 2017).

รูปแบบในการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้อักษรตัวเอน

Meloidogyne incognita

ชื่อเฉพาะ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ทุกคำ

Berdmann, Marschner

ภาษาอังกฤษทั้งในวงเล็บและนอกวงเล็บ ให้ใช้ตัวเล็ก

completely randomized design, (transition period)

ตัวย่อ ให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก

(randomized complete block design, RCBD)

หัวข้อเรื่อง ให้ขึ้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Abstract, Introduction

คำแรกที่ตามหลัง คำสำคัญ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Keywords: Mango, chlorophyll

การส่งเรื่องเพื่อตีพิมพ์ ให้ส่งต้นฉบับ หรือ Online Submission

การตอบรับบทความ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร ต้องได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
Journal of Community Development and Life Quality
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2567)
Volume 12, Issue 1 (January – April 2024)
ISSN: 2630-0443 (Print)
ISSN: 2630-0451 (Online)

ผู้จัดพิมพ์ **Publisher**	เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน	Upper Northern Research Administrative Network
กำหนดการพิมพ์ **Publication**	วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี) ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม	Tri-annually Issue 1 January-April Issue 2 May-August Issue 3 September-December
วัตถุประสงค์ **Objective**	เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ที่ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยการสนับสนุนจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)	To be Humanities and Social Sciences journal published the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
ที่ปรึกษา **Consulting**	นาย เพิ่มสุข สัจจาภิวัฒน์ Permsuk Sutchaphiwat, Mr.	ปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
	ศ.ดร.ศุภชัย ปทุมนากุล Supachai Pathumnakul, Ph.D. Prof.	รองปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม Deputy Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
	รศ.ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา Kan Chantrapromma, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ Hatyai University
บรรณาธิการ **Editor**	ศ.เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธา Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof. Emeritus	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
ผู้ช่วย **บรรณาธิการ** **Asst. Editor**	นางสาว กีรติ แก้วสัมฤทธิ์ Geerati Kaewsumrit, M.A.	สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
	รศ.ดร.ไสว บูรณพานิชพันธุ์ Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
	ผศ.ดร.ชมพูนุช หลำแสงกุล Chompunut Lumsangkul, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
กองบรรณาธิการ **(ฝ่ายวิชาการ)** **Editorial Board** **(Academic)**	ศ.ดร.มนต์ชัย ดวงจินดา Monchai Duangjinda, Ph.D. Prof. ศ.ดร.กรกนก อิงคนินันท์ Kornkanok Ingkaninan, Ph.D. Prof.	มหาวิทยาลัยขอนแก่น Khon Kaen University มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
Journal of Community Development and Life Quality
ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2567)
Volume 12, Issue 1 (January – April 2024)
ISSN: 2630-0443 (Print)
ISSN: 2630-0451 (Online)

กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ) Editorial Board (Academic)	รศ.ดร.ศุภศิลป์ มณีรัตน์ Suppasil Maneerat, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ Prince of Songkla University
	ผศ.ดร.อมรศักดิ์ สวัสดี Amonsak Sawusdee, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ Walailak University
	ศ.ดร.หนึ่ง เตียอำรุง Neung Teaumroong, Ph.D. Prof.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree University of Technology
	รศ.ดร.จิตติมา เจริญพานิช Jittima Charoenpanich, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University
	รศ.ดร.รัมภา บุญสินสุข Rumpa Boonsinsukh, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ Srinakharinwirot University
	รศ.ดร.ภก.ประสพชัย พัฒน์โรจนโสภณ Prasopchai Patrojanasophon, Ph.D., Assoc. Prof., Pharm.	มหาวิทยาลัยศิลปากร Silpakorn University
	ผศ.ดร.สุพัฒน์ กู้เกียรติกูล Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Ubon Ratchathani University

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
The Editorial Board claims a right to review and correct all articles submitted for publishing

บทความหรือข้อความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ใช่ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยและคณะผู้จัดทำ / บรรณาธิการ

ติดต่อกองบรรณาธิการ
นางสาวณัฐริกา อุตสาใจ
กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 E-mail: journals.unrn@gmail.com
โทรศัพท์ 053-942-476 โทรศัพท์ (มือถือ) 087-656-0160

พิมพ์ที่: เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน
สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

เรียน ท่านผู้อ่าน

เผลอไปนิดเดียว วารสารพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิตขึ้นปีที่ 12 แล้วครับ สำหรับฉบับแรกของปีที่ 12 มีบทความวิจัย 8 เรื่อง ซึ่งแต่ละเรื่องก็มีความเข้มข้นทางวิชาการ เริ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มของ เครื่องจักสาน ไม้ไผ่ รวมถึงข้าวแคบ จะเห็นได้ว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนแต่ละภาคของประเทศไทยก็จะมีจุดเด่นที่แตกต่างกันออกไป น่าสนใจอย่างมาก และเช่นเดียวกันกับสังคมออนไลน์ที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงสินค้าสะดวกขึ้น มีวิธีศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคได้อย่างไร นอกจากนี้ ผักพื้นบ้านถือว่าเป็นอาหารหลักของชุมชนที่มีราคาถูกและหาง่าย แถมยังดีต่อสุขภาพโดยเฉพาะผู้สูงอายุอีกด้วย การศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จะมีการประเมินอย่างไร ลองมาศึกษากันดูครับ ส่วนเทคนิคการถ่ายทอดเทคโนโลยีการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของนักวิจัยที่ต้องการบริการวิชาการต่อชุมชน และปิดท้ายด้วยการบริหารจัดการขยะในเขตเทศบาล เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่นักวิจัยและชุมชนร่วมกันเพื่อให้เป็น Best Practice เมื่อชุมชนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

จะเห็นได้ว่าบทความวิจัยทั้ง 8 เรื่องที่ผู้วิจัยและทีมงานได้มาแบ่งปันให้กับผู้อ่านได้เรียนรู้ร่วมกัน สิ่งที่คิดว่าเป็นประโยชน์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เลย ไม่มีลิขสิทธิ์ เพราะเราคำถึงประโยชน์ของชุมชนและประเทศชาติเป็นหลัก ผมต้องขอขอบคุณนักวิจัยและทีมงานทุกท่านมา ณ ที่นี้ และหวังว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ในโอกาสถัดไป

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธา
บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนภายใต้แนวคิดไทยแลนด์ 4.0 สู่การเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

Development of a Community Product Prototype under the Thailand 4.0 concept for the OTOP Product of WatBot Bamboo Handicraft Group, WatBot District, Phitsanulok Province

ศิริภรณ์ บุญประกอบ กรรณิการ์ ประทุมโทน รัชตา มาอากาศ*
สวรรยา หาญวงษา กานต์ธีรา โพธิ์ปาน และ นนท์ แสนประสิทธิ์
Siriporn Bunprakob, Kannika Pratumtone, Ratchata Maakat,*
Sawanya Hanvongsa, Kanttera Popan and Non Sanprasit

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา พิษณุโลก จ.พิษณุโลก 65000
Faculty of Business and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Phitsanulok, Phitsanulok 65000, Thailand
*Corresponding author: E-mail: siriporn19855@gmail.com
(Received: August 17, 2023; Revised: November 6, 2023; Accepted: December 12, 2023)

Abstract: This research aimed to study community context, format of existing pattern, and bamboo handicraft products, as well as to survey consumers' opinions towards the developed bamboo product prototype. Qualitative data were collected from 10 elderly people who earned their living from bamboo handicrafts at Ban WatBot and analyzed with content analysis. Quantitative data were collected from questionnaires that surveyed opinions towards the developed product prototype supplied by 84 people who were interested in products and analyzed with descriptive statistics. The results showed that, firstly, the WatBot Bamboo Handicraft group produced bamboo handicraft products for sale, such as baskets, wicker baskets, fans, etc., using existing patterns; two twill and three twill patterns. The patterns were adjusted to keep pace with modernity and consumers' needs while still maintaining the community's uniqueness. Secondly, a prototype bamboo bag was developed using two twill patterns, decorated with Japanese-style cotton fabric, and equipped with a bamboo handle. The prototype bag looked simple, beautiful, and modern, and could meet the needs of working women who wear traditional Thai-style dresses with quality assessment results in good level passing the standard criteria TISI 40/2003. Finally, overall opinions towards the developed bamboo prototype product were at a high level.

Key words: Bamboo handicraft bag, Thailand 4.0, OTOP, bamboo handicraft, WatBot

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบลวดลายเดิม และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากลวดลายเดิม และประเมินความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์จากบุคคลที่สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 84 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนา ผลการศึกษา พบว่า 1) กลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ผลิตงานจักสานไม้ไผ่ เพื่อ

จำหน่าย อาทิ ตะกร้า กระบุง พัด ฯลฯ ด้วยลวดลายเดิม ได้แก่ ลายสอง ลายสาม ปัจจุบันมีการปรับลวดลายให้เข้ากับยุคสมัย ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค แต่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ชุมชน 2) ผลการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ ได้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ลายสอง ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอ พร้อมหูหิ้วไม้ไผ่ ที่มีความสวยงาม ทันสมัย ตอบสนองผู้หญิงทำงานที่แต่งกายชุดผ้าไทย ผลประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับดี ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน มผช 40/2546 และ 3) ผลประเมินความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ ไทยแลนด์ 4.0 โอท็อป จักสานไม้ไผ่ วัดโบสถ์

คำนำ

งานจักสานถือเป็นงานหัตถศิลป์ที่ผูกพันคู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สะสมองค์ความรู้ในการดำรงชีวิต โดยนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาพัฒนาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ (Promchinda and Boonyananta, 2021) กอรปกับเทคนิคและวิธีการอย่างเรียบง่าย ผสมผสานศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างลงตัว จนเกิดเป็นภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น อาทิ เครื่องใช้ภายในครัวเรือน เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม เครื่องมือกสิกรรม เป็นต้น และเพื่อเป็นการส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดไทยแลนด์ 4.0 ที่เน้นสร้างนวัตกรรมในการผลิตสินค้าและบริการ รวมถึงพัฒนาคุณค่าสินค้าที่มีความโดดเด่นควบคู่กับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนจากการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาดั้งเดิม (Maneetrakunthong and Baikasem, 2020) สอดรับกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดเพื่อผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น เป็นเอกลักษณ์ สามารถจำหน่ายได้ (Community Development Department, 2017) ผู้ประกอบการ จึงมีความจำเป็น ที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเองและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป นับเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาและสร้างคุณค่าต่อผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการในการสร้างรายได้สู่ชุมชนอีกด้วย (Patcharametha, 2016)

กลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก เป็นแหล่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ มีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความประณีต ความคงทน และความละเอียดของลวดลาย ไม่ว่าจะเป็นลายสอง ลายสาม ลายน้ำไหล ลายไทยเล็ก ลายไทยใหญ่ ฯลฯ ก่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย อาทิ ตะกร้า กระบุงหาบเหรียญโปรยทาน กระจาด หมวก กะโล่ พัด ตะแกรงหวด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ประกอบการและชุมชนโดยรอบ พบว่าผู้ประกอบการจักสาน บ้านวัดโบสถ์เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และความชำนาญด้านงานจักสานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี โดยส่วนใหญ่จะเน้นการผลิตในรูปแบบเดิมที่ผลิตและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ให้ความสำคัญเรื่องประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ขาดการออกแบบเพื่อความสวยงามและขาดการพัฒนาให้เข้ากับบริบทการใช้งานของคนในปัจจุบัน (Sikeawmee, 2022) ทำให้ผลิตภัณฑ์จักสานบ้านวัดโบสถ์ไม่มีจุดเด่นที่แตกต่างจากผู้ประกอบการกลุ่มอื่น รวมทั้งไม่ตอบสนองความต้องการทางการตลาดในปัจจุบัน ส่งผลให้จำนวนผู้ซื้อและยอดขาย มีแนวโน้มลดลงกว่าเดิมมาก

ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะส่งเสริมศักยภาพทางการแข่งขันให้กับผู้ประกอบการจักสานบ้านวัดโบสถ์ในการสร้างจุดขาย ด้วยการเพิ่มองค์ความรู้ในการผลิตสินค้าควบคู่ไปกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่รูปแบบใหม่ที่มีความประณีตสวยงาม มีคุณภาพตามมาตรฐาน และสามารถใช้สอยได้จริงใน

ชีวิตประจำวัน ยังธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบลวดลายเดิม และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานบ้าน วัดโบสถ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากลวดลายเดิม รวมทั้งประเมินความคิดเห็นที่มีต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ เพื่อเป็นทางเลือกและเป็นต้นแบบให้กับกลุ่มในการพัฒนาต่อยอดเชิงพาณิชย์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนอย่าง “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาครั้งนี้ ใช้รูปแบบการดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ กลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมีนาคม 2566 - กันยายน 2566 พื้นที่วิจัย ได้แก่ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้แบ่งกลุ่มประชากรที่ใช้สำหรับการศึกษาเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ประชากรสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ตัวแทนผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพจักสานไม้ไผ่ ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบด้วย สมาชิกและหัวหน้ากลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ จำนวน 8 ราย ผู้นำชุมชน ตำบลวัดโบสถ์ จำนวน 2 ราย และกลุ่มผู้บริโภคงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ในชุมชน จักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์และชุมชนใกล้เคียง ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 114 ราย (2) กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้สูงอายุกลุ่มจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นกลุ่มที่สนใจเข้าร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์และมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพจักสานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 10 ราย

2. ประชากรสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับประเมิน ความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่สนใจผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์และชุมชนใกล้เคียง จำนวน 84 ราย (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ นักวิชาการทางการศึกษา จำนวน 3 ราย และผู้ประกอบการกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ จำนวน 2 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบปลายเปิด ประเด็นคำถามด้านข้อมูลบริบทชุมชน สภาพปัญหาความต้องการของงานจักสานไม้ไผ่ ลวดลายที่ใช้ในการจักสานไม้ไผ่ และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่

2. แบบประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 ใช้เกณฑ์ประเมิน 4 ระดับ ดังนี้

3.26	ขึ้นไป	หมายถึง ดีมาก
2.51 - 3.25		หมายถึง ดี
1.76 - 2.50		หมายถึง ปานกลาง
1.00 - 1.75		หมายถึง น้อย

ผลการประเมินคุณภาพที่มีค่าเฉลี่ยรวม ตั้งแต่ 3.00 หมายถึง ผ่านการรับรองมาตรฐานชุมชน ต่ำกว่า 3.00 หมายถึง ไม่ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (Rodchuen, 2017) ทั้งนี้ แบบประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 ท่าน พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.96

3. แบบสอบถามความคิดเห็น ประกอบด้วย แบบสอบถามความคิดเห็นสำหรับผู้ที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ และแบบสอบถามความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับของลิเคิร์ท (Likert rating scale) ใช้เกณฑ์ประเมิน ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด
3.50 - 4.49 หมายถึง มาก
2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง
1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย
1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด

แบบสอบถามความคิดเห็นได้ผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) พบว่า ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามความพึงพอใจสำหรับผู้ที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่ เท่ากับ 0.95 และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ เท่ากับ 0.88

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบลวดลายดั้งเดิม และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของชุมชน โดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบการศึกษาเอกสารตำราเพื่อให้ทราบถึงแนวคิด หลักการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และความเชื่อมโยงบริบทของภูมิปัญญางานหัตถกรรมจักสาน ไม้ไผ่ สำรวจความพึงพอใจผู้ที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ โดยการใช้แบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบร่างต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ โดยนำผลจากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ร่างต้นแบบผลิตภัณฑ์ จากนั้นดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามร่างต้นแบบที่ได้นำเสนอ พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สมาชิก หัวหน้ากลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ และผู้นำชุมชนตำบลวัดโบสถ์

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือจากไม้ไผ่ โดยตัวกระเป๋าทำจากไม้ไผ่สานด้วยลายสอง ตกแต่งและบุภายในด้วยผ้าฝ้ายทอสไตล์ญี่ปุ่น พร้อมหูหิ้วไม้ไผ่

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ โดยนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ปรับปรุงแล้วไปประเมินคุณภาพ ด้วยแบบประเมินคุณภาพตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 สำหรับผู้เชี่ยวชาญ และด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบประเมินและแบบสอบถามใช้วิธีการสถิติเชิงพรรณา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบลวดลายเดิม และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่ม จักสานบ้านวัดโบสถ์ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพจักสานไม้ไผ่ พบว่า งานจักสานไม้ไผ่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาผ่านกระบวนการแปรรูป ปัจจุบันกลุ่มจักสานไม้ไผ่ของตำบลวัดโบสถ์ที่ยังคงยึดอาชีพจักสานส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีทั้งหมด 4 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีผลิตภัณฑ์และรูปแบบการผลิตที่คล้ายกัน แตกต่างกันที่ความประณีตของผลิตภัณฑ์ สำหรับกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์เกิดจากการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพจักสาน ช่วงอายุระหว่าง 55 - 90 ปี สมาชิกในกลุ่มมี

ประสบการณ์และความชำนาญด้านงานจักสานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งรูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมา อาทิ ตะกร้า กระบุงหาบเหรียญโปรยทาน กระจาดหมวก กะโล่ พัด ตะแกรง หวด เป็นต้น โดยการใช้ลวดลายเดิม คือ ลายสอง และลายสามลงบนผลิตภัณฑ์จักสาน ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลวดลายให้เหมาะสมกับยุคสมัยและ ความต้องการของตลาด แต่ยังคงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องความประณีต ความคงทน และความละเอียดของลวดลายเอาไว้ (Figure 1) ขณะเดียวกันปัญหา ที่พบ คือ ผลิตภัณฑ์จักสานบ้านวัดโบสถ์ไม่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากผู้ประกอบการกลุ่มอื่น รวมทั้งไม่ตอบสนองความต้องการทางการตลาด ทำให้จำนวนผู้ซื้อและยอดขายมีแนวโน้มลดลงกว่าเดิมมาก ส่งผลกระทบต่อสังคมและชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การจ้างงานในชุมชน หรือแม้แต่การกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหา คือ การสร้างความเข้าใจกับผู้ประกอบการและชุมชน สร้างการยอมรับแนวทางการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ของผลิตภัณฑ์ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ไปจนสู่การสร้างรายได้ให้มากขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเจาะลึกผู้ประกอบการและผู้นำในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ ด้วยการเพิ่มองค์ความรู้การผลิตควบคู่กับพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ให้มีรูปแบบใหม่ ทันสมัย ประณีตสวยงาม มีคุณภาพตามมาตรฐานและสามารถใช้สอยได้จริงในชีวิตประจำวัน กอรปธำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

Figure 1. Bamboo handicraft products of Ban WatBot

2. ผลการสำรวจพฤติกรรมในการซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 83.33 และเพศชาย ร้อยละ 16.67 มีช่วงอายุ 51 ปีขึ้นไป ร้อยละ 35.96 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 41 -50 ปี ร้อยละ 28.95 ช่วงอายุ 31 - 40 ปี ร้อยละ 21.93 และช่วงอายุ 20 - 30 ปี ร้อยละ 13.16 ประกอบอาชีพรับราชการ/พนักงานของรัฐส่วนใหญ่ ร้อยละ 56.14 รองลงมา คือ อาชีพพนักงานเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 25.44 อาชีพธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 14.91 และอาชีพแม่บ้าน ร้อยละ 3.51

ขณะที่พฤติกรรมในการซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของผู้ตอบแบบสอบถามที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์ จักสานไม้ไผ่ พบว่า ส่วนใหญ่ซื้อผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่เพื่อนำไปใช้เอง ร้อยละ 58.19 รองลงมาคือ เพื่อนำไปเป็นของฝาก ร้อยละ 24.86 ซื้อไปเพื่อประดับและตกแต่งบ้าน ร้อยละ 16.95 โดยเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากงานแสดงสินค้า/ ศูนย์จำหน่ายสินค้า ร้อยละ 43.03 รองลงมา คือ แหล่งผลิตสินค้าในชุมชน ร้อยละ 38.12 และร้านขายเครื่องจักสานทั่วไป ร้อยละ 18.85 ส่วนรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่

ต้องการส่วนใหญ่ คือ รูปแบบทันสมัย ร้อยละ 65.79 รองลงมา คือ รูปแบบดั้งเดิม ร้อยละ 24.56 และรูปแบบที่ลูกค้าสามารถเลือกและออกแบบเองได้ ร้อยละ 9.65 โดยเน้นให้ผลิตภัณฑ์ของชุมชน บ่งบอกถึงเอกลักษณ์/ลักษณะเฉพาะถิ่น ร้อยละ 35.09 รองลงมา คือ ใช้วัสดุท้องถิ่นจากธรรมชาติ ร้อยละ 28.07 ความแข็งแรงทนทาน และดูแลรักษาง่าย ร้อยละ 21.93 และราคาและคุณภาพสินค้า ร้อยละ 14.91 (Table 1)

Table 1. The result of buying behavior on bamboo handicraft products (multiple select)

Item	The respondents (percentage)
• **Purchasing objectives**	
1. Buy for own used	58.19
2. Buy as a souvenir/gift	24.86
3. Buy for homeware or office decorating	16.95
• **Place to shop for bamboo handicraft**	
1. Trade fair/ Product distribution center	43.03
2. Handicraft village	38.12
3. Bamboo handicraft shop	18.85
• **Style for bamboo handicraft**	
1. Modern style of bamboo handicrafts	65.79
2. Traditional style of bamboo handicrafts	24.56
3. Choosing and designing bamboo handicrafts style for their satisfaction	9.65
• **Highlights of the bamboo handicraft**	
1. Show local identity	35.09
2. Use natural materials	28.07
3. Strength, durable and easy-care	21.93
4. Price and product quality	14.91

3. ผลการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ผู้วิจัยได้ออกแบบภายใต้แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่มีเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ มาเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงรูปทรง ผลิตภัณฑ์เดิมให้เป็นรูปทรงใหม่ อาทิ จากทรงตะกร้า กระบุง กระจาด ฯลฯ ปรับเปลี่ยนเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สานขึ้นรูปด้วยลายสอง ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอสไตล์ญี่ปุ่นที่หาได้ในพื้นถิ่น นำมาตัดเย็บบริเวณปากกระเป๋า และบริเวณมุมก้นกระเป๋าทั้ง 4 ด้าน ด้านในบุด้วยผ้าฝ้ายสีพื้น แต่งหูหิ้วกระเป๋าด้วยไม้ไผ่ (Figure 2) เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ โดยที่ไม่เสียคุณค่าเดิม ทั้งยังสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญในเรื่องประโยชน์ใช้สอย ความแข็งแรงทนทาน ความสวยงามและความทันสมัย ยึดขั้นตอนการผลิตที่รวดเร็วให้เหมาะสมกับบริบทของสมาชิกกลุ่มจักสาน ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย แต่ยังธำรงไว้ซึ่งลวดลายดั้งเดิมที่ประณีต สวยงาม บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้หญิงวัยทำงานในหน่วยงานราชการที่ต้องแต่งกายด้วยชุดผ้าไทยที่นิยมวัสดุท้องถิ่นที่มาจากธรรมชาติ

Figure 2. Bamboo handicraft product prototype of Ban WatBot

4. ผลการประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากผู้เชี่ยวชาญ หลังจากพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้นำต้นแบบให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 จำนวน 5 ท่าน พบว่า ต้นแบบผลิตภัณฑ์ จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 3.10, S.D.= 0.395) เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านการใช้งาน ภาพรวมอยู่ในระดับ ดีมาก ($\overline{X}$ = 3.40, S.D.= 0.548) รองลงมา คือ ด้านลวดลายการสาน ด้านสีและคลือบเงา ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 3.20, S.D.= 0.837) ด้านลักษณะทั่วไปของต้นแบบผลิตภัณฑ์ ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 3.00, S.D.= 0.353) ด้านการประกอบและวัสดุที่ใช้ ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 2.96, S.D.= 0.328) และด้านเส้นตอกไม้ไผ่ ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 2.86, S.D.= 0.447) ตามลำดับ (Table 2)

Table 2. Evaluation the quality of bamboo handicraft product prototype identified by the experts.

Items	Mean	S.D.	Meaning
• **General part**	**3.00**	**0.353**	Good
1. The product has well- formed shape	3.40	0.548	Excellent
2. The product is nice and beautiful, without dust, mold, and defect	3.00	0.707	Good
3. The product combines and shows local ingenuity	3.00	0.000	Good
4. The product is strong, durable, and appropriate for use	2.60	0.548	Good
• **Bamboo stripes**	**2.86**	**0.447**	Good
5. The bamboo stripes are free from molds and insect marks	3.20	0.447	Good
6. The bamboo stripes are similar in size	3.20	0.447	Good
7. The bamboo stripes are not twisted nor brittle	2.20	0.447	Neutral
• **Designing pattern**	**3.20**	**0.837**	Good
8. The design pattern is nice and beautiful	3.20	0.837	Good
• **Bag ensemble and materials**	**2.96**	**0.328**	Good
9. The whole ensemble doesn't reduce the quality of product	3.60	0.548	Excellent
10. The ensemble is nice	3.00	1.000	Good

Items	Mean	S.D.	Meaning
11. The ensemble is proper	2.80	0.837	Good
12. The materials are from local and natural resources which are strong, durable, and free from any defects	2.40	0.548	Neutral
• **Paint and lacquer varnish**	**3.20**	**0.837**	Good
13. The product is smooth and shiny	3.20	0.837	Good
• **Product usage**	**3.40**	**0.548**	Excellent
14. The product can be used properly	3.40	0.548	Excellent
Average	**3.10**	**0.395**	Good

5. ผลการประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ผู้วิจัยนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ให้บุคคลทั่วไปที่สนใจผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ บ้านวัดโบสถ์และชุมชนใกล้เคียง จำนวน 84 ราย ประเมินความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ดังนี้

1) กลุ่มผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ต้นแบบ พบว่า เป็นเพศหญิงมากที่สุด ร้อยละ 86.9 เพศชาย ร้อยละ 13.1 ส่วนใหญ่มีช่วงอายุตั้งแต่ 51 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 65.5 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 41 - 50 ปี ร้อยละ 16.7 ช่วงอายุ 31 - 40 ปี ร้อยละ 10.7 และช่วงอายุ 20 - 30 ปี ร้อยละ 7.1 ประกอบอาชีพรับราชการ/พนักงานของรัฐมากที่สุด ร้อยละ 83.9 รองลงมา คือ อาชีพธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 8.3 อาชีพพนักงานเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 5.4 และอาชีพแม่บ้าน ร้อยละ 2.4

2) จากการประเมินความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์โดยรวมของกลุ่มผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.37, S.D.= 0.594) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า วัสดุที่ใช้มาจากท้องถิ่น ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.58, S.D.= 0.662) รองลงมา คือ ผลิตภัณฑ์มีน้ำหนักเบา สะดวกต่อการใช้งาน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.55, S.D.= 0.629) และการออกแบบมีความประณีต สวยงาม ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.52, S.D.= 0.630) ตามลำดับ (Table 3)

Table 3. Satisfaction toward the prototype bamboo handicraft product by the people in community

Items	Mean	S.D.	Meaning
1. The product is made of local natural	4.58	0.662	Excellent
2. The product is light weight and appropriate for use	4.55	0.629	Excellent
3. The product is nice and beautiful	4.52	0.630	Excellent
4. The product has well- formed shape	4.44	0.717	Good
5. The product's materials, patterns, and paints are proper	4.43	0.699	Good
6. The whole ensemble is proper	4.40	0.746	Good
7. The product uses appropriate materials	4.36	0.722	Good
8. The product is strong, durable, and able to support itsweight	4.32	0.714	Good

9. The product shows the local ingenuity	4.29	0.872	Good
10. The product is strong and durable	4.23	0.717	Good
11. The product has a modern design	4.19	0.843	Good
12. The product is easy to care	4.18	0.794	Good
Average	**4.37**	**0.594**	**Good**

อภิปรายผล

1. จากผลการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากลวดลายเดิม พบประเด็นการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจต่อการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ว่า การปรับเปลี่ยนรูปทรงผลิตภัณฑ์จากเดิมเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สานขึ้นรูปด้วยลายสอง ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอสไตล์ญี่ปุ่น บริเวณปากกระเป๋า และบริเวณมุมก้นกระเป๋าทั้ง 4 ด้าน ด้านในบุด้วยผ้าฝ้ายสีพื้น แต่งหูหิ้วด้วยไม้ไผ่นั้น เป็นการเพิ่มมูลค่าและสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ กล่าวคือ เป็นการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์จักสานรูปแบบดั้งเดิมมาเป็นรูปแบบทันสมัย สวยงาม เรียบง่าย เหมาะสมกับการใช้งาน ได้มาตรฐาน สามารถยกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นการเพิ่มทางเลือกใหม่ให้กับผู้บริโภคอีกด้วย สอดคล้องกับ Kruamek and Sangkhaha (2021) ได้ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ตกแต่งผ้าขาวม้าของชุมชนวัฒนธรรมไทยเวียงคีรีวัน จังหวัดนครนายก โดยการนำวิธีการจักสานลวดลายแบบขัด ผสมผสานกับการตัดเย็บผ้าขาวม้าและหนังเทียม ขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือ มุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าและการใช้งานให้กับผลิตภัณฑ์เพื่อให้มีรูปแบบและรูปทรงที่ทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค สอดคล้องกับ Sutakcom and Somfong (2020) ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานเชิงสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ชุมชน กลุ่มจักสานบ้านป่างิ้ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยนำลายขัดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผลิตภัณฑ์จักสานของกะเหรี่ยงปกาเกอะญอ มาเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลวดลายเดิม ๆ ให้เป็นรูปแบบทันสมัยหรือ ร่วมสมัย เรียบง่ายเน้นประโยชน์ใช้สอยสามารถใช้งานได้หลายอย่าง เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์จักสานให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น และสอดคล้องกับการศึกษาของ Pulek (2020) กล่าวว่า การประยุกต์รูปแบบเครื่องจักสานที่มีอยู่แล้วในชุมชน เกิดผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความสวยงาม ความแตกต่าง และน่าสนใจ ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เพื่อขยายตลาดและเพิ่มทางเลือกใหม่ให้กับผู้บริโภค

2. ผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พบประเด็นที่ว่า ผลการประเมินคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ ภาพรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 3.10 ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 ทั้งนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ถือเป็นการยกระดับคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ อีกทั้งยังช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจให้กับกลุ่มผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชน สอดคล้องกับ Rodchuen (2017) ได้ศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 ผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 3.72 และสอดคล้องกับ Nuansara et al. (2021) กล่าวว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งด้านคุณภาพและ

มาตรฐาน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้บริโภค โดยผสมผสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ สร้างให้เกิดเรื่องราวและการรับรู้ เพื่อยกระดับคุณค่าในตัวผลิตภัณฑ์ อันเป็นการเพิ่มมูลค่าและลดอุปสรรคการแข่งขันทางการตลาด

3. ผลการประเมินความคิดเห็นต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์โดยรวมของกลุ่มผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบมีผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.37 และเห็นว่าต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่มีความสวยงาม เรียบง่ายแต่ทันสมัย ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้หญิงวัยทำงานในหน่วยงานราชการที่ต้องแต่งกาย ชุดผ้าไทยตามมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการ สวมใส่ผ้าไทยของรัฐบาลในยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Ngampipat (2023) ได้ศึกษา ภูมิปัญญาเครื่องจักสาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบกระเป๋า จากผลการประเมินความพึงพอใจการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน พบว่า การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับและการผสมผสานวัสดุให้มีความร่วมสมัย สร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคในระดับมากที่สุด ด้านการประยุกต์ลวดลาย และด้านเอกลักษณ์ และสอดคล้องกับการศึกษาของ Pedcharat et al. (2021) ได้ศึกษาการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานจากต้นกก กลุ่มอาชีพสตรีบ้านหว้า จังหวัดขอนแก่น พบว่า ความพึงพอใจ ในผลงานออกแบบผลิตภัณฑ์ด้านการใช้งาน คือ พกพาสะดวก และด้านการตลาด คือ สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและความสวยงามโดดเด่น

สรุป

จากการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ผลิตงานจักสานไม้ไผ่รูปแบบเดิม เพื่อจำหน่าย มุ่งเน้นการใช้สอยเป็นหลัก ขาดการพัฒนารูปทรงแบบใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ผู้วิจัยได้พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ด้วยลายสอง ตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายทอสไตล์ญี่ปุ่นร่วมกับกลุ่มจักสานบ้านวัดโบสถ์ โดยผ่านการประเมินคุณภาพต้นแบบตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มผช 40/2546 รวมถึงผลตอบรับ จากผู้ที่สนใจต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์มีความพึงพอใจในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานให้กับสินค้าชุมชน ทั้งยังเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการในการสร้างรายได้สู่ชุมชน นอกจากนี้เป็นการเพิ่มพูนความรู้และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งระหว่างสมาชิกในชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา หน่วยงานให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ขอบคุณกลุ่มจักสานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลที่มีค่ายิ่งต่อการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Anderson, L.W. 1988. “Likert Scales”, Educationresearch methodology and measurement: An International handbook. Pp. 427-428. John, D. Keeves, eds, Victoria: Pergamon.

Community Development Department. 2017. OTOP: One tambon one product. (Online). Available: https://nongkhai.cdd.go.th/services/otop-whatis (August 01, 2023) (in Thai)

Kruamek, S. and C. Sangkhaha. 2021. Community product development from bamboo wickerwork products decorated with loincloth for business, Thai Vieng Kiriwan culture community, Nakhon Nayok province. Journal of

Buddhist Studies Vanam Dongrak 8(2): 49-63. (in Thai)

Maneetrakunthong, A. and T. Baikasem. 2020. Market development towards Thailand 4.0 model to premium OTOP of bamboo handicrafts: Ban Pa Bong community, Saraphi, Chiang Mai. Journal of Community Development and Life Quality 8(1): 227-237. (in Thai)

Nuansara, M., N. Teypinsai and C. Chutinatphuwadon. 2021. Guideline for the development of OTOP and brand product to international standards Chiang Rai province. Dusit Thani College Journal 15(1): 119-134. (in Thai)

Patcharametha, T. 2016. Handicraft products and the development into the OTOP Products. Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts) 36(1): 67-80. (in Thai)

Pedcharat, K., M. Ruengsombat and U. Prasongngoen. 2021. Design and development the woven sedge bag product for The Ar-Cheep Satri Ban-wa group, Khon Kaen Province. Journal of Architecture, Design and Construction 3(3): 141-153. (in Thai)

Promchinda, P. and S. Boonyananta. 2021. Development of the contemporary thai wicker handicrafts of the handicraft community enterprise towards sustainability. A multi-site case study. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology 6(12): 576-590. (in Thai)

Pulek, S. 2020. A Study in Indigenous wisdom handicraft to Design the fashion bamboo bag in Amphoe Mae Poen, Nakhon Sawan Province. Academic Services Journal, Prince of Songkla University 31(1): 78-98. (in Thai)

Rodchuen, N. 2017. Designing the basketry bamboo products from local wisdom community enterprise basketry local handicrafts of Baan Dongchaplu, Bangmafor subdistrict, Krok Phra district, Nakhon Sawan province. Art and Architecture Journal Naresuan University 8(1): 12-23. (in Thai)

Sikeawmee, N. 2022. The Development of Wicker handicrafts bamboo furniturefrom folk wisdom in Prachinburi Province. Journal of Research and Development Buriram Rajabhat University 17(2): 77-88. (in Thai)

Sutakcom, O. and T. Somfong. 2020. Product development Innovative weaving with a unique community Bann Pa Ngaew Weaving Group, Tha nuea, Mae On District, Chiang Mai. Journal of Innovative Technology Research 4(2): 22-38. (in Thai)

การสำรวจผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสาน ในพื้นที่จังหวัดยโสธร

A Survey of Creative Bamboo Products from Basketry Handicraft Community in Yasothon Province

วสันต์ บุญล้น[1], รวมพล ไวยพจน์[2] และ สุพิชชาย์ ศรีลิพัฒน์[3]*

Wasan Boonlone[1], Roumpon Waiyapoj[2]and Suphichay Sriliphat[3]*

[1]หมวดวิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยชุมชนยโสธร อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร 35000

[1]General Education, Yasothon Community College, Yasothon 35000, Thailand

[2]สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนยโสธร อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร 35000

[2]Program in Local Government Yasothon Community College, Yasothon 35000, Thailand

[3]สาขาวิชาการจัดการทั่วไป วิทยาลัยชุมชนยโสธร อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร 35000

[3]Program in Management, Yasothon Community College, Yasothon 35000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: wsanblone@gmail.com

(Received: August 7 , 2023; Revise: October 27, 2023; Accepted: December 19, 2023)

Abstract: The research topic was developed based on a visit to collect data on the cultural capital of Yasothon Province. It was found that the bamboo weaving industry in Yasothon Province faced fundamental issues such as low production capacity and a lack of knowledge management and wisdom inheritance. The objectives of this research were to explore information on bamboo basketry within the basketry handicraft community in Yasothon Province and to identify ways to develop bamboo basketry into creative products. This process involved searching for information, reinterpreting stories to align products with contemporary needs, and ensuring community involvement. This study was conducted based on a participatory action research process, aiming to create collaborative learning in the community to make use of the research results. The target group was 20 bamboo basket makers in the area. The research yielded the following results: In addition to acquiring a database on bamboo basketry, bamboo basketry products, courses, and teaching experiments, a learning resource for bamboo basketry in the community was established, namely the Fah Huan Basketry Museum, Fa Huan Tai Temple, Fa Huan Sub-district, Kho Wang District, Yasothon Province.

Keywords: Creative products, basketry handicraft, bamboo

บทคัดย่อ: ประเด็นวิจัยในครั้งนี้ได้จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดยโสธรแล้วพบว่างานจักสานไม้ไผ่ของจังหวัดยโสธรประสบปัญหาเบื้องต้นด้านกำลังการผลิตที่มีอยู่น้อยและขาดการจัดการองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจข้อมูลเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดยโสธร และค้นหาแนวทางการพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการค้นหา ตีความเรื่องราวใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ร่วมสมัย ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ประโยชน์ กลุ่มเป้าหมายเป็นช่างจักสานไม้ไผ่ จำนวน 20 คน ผลการวิจัย ได้ฐานข้อมูลช่างจักสานไม้ไผ่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ หลักสูตร และการทดลองจัดการเรียนการสอน ยังมีแหล่งเรียนรู้ด้านจักสานไม้ไผ่ ในชุมชน คือ พิพิธภัณฑ์เครื่องจักสานคนลุ่มน้ำฟ้าห่วน วัดฟ้าห่วนใต้ ตำบลฟ้าห่วน อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ หัตถกรรมจักสาน ไม้ไผ่

คำนำ

ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดยโสธรยึดอาชีพทางด้านการเกษตรเป็นหลัก และมีอาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริม ทั้งการทอผ้า การแกะสลัก และการจักสานไม้ไผ่ ทั้งนี้ สำหรับอาชีพหัตถกรรมนั้น ชาวยโสธรสืบทอดทักษะมาจากบรรพบุรุษของตน มีขนบแบบแผนเฉพาะเป็นที่นิยมและยอมรับกันอยู่ในหมู่ของตน โดยเฉพาะงานจักสานไม้ไผ่ ที่ชุมชนจักสานไม้ไผ่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญามาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับชุมชนจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่ชนบทอื่นๆ ของประเทศไทยที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาของตนไว้ ดังปรากฏในชุมชนหมู่ 4 บ้านป่างิ้ว เป็นกะเหรี่ยงปกาเกอะญอหรือสะกอร์ มีเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของกะเหรี่ยงปกาเกอะญอ สร้างขึ้นบนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการยอมรับร่วมกัน และถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในชุมชน บ้านป่างิ้ว อาชีพหลักคือเกษตรกรรม ทำนาปีละครั้ง อาชีพเสริมกลุ่มผู้หญิงทอผ้าและกลุ่มผู้ชายจักสาน (Sutakcom and Somfong, 2020) ชุมชนบางเจ้าฉ่า บ้านยางทอง ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำน้อย คนในชุมชนประกอบอาชีพทำงานจักสานและเกษตรกรรม ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ล้วนมีฝีมือในการจักสาน ซึ่งเกิดขึ้นจากชีวิตความเป็นอยู่และความจำเป็นในการประกอบอาชีพ มีการสนับสนุนงานจักสานโดยให้ความรู้กับเยาวชนในโรงเรียน และนักท่องเที่ยวชมได้มาทดลองงานจักสานด้วยตนเอง งานจักสานของชุมชนบางเจ้าฉ่ามีความโดดเด่นที่ยังคงรูปแบบของงานจักสานที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมที่มักสานผลิตภัณฑ์ครัวเรือน เช่น กระบุง กระจาด และตะกร้า (Soithong, 2022) งานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นสามารถพบได้ทุกจังหวัดในประเทศไทย รวมถึงบ้านกิ่วแลป่าเป้า ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่ผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันเผยแพร่ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมการจักสานให้กับลูกหลานในชุมชน โดยตั้งกลุ่มอุ้ยสอนหลานสอนการจักสานเครื่องใช้ต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ก็ยังพบปัญหาคือ ลวดลายดั้งเดิมความเป็นเอกลักษณ์ของงานจักสานที่บ่งบอกถึงชุมชน ยังไม่มีความแตกต่างจากที่อื่น ตลอดจนไม่ตอบโจทย์ความต้องการทางการตลาด (Saima, 2021) ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายสืบทอดกระบวนการทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เพื่อใช้สอยในครัวเรือน เช่น ตะกร้า (ซ้าหวด) ฝาชีไหนึ่งข้าว ขันโตก ตุ้ม ไซ แซะ และที่เหลือจากการใช้สอยในการดำรงชีวิตนำไปจำหน่ายในตลาดชุมชนในราคาที่ไม่แพง (Manowang *et al*., 2022)

จากการที่งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ มีขนบแบบแผนเฉพาะเป็นที่นิยมและยอมรับกันอยู่ในหมู่ของตน เพื่อให้ชุมชนจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่สามารถผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ให้ตอบสนองความต้องการของตลาดได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย ศักยภาพ และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน จุดประสงค์หลักในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ คือ เพื่อนำกลับไปใช้เอง โดยมองคุณค่าของเครื่องจักสานที่ลวดลายความงาม ปัจจัยด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลต่อการเลือกซื้อมากที่สุด (Bureekhampun and Attabhanyo, 2019) การศึกษาและสำรวจรูปแบบเดิมของเฟอร์นิเจอร์และหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

ผลการศึกษา พบว่า เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ในชุมชนมีรูปแบบไม่หลากหลาย ล้าสมัย และลวดลายหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่นิยมใช้ใน คือ ลายขัด ลายสอง ลายสาม ตามลำดับ (Sikeawmee, 2022)

การวิจัยครั้งนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดยโสธร และค้นหาแนวทางการพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการค้นหา ตีความเรื่องราวใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ร่วมสมัย

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากร

ช่างจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่จังหวัดยโสธร จำนวน 20 คน ได้แก่ ช่างจักสานจากพื้นที่ดอน คือ ชุมชนจักสานบ้านหนองเป้า ตำบลทุ่งนางโอก อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จำนวน 10 คน และช่างจักสานจากพื้นที่ลุ่มน้ำ คือ ชุมชนจักสานบ้านฟ้าห่วน ตำบลฟ้าห่วน อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร จำนวน 10 คน ได้มาจากการคัดเลือกร่วมกันของหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วิทยาลัยชุมชนยโสธร สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดยโสธร และสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดยโสธร โดยใช้เกณฑ์ศักยภาพการผลิต จำนวนแรงงานฝีมือในชุมชน และมีความพร้อมสามารถเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ระหว่างการค้นหาความรู้ความจริงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาหรือการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์นั้น คณะวิจัยและชุมชนได้เรียนรู้ผ่านการสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนร่วมกันเป็นระยะ มีเทคนิคและเครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การตั้งคำถาม การปฏิบัติการการสังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านกิจกรรมการสำรวจข้อมูล, กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการแกนนำชุมชนหัตถกรรมจักสานในระดับจังหวัด กิจกรรมจัดเวทีพูดคุยชุมชนหัตถกรรมจักสานในระดับพื้นที่ กิจกรรมพัฒนา วิพากษ์ ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่พัฒนาขึ้นมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะนักวิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ไปพร้อมกันกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระดมสมองกำหนดปัญหาการวิจัย ร่วมกำหนดแนวทางดำเนินงาน ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติการตามแผน ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษา

จากความมุ่งหมายของการวิจัย ข้อ 1 เพื่อสำรวจข้อมูลเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดยโสธร เมื่อดำเนินการสำรวจรวบรวมข้อมูล และประชุมเชิงปฏิบัติการ แกนนำชุมชนหัตถกรรมจักสานในระดับจังหวัด พบว่าได้ฐานข้อมูลช่างจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่จังหวัดยโสธร และองค์ความรู้แนวทางการพัฒนาในระดับจังหวัด เมื่อวิเคราะห์สภาพภูมิศาสตร์ วัตถุดิบ ศักยภาพช่างจักสาน เป้าหมายการผลิต และประเภทผลิตภัณฑ์ สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ดอน และพื้นที่ลุ่มน้ำ

แม้ว่าทั้ง 2 พื้นที่จะใช้ไม้ไผ่สีสุกที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนาของตน หรือท้ายหมู่บ้าน หรือภายในวัด มาใช้ในการจักสานเหมือนกัน แต่ไผ่สีสุกจากพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีแม่น้ำชีและสาขาไหลผ่าน จะมีความชื้นในเนื้อไผ่มากกว่า ลำปล้องสมบูรณ์มากกว่า ลำไผ่ขึ้นแน่นเต็มกอและสูงยาวกว่า แต่ขนาดและความยาวข้อปล้องไม่ต่างกันมากนัก จากสาเหตุดังกล่าว ช่างจักสานในพื้นที่ดอน จึงนิยมรับซื้อไผ่จากพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อนำมาจักสานจากพ่อค้าที่ขนขาย

ให้ถึงบ้าน เนื่องจากมีความสะดวก และลำไผ่สมบูรณ์สวยงามกว่าไผ่ในชุมชน

ด้านศักยภาพ ทักษะฝีมือ มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเช่นเดียวกัน แต่มีความชำนาญแตกต่างกัน กล่าวคือ ช่างจักสานจากพื้นที่ดอน จะมีทักษะการสานกระติบข้าวทุกคน การเหลาตอกจะเหลาเส้นสั้น ๆ เป็นเส้นแบน ๆ บาง ๆ ตามขนาดและลวดลายของกระติบ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนช่างจักสานจากพื้นที่ลุ่มน้ำ จะมีทักษะการสานลอบ ไซ การเหลาตอกจะเหลาเส้นยาว ๆ เป็นเส้นกลม ๆ เมื่อจับโค้งงอ มีความยืดหยุ่น แข็งแรง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย

ด้านเป้าหมายการผลิต พื้นที่ดอนช่างจักสานจะมุ่งผลิตเพื่อจำหน่าย เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการจักสาน การคมนาคมขนส่งสะดวก เช่น ชุมชนบ้านนาสะไมย์ ชุมชนบ้านทุ่งแต้เป็นต้น ช่างจักสานที่มีกำลังซื้อจะรับซื้อจากช่างจักสานทั่วไปในชุมชน เพื่อขายให้กับพ่อค้าคนกลางนอกชุมชนอีกกับช่างจักสานจากพื้นที่ดอน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องหารายได้เข้าครอบครัวที่พ่อค้าคนกลางที่ต้องการชิ้นงานจำนวนมาก มีความรวดเร็วในการสาน มักจะเลือกช่างสานที่มีความชำนาญ ฝีมือดี ให้ทำงานเฉพาะส่วน อาจแบ่งเป็น ช่างจักเหลาตอก ช่างขึ้นโครง ช่างสาน ช่างประกอบเก็บริม

ส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำจะมุ่งผลิตเพื่อใช้สอยในครอบครัว กรณี ลอบ ไซ ทุกหลังคาเรือนจะสานเก็บไว้ใช้ เพื่อหาปลาซึ่งมีตลอดทั้งปี ช่างจักสานกลุ่มนี้จะคัดเลือกไผ่และจักเหลาตอกเอง ขึ้นโครง สาน ประกอบเก็บริมด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม จากสภาวะเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนไป ช่างจักสานในพื้นที่ลุ่มน้ำเริ่มผลิตเครื่องจักสานเพื่อจำหน่าย เช่นเดียวกันด้านประเภทผลิตภัณฑ์ จะมีความแตกต่างกันตามวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพ โดยพื้นที่ดอน ได้แก่ กระติบข้าว มวย กระหยัง แอบข้าวขันกระหย่อง ครุ ข้อง (รูปทรงสำหรับประดับตกแต่งบ้านเรือน) ฯลฯ พื้นที่ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลอบ ไซ อีจู้ ข้อง(รูปทรงสำหรับนำไปใช้งาน) ฯลฯ

จากความมุ่งหมายของการวิจัย ข้อ 2 เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการค้นหา ตีความเรื่องราวใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ร่วมสมัย จากสภาพภูมิศาสตร์ ศักยภาพช่างจักสาน และประเภทผลิตภัณฑ์ สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ดอน เลือกชุมชนบ้านหนองเป้า เป็นชุมชนดำเนินการ พัฒนาผลิตภัณฑ์แผ่นสานไม้ไผ่ เพื่อสร้างหลักสูตรการออกแบบและผลิตแผ่นสานไม้ไผ่ย้อมสีธรรมชาติ และพื้นที่ลุ่มน้ำ เลือกชุมชนบ้าน ฟ้าห่วน เป็นชุมชนดำเนินการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ปลา ซึ่งนำแรงบันดาลใจมาจากปลาลุ่มน้ำฟ้าห่วนที่กำลังจะสูญพันธุ์ เพื่อสร้างหลักสูตรการออกแบบและจักสานรูปทรงสัตว์ ได้หลักสูตร จำนวน 2 หลักสูตร ดังนี้

1. หลักสูตรการออกแบบและผลิตแผ่นสานไม้ไผ่ย้อมสีธรรมชาติ จำนวน 30 ชั่วโมง มีผู้รับผิดชอบหลักสูตร คือ นางสาวดาวเรือง วิเวกวินย์ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ คือ แผ่นสานไม้ไผ่พระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (Figure 1)

2. หลักสูตรการออกแบบและจักสานรูปทรงสัตว์จำนวน 30 ชั่วโมง มีผู้รับผิดชอบหลักสูตร คือ นายนภาคำหาญผลิตภัณฑ์ต้นแบบ คือ ปลาสานไม้ไผ่ (Figure 2)

Figure 1. Miss Daowrueang Wivekvin and her family take a photo with the bamboo weaving work.

Figure 2. Mr. Wasan Boonlone, chief researcher takes a photo with the bamboo weaving work.

แรงบันดาลใจปลาสานไม้ไผ่มาจากรูปทรงของปลาแข้ ซึ่งเป็นปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ ในอดีตมีความชุกชุมบริเวณลุ่มแม่น้ำชี ที่ไหลผ่านท้ายหมู่บ้านฟ้าห่วน ปัจจุบันใกล้จะสูญพันธุ์ ปลาสานไม้ไผ่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และได้รับคัดเลือกให้นำไปจัดแสดงในนิทรรศการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวงและเสวนาวิชาการ เรื่อง “ช่างศิลป์ถิ่นไทย วิถีร่วมสมัย” ระหว่างวันที่ 15-20 พฤศจิกายน 2565 ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC) ชั้น 5 (Figure 3), จัดแสดงในงาน Galleries’Nights Bangsaen 2022 วันที่ 25 พฤศจิกายน 2565 ณ ร้าน Hidden Lab บางแสน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี (Figure 4), จัดแสดงในงานสัมมนา เรื่อง “วิทยาลัยชุมชน สถาบันอุดมศึกษา สร้างโอกาสแก่ชุมชน” วันที่ 25 มกราคม 2566 ณ อาคารพระจอมเกล้า สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กรุงเทพมหานคร (Figure 5)

Figure 3. Pla Khae bamboo by Mr. Napa Khamhan exhibited in the exhibition in honor of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. "Thai local artisans Contemporary Ways" during 15-20 November 2022 at Bangkok Art and Culture Center (BACC), 5th floor

Figure 4. Pla Khae bamboo by Mr. Napa Khamhan exhibited at Galleries'Nights Bangsaen 2022 on November 25, 2022, at Hidden Lab Bang San, Mueang Chon Buri district. Chonburi province

Figure 5. Pla Khae bamboo by Mr. Napa Khamhan exhibited in a seminar on "Community College higher education institution create opportunities for the community" on January 25, 2023 at King Mongkut Building Office of the Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation Bangkok

อภิปรายผล

จากการสำรวจข้อมูลเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดยโสธร พบว่า ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าในอดีตมีการทำเครื่องจักสานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ แต่มีธาตุก่องข้าวน้อย ซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดี สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 23-25 ตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย และภาพถ่ายวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ. 2506 - 2508 มีการนำเครื่องจักสานไม้ไผ่มาใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน การจักสานไม้ไผ่ของชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่ดอนในเขตอำเภอเมืองยโสธร ได้แก่ พื้นที่ชุมชนขั้นไดใหญ่ นิยมสานครุ สานข้อง, ชุมชนทุ่งนางโอก นิยมสานกระติบข้าว, ชุมชนทุ่งแต้ นิยมสานมวยนึ่งข้าว, ชุมชนหนองเรือ นิยมสานกระติบข้าว, ชุมชนนาสะไมย์ นิยมสานกระติบข้าว เป็นต้น สำหรับในพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น ชุมชนบ้านฟ้าห่วน อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร นิยมสานอุปกรณ์จับดักปลาเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เพราะตั้งชุมชนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวภูไทที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ชุมชนบุ่งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ยังคงมีการสานกระหยัง ที่เป็นเครื่องจักสานสำคัญเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไท แต่อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันกลุ่มจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่จังหวัดยโสธรจะสามารถผลิตเครื่องจักสานที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับกันในชุมชน และมีกลุ่มเยาวชนจักสานไม้ไผ่ที่ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นจุดแข็งด้านการสืบทอดภูมิปัญญา แต่ยังขาดการเรียนรู้กลยุทธ์ด้านการตลาดสมัยใหม่ ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคตลอดจนการนำองค์ความรู้จากภายนอก เครื่องมือหรือนวัตกรรมใหม่ๆ เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยมาใช้ จนนำไปสู่การที่ชุมชนจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่ไม่สามารถผลิตเครื่องจักสานที่มีความสร้างสรรค์และตอบสนองความต้องการของตลาดสมัยใหม่ได้ จึงจำเป็นต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของช่างจักสานไม้ไผ่และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องกับ ปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือ มีความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย รองลงมา คือ เป็นค่านิยมของสังคมไทย และผลิตภัณฑ์ช่วยสร้างการยอมรับในกลุ่ม (Sikka et al., 2015) ในการพัฒนาเครื่องจักตอกไม้ไผ่เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตสำหรับงานหัตถกรรมชุมชนอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานีก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ให้แก่ชุมชนและผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่ด้วยการใช้เครื่องทุ่นแรง ที่มีกระบวนการรีดและผ่าตอกไม้ไผ่ ให้มีขนาดและ

ความหนาที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการจักสานหวด ซึ่งจะช่วยลดขั้นตอน และลดระยะเวลาในการจัดเตรียมวัตถุดิบ จึงช่วยให้ชุมชนหรือผู้ประกอบการจักสาน สามารถผลิตผลิตภัณฑ์จักสานได้มากขึ้น โดยใช้ระยะเวลาเท่าเดิม (Niamhom and Niamhom, 2021) ลักษณะทางประชากรศาสตร์ด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์แตกต่างกัน ด้านปัจจัยกลยุทธ์การตลาด พบว่า ควรทำกลยุทธ์การตลาด 5 ด้าน คือ ด้านกระบวนการบริการ ด้านผลิตภัณฑ์ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านลักษณะทางกายภาพ และด้านบุคคล ดังนั้น เกษตรกร ผู้ประกอบการ หรือผู้ที่มีความสนใจ สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางในการผลิตหรือปรับปรุง พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการและการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Chantanapelin et al., 2023) วิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำเป็นต้องมีการให้ความรู้และเสริมสร้างทักษะในการปลูกหม่อน การผลิตเส้นไหมให้ได้มาตรฐาน และการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย ในส่วนของการดำเนินงานสามารถพัฒนาด้วยการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนและชุมชน จัดทำโครงการถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมพื้นบ้านสู่เยาวชนในท้องถิ่น เพื่อป้องกันการขาดผู้สืบทอดในอนาคต (Thaennonngiw and Palinthorn, 2023)

จากการค้นหาแนวทางการพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการค้นหา ตีความเรื่องราวใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ร่วมสมัยพบว่า จากการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาและภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีความสร้างสรรค์ หลักสูตรและมีการทดลองจัดการเรียนการสอน ได้แหล่งเรียนรู้ด้านจักสานไม้ไผ่ในชุมชน ได้แนวทางการพัฒนาที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่าในปัจจุบันชุมชนชนบทมีการดำรงอยู่แตกต่างจากอดีตมาก รูปแบบการรวมกลุ่มอาชีพมีความหลากหลาย เฉพาะแรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจก็ทำให้ครอบครัวของช่างจักสานไม้ไผ่ในชุมชน ไม่อาจจำกัดการประกอบอาชีพจักสานไม้ไผ่เป็นอาชีพเสริมประกอบกับการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เพียงเท่านั้น แนวทางการพัฒนาในอนาคต จึงอาจจะต้องใช้วิธีคิดเชิงซ้อนควบคู่ไปกับการใช้ “ฐานครัวเรือน” ในการพัฒนา

สรุป

จากวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อสำรวจข้อมูลเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดยโสธร คณะวิจัยสามารถจัดทำฐานข้อมูลช่างศิลป์ท้องถิ่น และทราบบริบทการดำรงอยู่และสืบทอดภูมิปัญญาด้านงานจักสานไม้ไผ่ จำแนกออกเป็น 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ดอนและพื้นที่ลุ่มน้ำ และจากวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ด้วยกระบวนการค้นหา ตีความเรื่องราวใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ร่วมสมัย คณะวิจัยดำเนินงานผ่านการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาและภูมิศาสตร์ของพื้นที่จนได้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ หลักสูตร มีการทดลองจัดการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ด้านจักสานไม้ไผ่ในชุมชน คือ พิพิธภัณฑ์เครื่องจักสานคนลุ่มน้ำฟ้าห่วน

กิตติกรรมประกาศ

ขอบพระคุณ ดร.สิริกร มณีรินทร์ ผู้อำนวยการสถาบันช่างศิลป์ท้องถิ่น ที่ให้คำแนะนำในการจัดการองค์ความรู้ช่างศิลป์ท้องถิ่นด้านงานจักสานไม้ไผ่ตลอดระยะเวลาการวิจัย

ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัฒน์ สิริเวสมาศ, อาจารย์ ดร.เรืองลดา ปุณยลิขิต, อาจารย์ ดร.กรกต อารมย์ดี, อาจารย์ชัยนรินทร์ ชลธนานารถ, นายปฏิพัทธ์ ชัยวิเทศจากคณะ

มัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้คำแนะนำการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

Bureekhampun, S. and K. Attabhanyo. 2019. A study of factors and local handicraft wisdom of bamboo wickerwork for product design. Journal of Industrial Education 18(1): 100-108. (in Thai)

Chantanapelin, S., A. Jaisaleaow and K.Anorat. 2023. Marketing strategies for promoting organic community products: A case study of Agricultural Product Management Learning Center (Farmer's Market) in Chiang Rai province. Journal of Community Development and Life Quality 11(2): 123-134. (in Thai)

Manowang, J., W. Sepha and K. Plasila. 2022. A Study and upgrading of products by local wisdom in Mae Pao district, Phaya Mengrai district, Chiang Rai province. Humanities and Social Sciences Journal of Pibulsongkram Rajabhat University 16(1): 162-175. (in Thai)

Niamhom, K. and O. Niamhom. 2021. A development of bamboo sticks to increase productivity for the community in Bun-tharik district, Ubon Ratchathani. Science Technology and Innovation Journal 2(5): 19-27. (in Thai)

Saima, W. 2021. A study of original patterns of bamboo basketry development for decorative purposes: A case study of the elderly cooperative group in Kiu Lae Pa Pao village, Mae Wang district, Chiang Mai. Research and Development. Journal Suan Sunandha Rajabhat University 13(2): 119-133. (in Thai)

Sikeawmee, N. 2022. The development of wicker handicrafts bamboo furniture from folk wisdom in Prachinburi province. Journal of Research and Development, Buriram Rajabhat University 17(2): 77-88. (in Thai)

Sikka, S., P. Sikka and T. Chiarakul. 2015. Development of bamboo handicraft in Isaan. Art and Architecture Journal, Naresuan University 6(1): 110-120. (in Thai)

Soithong, P. 2022. The home decorated Product design by household bamboo wicker product structure concept. Case study of Bang Chao Cha, Pho Thong district, Ang Thong province. Journal of Fine Arts Research and Applied Arts 9(2): 141-159. (in Thai)

Sutakcom, O. and T. Somfong. 2020. Product development innovative weaving with a unique community Bann Pa Ngaew weaving group, Tha Nuea, Mae on district, Chiang Mai. Journal of Innovative Technology Research 4(2): 22-38. (in Thai)

Thaennonngiw, A. and F. Palinthorn. 2023. The development guidelines for community enterprise efficiency of Silk Weaving Cooperative Group in Ban Hua Fai, Po Daeng subdistrict, Chonnabot district, Khon Kaen province. Journal of Community Development and Life Quality 11(1): 1-10. (in Thai)

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ข้าวแคบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของตำบลหัวเสือ จังหวัดลำปาง: บทเรียนจากชุมชน

Knowledge Management of Local Wisdom in Producing Khao Kab Products to Promote Lifelong Learning in Hua Suea Sub-district, Lampang Province: Community Lesson

พงศ์วัชร ฟองกันทา[1] ฟิสิกส์ ฌอณ บัวกนก[2] สุวรรณี เครือพึ่ง[3] และ ธิดารัตน์ ผมงาม[3]*

Pongwat Fongkanta[1], Fisik Sean Buakanok[2], Suwannee Kreupueng[3] and Thidarat Phomngam[3]*

[1]สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยและการประเมิน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

Research Methodology and Evaluation Program, Faculty of Education, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[2]สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ.ลำปาง 52100

Educational Technology and Communication Program, Faculty of Education, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[3]สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ.ลำปาง 52100

Thai Language Program, Faculty of Education, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

*Corresponding author: Email: pongwat@lpru.ac.th

(Received: September 19, 2023; Revised: October 27, 2023; Accepted: November 23, 2023)

Abstract: The purposes of this study were 1) to study and collect local wisdom of Khao Kab product knowledge in Hua Suea community 2) to analyze knowledge management process in Hua Suea community and 3) to develop guidelines of community knowledge management to promote lifelong learning. This study was qualitative research design. The total of 40 key informants were community product specialists, community specialists, community leaders and villagers, and teachers in a non-formal education center. The instruments of this study were in-depth interview and focus group discussion form. Data were analyzed by using the content analysis technique. The results revealed that the effective community knowledge management guideline consisted of knowledge acquisition, knowledge creation, knowledge storing and capturing, knowledge transfer and distribution.

Keywords: Knowledge management, local wisdom product, lifelong learning

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบชุมชนหัวเสือ 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนหัวเสือ และครูสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลหัวเสือ จำนวนทั้งหมด 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแนวทางการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบองค์ความรู้และกระบวนการจัดการความรู้

ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากชุมชน และแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพประกอบด้วยกระบวนการของการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การเก็บและรวบรวมความรู้ การถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ ผลิตภัณฑ์ชุมชน การเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ซึ่งเริ่มใช้เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2565 นั้น ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ยังคงสนใจทุนทางสังคมเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ที่มีค่าในอันที่ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022) ซึ่งในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ มากมายยังคงถูกสั่งสมและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งบุคคลในครอบครัว ชุมชน สังคม ผ่านสื่อกลางอย่างปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ในการถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนจึงเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคม

ความรู้ภูมิปัญญาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Chalayonnavin, 2017; Charoenkul, 2009) โดยชุมชนตำบลหัวเสือ มีความรู้ภูมิปัญญามากมายที่ยังอยู่ภายในชุมชน ทั้งด้านการเกษตรกรรม ด้านประเพณีอันดีงาม ด้านศาสนาคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมความเชื่อภูมิปัญญาด้านศิลปะ โดยเฉพาะความรู้ภูมิปัญญาด้านอาหารมีผลิตภัณฑ์ข้าวแคบที่ถูกสืบทอดกันยาวนาน และยังคงเหลืออยู่ในชุมชนหัวเสือนี้ ซึ่งเป็นชุมชนเพียงไม่กี่ชุมชนที่ยังคงมีผลิตภัณฑ์ข้าวแคบอยู่ และคนในชุมชนยังสามารถสร้างรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ ที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนนี้ นอกจากนั้นภายในชุมชนยังคงมีการส่งเสริมการถ่ายทอดและส่งต่อความรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นที่ยังมีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวิชาความรู้ภูมิปัญญาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องนั่นคือการถ่ายทอดวิชาความรู้จะส่งผ่านโดยปราชญ์ชาวบ้านเพียงไม่กี่คนในเพียงบางช่วงเวลาเท่านั้นและยังเผชิญกับการสูญหายขององค์ความรู้ที่สูญหายไปพร้อมกับปราชญ์ชาวบ้านที่เสียชีวิต และยิ่งไปกว่านั้นการมีส่วนร่วมพัฒนากับหน่วยงานภายนอกที่มาจากเพียงไม่กี่หน่วยงาน รวมไปถึงการตระหนักถึงการสูญหายของสืบทอดความรู้ภูมิปัญญานี้ไว้ภายในชุมชน

แนวคิดการจัดการความรู้ได้มีนักวิชาการได้กล่าวไว้มากมาย โดยสรุปออกมาได้ 4 กระบวนการประกอบด้วย การแสวงหาความรู้ (knowledge acquisition) การสร้างความรู้ (knowledge creation) การเก็บและรวบรวมความรู้ (knowledge storing and capturing) และการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ (knowledge transfer and distribution) (Charoenkul, 2009; Rodtogi, 2000; Marquardt, 1966) ซึ่งแนวคิดที่กล่าวถึงนี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาและส่งเสริมการคงอยู่และสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถคาดการณ์ถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นหลังการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงสามารถต่อยอดการนำกระบวนการการจัดการความรู้เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนเช่นกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบชุมชนหัวเสือ วิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน นำไปสู่ประโยชน์ต่อชุมชนเกิดความยั่งยืนของความรู้ภูมิปัญญาให้อยู่คู่กับชุมชนและสังคมต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research design) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept interview) การสนทนากลุ่ม (focus group) และการศึกษาเอกสาร เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ กระบวนการการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างระยะเวลาในการวิจัย

ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2565 ถึง มิถุนายน 2566 ในพื้นที่ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยนี้ คือ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบและเป็นผู้ผลิตข้าวแคบในชุมชนมายาวนานมากกว่า 10 ปี จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(key informant) ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนหัวเสือ จำนวน 30 คน ได้มาจากการสมัครใจเข้าร่วมให้ข้อมูล ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านของชุมชนหัวเสือ สำหรับการรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 และ ครูสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลหัวเสือ ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน ทั้งหมดจำนวน 7 คน สำหรับการรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 2

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์องค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ ร่างแนวทางการสนทนากลุ่ม (discussion guideline) เรื่อง การจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและร่างแนวทางการสนทนากลุ่ม เรื่องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนและแบบวิเคราะห์เอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ ข้าวแคบชุมชนหัวเสือและการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบและผู้นำชุมชนและคนในชุมชนหัวเสือ จำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบชุมชนหัวเสือจากการพูดคุยสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและครั้งที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์เพื่อยืนยันข้อมูลองค์ความรู้ถึงความถูกต้องเหมาะสมของข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านและเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดการความรู้ของชุมชนด้วยการสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชนและคนในชุมชนหัวเสือ

ระยะที่ 2 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มในระยะที่ 1 เพื่อร่างแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดการสนทนากลุ่มครูสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลหัวเสือ ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Figure 1)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) นำข้อมูลที่จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สรุปเพื่อการจัดหมวดหมู่ สรุปประเด็นหลัก ประเด็นรอง และฉันทามติจากการสนทนากลุ่ม

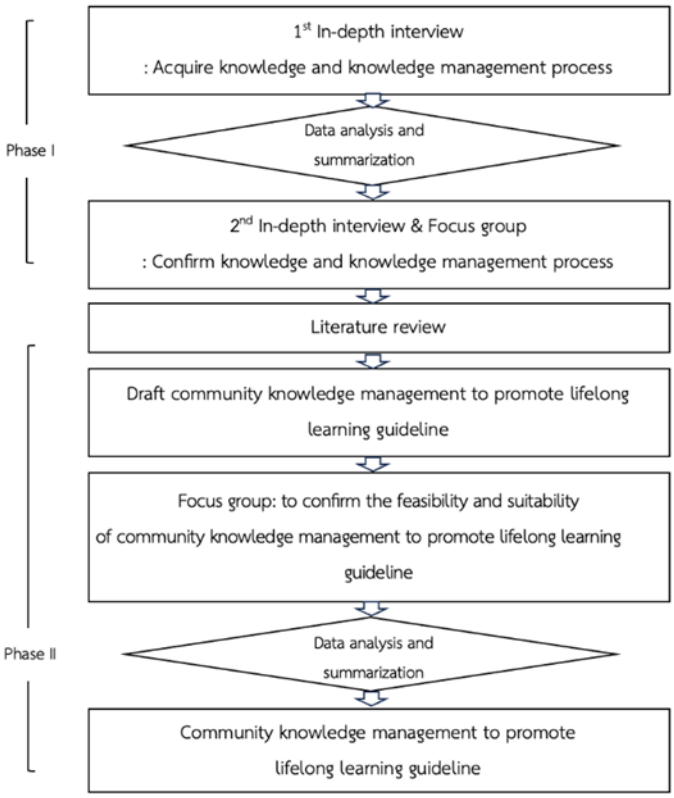

Figure 1. Research methodology

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบชุมชนหัวเสือ

องค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบได้ถูกรวบรวมจากการสัมภาษณ์ พูดคุย ค้นพบว่าลักษณะของข้าวแคบที่แห้งบาง จะทำจากข้าวเหนียวขาวและข้าวเหนียวดำ โดยมีขนาดดั้งเดิมที่มีขนาดเท่าฝ่ามือ ซึ่งข้าวแคบเป็นอาหารว่างชนิดหนึ่งที่นิยมทำเตรียมไว้รับแขกของแต่ละบ้าน และนิยมเก็บไว้รับประทานในงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานปี๋ใหม่เมือง(เทศกาลสงกรานต์ของชาวล้านนา) งานบวชลูกแก้ว งานปอยหลวง เป็นต้น แต่ในปัจจุบันมีหลายชุมชนในตำบลหัวเสือนิยมทำเพื่อสร้างรายได้ และเกิดการรวมกลุ่มกับแม่บ้านภายในชุมชนเดียวกันร่วมกันทำข้าวแคบ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและคนในชุมชน รวมทั้งร่วมกันคิดค้นสูตรข้าวแคบซึ่งเป็นสูตรเฉพาะของชุมชน

การทำข้าวแคบนั้นเป็นการนำเอาแผ่นแป้งไปตากแดดให้แห้ง ทำให้สุกโดยปิ้งหรือทอด มีวัตถุดิบหลักที่ใช้ ประกอบด้วย ข้าวสาร(ข้าวเหนียว)หรือข้าวไรซ์เบอร์รี่ เกลือ งาดำ งาขี้ม่อน และมีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำข้าวแคบคือ เครื่องโม่ข้าวหรือครกบดข้าว ผ้าซับในแบบหนา หม้อขนาดใหญ่ ไม้พายสำหรับซ้อนแป้งข้าวแคบ ทัพพีทรงกลมเพื่อตักและละเลงน้ำแป้งข้าวแคบ และที่ตากแผ่นแป้งข้าวแคบทำจากหญ้าคามัดเรียงติดกันเป็นตับเหมือนแผ่นหลังคาหญ้าคา

กระบวนการทำข้าวแคบ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้ *ขั้นตอนการเตรียมเตา* เตรียมเตาเพื่อวางหม้อนึ่งในการทำข้าวแคบ โดยการตั้งหม้อต้มน้ำสะอาดบนเตาแก๊ส เปิดแก๊สเพื่อต้ม

น้ำในหม้อให้เดือดด้วยไฟความร้อนระดับสูง *ขั้นตอนการเตรียมหม้อนึ่ง* ใส่น้ำสะอาดลงไปในหม้อนึ่ง (หม้อทรงกระบอกสแตนเลส) แล้วใช้ผ้าซับในแบบหนามาคลุมปากหม้อ จากนั้นใช้ไม้ไผ่(ไม้รวก) มาทำเป็นวงแหวนขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเท่ากับปากหม้อนึ่ง นำไม้ไผ่ (ไม้รวก) ไปรัดขอบหม้อเพื่อทับผ้าซับในที่ขึงตรงปากหม้อนึ่งไว้ แล้วดึงผ้าให้ตึง วิธีการสังเกตว่าหม้อนึ่งมีความร้อนพอที่จะเริ่มละเลงแป้งข้าวแคบแล้วหรือไม่ ให้ดูที่ผ้าตรงปากหม้อนึ่งหากความร้อนของน้ำในหม้อนึ่งพอดีแล้ว ผ้าจะตึงและเด้งตัวผ้าขึ้นมา และมีควันไอร้อนลอยสูงขึ้นตรงปากหม้อ *ขั้นตอนการเตรียมแป้ง* 1) น้ำข้าวสาร (ข้าวเหนียว) หรือข้าวไรซ์เบอร์รี่ไปแช่น้ำสะอาดทิ้งไว้ 1 คืน แล้วน้ำข้าวสารมาล้างด้วยน้ำสะอาดหลาย ๆ รอบจนน้ำล้างข้าวใส 2) นำข้าวสารที่ล้างจนสะอาดมาใส่เครื่องโม่ข้าว ระหว่างการโม่ข้าวจะทยอยเติมน้ำไปทีละนิด 3) นำน้ำแป้งที่ได้จากการโม่มาผสมเกลือป่นและเมล็ดธัญพืชต่าง ๆ ตามต้องการ แล้วคนให้เข้ากัน สามารถเติมน้ำสะอาดเพิ่มเติมลงไปเรื่อย ๆ ได้ หากต้องการสีเขียวก็ให้เติมน้ำใบเตยโดยจะต้องค่อย ๆ เติมน้ำทีละนิดพร้อมกับคนน้ำแป้งไปเรื่อย ๆ สังเกตลักษณะของน้ำแป้งข้าวแคบว่าเริ่มมีความหนืดขึ้น ไม่หยดทีละหยด หรือหนืดมากจนหยดช้าเกินไป โดยน้ำแป้งข้าวแคบที่เหมาะสมจะสามารถหยดลงมาเป็นสายอย่างต่อเนื่องได้ *ขั้นตอนในการทำ* 1) เมื่อผ้าตรงปากหม้อนึ่งมีความร้อนพร้อมทำแป้งข้าวแคบแล้ว ให้นำผ้าสำหรับเช็ดชุบน้ำบิดหมาดมาเช็ดผ้าหน้าปากหม้อนึ่ง เตรียมผ้าให้สะอาดและชื้นเพื่อไม่ให้แป้งติดหน้าผ้า 2) ใช้ทัพพีทรงกลมตักน้ำแป้งข้าวที่ผสมส่วนประกอบทุกอย่างเตรียมไว้แล้ว เทลงบนผ้าตรงปากหม้อนึ่ง ใช้ก้นของทัพพีละเลงน้ำแป้งให้เป็นแผ่นลักษณะวงกลม ขนาดเล็กใหญ่ตามที่ต้องการ 3) ละเลงน้ำแป้งเรียงกันเป็นแถวรอบปากหม้อนึ่ง แผ่นแป้งจะเริ่มทยอยสุก วิธีการสังเกตว่าแผ่นแป้งสุกหรือไม่ ให้สังเกตว่าแผ่นแป้งจะเริ่มมีความหนาขึ้น จากน้ำแป้งขาวใสกลายเป็นแผ่นแป้งขาว หนาขึ้น ตรงขอบของแผ่นแป้งจะเริ่มเด้งขึ้น ให้ลองเอาไม้พายขนาดเล็กสอดใต้แผ่นแป้ง แซะแล้ว ม้วนริมขอบแผ่นแป้งแล้วลอกออกจากผ้า หากแผ่นแป้งสุกจริงจะสามารถลอกแผ่นแป้งออกมาเป็นแผ่นโดยไม่ฉีกขาดได้ 4) นำแผ่นแป้งที่สุกแล้วไปวางบนที่ตากแผ่นแป้งซึ่งทำจากหญ้าคา เมื่อลอกแผ่นแป้งออกจากผ้าตรงปากหม้อนึ่งได้แล้ว ให้นำมาวางโดยพลิกหงายเอาแผ่นแป้งด้านที่แนบกับผ้าขึ้น เมื่อแผ่นแป้งข้าวแคบแห้งสนิทแล้วจะยกตัวดีดขึ้นมาจากหญ้าคาโดยง่าย หากวางกลับด้านเมื่อแผ่นแป้งแห้งจะไม่สามารถเอาออกจากที่ตากได้ ทำให้แผ่นแป้งแผ่นนั้นเสียหายไปเลย และ 5) วิธีการรับประทาน คือ นำแผ่นแป้งข้าวแคบที่ตากแห้งแล้วไปปิ้งหรือทอด ให้สุกอีกครั้งหนึ่ง แล้วรับประทานได้เลย

เคล็ดลับการทำข้าวแคบนั้น ที่ตากแผ่นข้าวแคบควรใช้หญ้าคาในการทำ เมื่อแผ่นแป้งข้าวแห้ง แผ่นข้าวแคบจะมีรูปทรงวงกลมสวย ไม่แตกหัก ง่ายจากการแกะออกจากที่ตาก สามารถแซะออกจากที่ตากได้โดยง่าย และหากถ้าใช้วัสดุอย่างอื่นจะทำให้แผ่นแป้งข้าวแคบติดที่ตาก และวิธีการทอดให้ได้แผ่นข้าวแคบที่สวยงาม ต้องเอาแผ่นแป้งข้าวแคบด้านบนคว่ำหน้าลงใส่น้ำมันที่ร้อน ใช้เวลาทอดไม่เกินแผ่นละ 10 วินาที แผ่นข้าวแคบจะขึ้นฟูสวยงาม

2. ผลการวิเคราะห์การจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการความรู้ของชุมชนได้ดำเนินการผ่านการร่วมมือของคนในชุมชน ที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนที่หลากหลาย ดังนี้

1) ขั้นตอนการแสวงหาความรู้ (knowledge acquisition) การแสวงหาความรู้ของสมาชิกในชุมชนเกิดจากการแสวงหาจากแหล่งความรู้ภายในชุมชนเองและแหล่งความรู้จากภายนอกชุมชน ซึ่งภายในชุมชนนั้นมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์ข้าวแคบที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน และการสั่งสมประสบการณ์ตรง จากการปฏิบัติ นอกจากนั้นแหล่งความรู้จากภายนอก จะมาจากการพูดคุย สนทนากับเพื่อนบ้านระหว่างชุมชนตำบลที่มีความรู้

มีประสบการณ์เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเทคนิควิธีการทำผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ

2) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (knowledge creation) การสร้างความรู้พบถึงการสร้างที่เกิดจากการให้ความรู้จากคนที่มีความรู้อยู่ในตน (tacit knowledge) สั่งสมและได้รับการถ่ายทอด ส่งไปยังคนอื่น ผ่านการลงมือทำผลิตภัณฑ์ด้วยกัน การนำความรู้ของแต่ละผู้รู้หลอมรวมเป็นความรู้ใหม่ และยังหลอมรวมกับการแสวงหาความรู้ที่ได้จากคนในชุมชนอื่น

3) ขั้นตอนการเก็บและรวบรวมความรู้ (knowledge storing and capturing) สำหรับการเก็บและรวบรวมความรู้ ชุมชนมีการเก็บรวบรวมทั้งการบันทึกไว้ในรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งการจัดเก็บเป็นเอกสาร การสร้างการจดจำที่เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่สามารถเข้าถึงความรู้ได้ เป็นแหล่งที่เปิดเผย ชัดเจน เข้าถึงง่ายและสะดวก

4) ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่ความรู้ (knowledge transfer and distribution) กระบวนการการถ่ายทอดความรู้นั้น ชุมชนสามารถถ่ายทอดผ่านเทคนิควิธีต่าง ๆ ได้ดีเข้าถึงคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งการรับรู้ประสบการณ์ ความสนใจ เทคนิควิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดนั้น จะเน้นไปในการร่วมลงมือปฏิบัติ พูดคุยและสอนในขณะลงมือปฏิบัติ การลองผิดลองถูก ซึ่งเริ่มต้นจะเริ่มจากการสาธิต เพื่อกระตุ้นความอยากรู้ความสนใจที่จะลองผิดลองถูกหรือลงมือปฏิบัติ ผ่านแหล่งเรียนรู้ชุมชนและบ้านของผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชน และการเผยแพร่ความรู้ผ่านการขายผลิตภัณฑ์ข้าวแคบที่สามารถเพิ่มโอกาสการเผยแพร่ พูดคุยถึงความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ข้าวแคบของชุมชน นอกจากนั้นยังมีการถ่ายทอด โดยการไปสาธิตบรรยายแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น

ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้ชุมชนที่เกิดจากการสะท้อนจากชุมชนนั้น การแสวงหาความรู้นั้น คนในชุมชนสะท้อนถึงการตระหนัก ความอยากเข้าถึงข้อมูลที่จะเพิ่มพูนสิ่งเดิมจากภายนอกชุมชนมากขึ้น รวมทั้งเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น ให้เท่าทันการพัฒนาของสังคมที่นำไปสู่การได้องค์ความรู้ใหม่ จึงเป็นส่วนหนึ่งของความต้องการการสนับสนุนการจัดการความรู้ชุมชนนี้ ในส่วนของการสร้างความรู้นั้น ชุมชนมองเห็นถึงการขาดการเชื่อมต่อของความรู้และ สร้างความรู้โดยเฉพาะความรู้จากคนที่มีความรู้อยู่ในตนคือปราชญ์ชาวบ้านได้เสียชีวิต จึงอยากให้มีการสานต่อความรู้ที่เกิดอยู่เสมอ รวมทั้งการสนับสนุนการต่อยอดความรู้จากหน่วยงานภายนอกที่ยังมีน้อย จึงต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนที่ทันท่วงที และสุดท้ายการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ชุมชนที่ตระหนักถึงการนำความรู้สู่สังคม เพื่อความคงอยู่ของความรู้และวัฒนธรรมที่ควรสืบทอดต่อไป

3. แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนหัวเสือเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ผ่านประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวทางมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับดี โดยแนวทางประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

1) ขั้นตอนการแสวงหาความรู้ ประกอบด้วย การดำเนินการแสวงหาจากแหล่งภายในชุมชน ทั้งระดับชุมชนและระดับบุคคลที่มีความรู้อยู่ในตน (tacit knowledge) และแสวงหาจากแหล่งภายนอกชุมชนเพื่อค้นหาความรู้เพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่ นอกจากนั้นการใช้เทคนิควิธีการสร้างแผนที่ความรู้ของชุมชนเพื่อให้ทราบถึงจุดกำเนิดของแหล่งความรู้ทั้งชุมชนและบุคคลเป็นเทคนิควิธีที่ควรนำมาใช้ประกอบกับการจัดการความรู้

2) ขั้นตอนการสร้างความรู้ ประกอบด้วย การสร้างความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นจากความชำนาญและการปฏิบัติสม่ำเสมอในงานนั้น เรียนรู้ข้อผิดพลาดและข้อค้นพบใหม่จากการปฏิบัติน และบูรณาการกับการนำความรู้ที่ชุมชนมีผนวกเข้ากับความรู้ต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสูตรข้าวแคบเพื่อสุขภาพ บรรจุภัณฑ์

และการตลาด และสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ หลอมรวมสังเคราะห์เกิดเป็นความรู้ใหม่

3) ขั้นตอนการเก็บและรวบรวมความรู้ ประกอบด้วย การดำเนินการรวบรวมความรู้ที่ผ่านการสร้างความรู้จากขั้นตอนข้างต้น เข้าสู่การรวบรวมความรู้ทั้งระดับชุมชนและระดับบุคคล ทั้งรูปแบบของเอกสารลายลักษณ์อักษร เช่น คู่มือ หนังสือ รวบรวมองค์ความรู้และวิธีการ การจัดเก็บข้อมูลในฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลทางผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมต่อไป

4) ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ ประกอบด้วย การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ชุมชน เช่น กศน. โรงเรียน ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งการถ่ายทอดความรู้จำเป็นต้องเกิดกระบวนการถ่ายทอดที่เกิดจากการได้เข้าไปร่วมปฏิบัติ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชนนั้น ๆ เพื่อเกิดความรู้ ความเข้าใจ ถึงวัฒนธรรม ความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ชุมชน และจัดกิจกรรมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อเกิดการสนับสนุนทั้ง บุคลากร ทรัพยากร นำไปสู่การเกิดการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนและสังคม รวมทั้งการหาพื้นที่การแสดงออก และการเผยแพร่ในรูปของสื่อสร้างสรรค์ สื่อดิจิทัล

แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนหัวเสือเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้แสดงออกมาเป็นแผนภาพ (Figure 2)

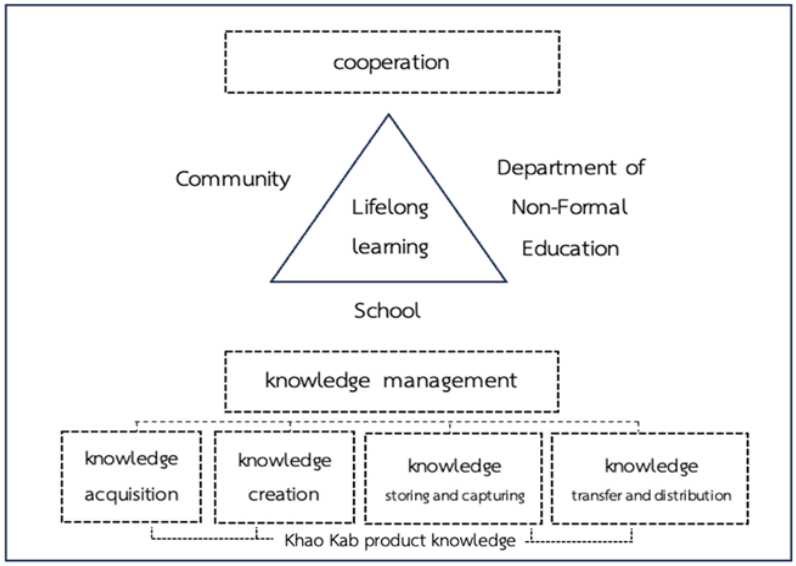

Figure 2. Community knowledge management to promote lifelong learning guideline.

อภิปรายผล

พื้นที่ชุมชนตำบลหัวเสือ มีความโดดเด่นด้านความรู้ ภูมิปัญญา โดยเฉพาะด้านอาหาร คือ ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบ ที่ใช้วัตถุดิบหลักที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ข้าวสาร(ข้าวเหนียว) เกลือ งาดำ งาขี้ม่อน ผ่านกระบวนการดั้งเดิมตั้งแต่การแช่ข้าวที่มาจากแหล่งปลูกข้าวในชุมชนเพื่อเตรียมบดจนได้เป็นแป้งข้าวแคบ พร้อมนำธัญพืชต่าง ๆ ผสมกับแป้งข้าวแคบ เพื่อนำไปละเลงเป็นแผ่นวงกลมบนผ้าที่ขึงมัดไว้กับหม้อบนเตาฟืน จนไปถึงการตากข้าวแคบบนที่ตากแผ่นแป้งที่ทำมากจากหญ้าคา จนแห้ง และนำไปทอดหรือปิ้งให้สุกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อรับประทาน โดยเฉพาะการรับประทานในงานเทศกาลสำคัญ ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชนอีกเช่นกัน ผลิตภัณฑ์ข้าวแคบถูกสืบทอดมาอย่างยาวนาน และเกิดการสืบทอดผ่านการจัดการความรู้

ที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านกระบวนการขั้นตอนการแสวงหาความรู้ ขั้นตอนการสร้างความรู้ ขั้นตอนการเก็บและรวบรวมความรู้ ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่ความรู้ สอดคล้องกับหลักวิชาการการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาและการสร้างความรู้ การเก็บรวบรวมความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ ซึ่งนำไปสู่ประโยชน์ต่อชุมชน สังคม (Rodtogi, 2000) และการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชุมชนถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านปราชญ์ชาวบ้านและนำไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างคุณค่าแก่ภูมิปัญญาของชุมชน

แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ผู้วิจัยสังเคราะห์แนวทางจากแนวคิดทฤษฎีและได้รับประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่มีอยู่ในระดับดี จนได้แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4 กระบวนการ ประกอบด้วย การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การเก็บและรวบรวมความรู้ และการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ (Charoenkul, 2009; Rodtogi, 2000; Marquardt, 1966) ซึ่งการจัดการความรู้ชุมชนมีจุดเน้นของการให้ความสำคัญของในทั้งการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การเก็บและรวบรวมความรู้ และการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนการสร้างคุณค่ากับภูมิปัญญาชุมชน บนฐานของความรู้และการจัดการความรู้ สอดคล้องกับ Teerathanachaiyakun (2014) และ Tiacharoen *et al*. (2017) กล่าวถึงการจัดการความรู้ เป็นเงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการต่อยอดและเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนโดยใช้ความรู้ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและเกิดการต่อยอดและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการมีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในชุมชนเช่นเดียวกัน (Jaisuwan *et al.,* 2021) นอกจากนั้นความรู้ ภูมิปัญญาที่มีต่อการจัดการความรู้นั้น ความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคลได้รับการถ่ายทอด ปลูกฝัง ฝึกฝน ปฏิบัติให้เกิดความรู้และทักษะติดตัวมา เป็นโครงสร้างมาจากความคิดประสบการณ์ที่เกิดจากการปลูกฝังถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษร่วมกับเรียนรู้ สังเกต สาธิต การปฏิบัติจนกลายเป็นความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชุมชน (Zangphukieo, 2020) รวมทั้ง ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ จากแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ทั้งในประเด็นของการขาดความต่อเนื่องและการตระหนักถึงการขาดหายของการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญา และการมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งควรดำเนินการทั้ง 4 ขั้นตอนอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดเป็นวงจรการจัดการความรู้ของชุมชนและควรให้ความสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ หน่วยงานกรมส่งเสริมการเรียนรู้ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของตำบลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ให้เกิดความยั่งยืนของความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการวิจัยครั้งถัดไปควรมีการดำเนินการขยายผลแนวทางการจัดการความรู้ด้านอื่น ๆ เช่น ด้านหัตถกรรมชุมชน เป็นต้น และขยายแนวทางการจัดการเรียนรู้ไปสู่ระดับอำเภอ รวมทั้งการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระดับชุมชน อำเภอหรือจังหวัด

สรุป

แนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ขั้นตอนการแสวงหาความรู้ เป็นการแสวงหาจากแหล่งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อค้นหาความรู้เพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่ 2) ขั้นตอนการสร้างความรู้ เป็นการสร้างความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นจากความชำนาญ การบูรณาการความรู้ที่ชุมชนมีหลอมรวมสังเคราะห์เกิดเป็นความรู้ใหม่ 3) ขั้นตอนการเก็บและรวบรวมความรู้ เป็นการรวบรวมความรู้เดิมและความรู้ใหม่ ในรูปแบบของ

เอกสารลายลักษณ์อักษร ฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลทางผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมชุมชน 4) ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ความรู้ เป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานชุมชน เพื่อการถ่ายทอดความรู้ที่จำเป็นให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน รวมทั้งการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ สร้างพื้นที่การแสดงออกเผยแพร่ในรูปของสื่อสร้างสรรค์ สื่อดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

Chalayonnavin, A. 2017. The role of popular wisdom for community development after disaster in order to ASEAN community preparedness: Mae Sai, Chiang Rai province. National Defence Studies Institute Journal8(3): 30-41. (in Thai)

Charoenkul, N. 2009. Knowledge management-KM. Journal of Education 21(1): 12-26. (in Thai)

Jaisuwan, K., S. Panya, S. Mahawan, N.Sittichoktanarak, W. Weerakaew and A. Samakpongphun. 2021. Model of knowledge management for Karen woven fabrics, Pamorlor village, Ban Kat subdistrict, MaeSariang district, Mae Hong Son province. Journal of Community Development and Life Quality 9(1): 27-38. (in Thai)

Maquardt, M. 1996. Building the learning organization: Master the 5 elements for corporate learning.Palo Alto:Davies-Black. Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2 0 23-2 0 2 7) . (Online). Available: https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_Final.pdf (November 24, 2022) (in Thai)

Rastogi, P. N. 2000. Knowledge management and intellectual capital the new virtuous reality of competitiveness. Human Systems Management 19(1): 39-49.

Teerathanachaiyakun, K. 2014. Knowledge management success factor. Panyapiwat Journal 5(Special issue): 134-144. (in Thai)

Tiacharoen, S., M. Wangthanomsak, S. Onsampant, S. Tonwimonrat, V. Suksodkew, N. Rattanasiraprapha and S. Inrak. 2017. The model of knowledge management for local wisdom in school towards creative economic development and sustainable community. Veridian E-Journal Silpakorn University (Humamities, Social Science and Arts) (10)3: 1371-1392. (in Thai)

Zangphukieo, N. 2020. Guidelines for conveying local wisdom of the elderly society: A case study of Sangsuk School–the Elderly, Ban Tio sub-district, Lom Sak district, Phetchabun province, NEUAcademic and Research Journal 10(2): 55-67. (in Thai)

พฤติกรรมผู้บริโภคต่อการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก แฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เกษตรอินทรีย์เอบีซี

Consumer Behavior on Purchasing Organic Agriculture Products on Social Media, Facebook Fanpage: A Case Study of ABC Organic Farms

ทมนี สุขใส

Tommanee Sooksai

สาขาการจัดการโลจิสติกส์ วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เขตดุสิต กรุงเทพ 10300

Department of Logistics Management, College of Logistics and Supply Chain, Suan Sunandha Rajabhat University, Dusit, Bangkok 10300, Thailand

*Corresponding author: E-mail: tommanee.so@ssru.ac.th

(Received: August 3, 2023; Revised: September 1, 2023; Accepted: September 28, 2023)

Abstract: The purpose of this research was to study the relationship between purchasing organic product behaviors on social media, Facebook Fanpage: a case study of ABC farm, and personal characteristics. The study was quantitative research. The data was collected from a questionnaire that gathered information about the subjects' personal details The results are as follows: 1) Sex was related to the date of purchase, purchase frequency, price of goods and purpose of purchase, news awareness and seller services. 2) Age was related to purchase frequency, form of payment, and seller credibility. 3) The level of education was related to the date of purchase, purchase frequency, purpose of purchase and seller credibility. 4) The occupation was related to the date of purchase, purchase frequency, type of goods, price of each product, purpose of each purchase, form of payment, attractive promotions, news awareness, benefits of goods, and seller services. And 5) The average monthly income was related to the date of purchase of goods, purchase frequency, type of goods, product price, form of payment, news awareness, benefits of goods and seller services.

Keywords: Consumer behaviors, purchasing, organic agriculture products, Facebook Fanpage

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี กับลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กำหนดกลุ่มตัวอย่างสุ่มแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่าพฤติกรรมผู้บริโภคจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล 1) เพศสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ราคาของสินค้า วัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง การรับรู้ข่าวสาร และการให้บริการของผู้ขาย 2) อายุสัมพันธ์กับความถี่ในการซื้อสินค้า รูปแบบการชำระเงิน และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย 3) ระดับการศึกษาสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า วัตถุประสงค์ของการซื้อสินค้าในแต่ละครั้ง และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย 4) อาชีพสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด วัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง รูปแบบการชำระเงิน โปรโมชันน่าสนใจ การรับรู้ข่าวสาร คุณประโยชน์ของสินค้า และลักษณะการให้บริการของผู้ขาย และ 5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนสัมพันธ์

กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด รูปแบบการชำระเงิน การรับรู้ข่าวสาร คุณประโยชน์ของสินค้า และลักษณะการให้บริการของผู้ขาย

คำสำคัญ: พฤติกรรมผู้บริโภค การซื้อสินค้า สินค้าเกษตรอินทรีย์ เฟซบุ๊กแฟนเพจ

คำนำ

การเกษตรเป็นรากฐานสำคัญในวิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่รวมทั้งวิถีวัฒนธรรมทางสังคม ที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรหลากหลาย ประชาชนภายในประเทศสามารถอยู่อย่างมีความสุขบนฐานของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ด้วยแนวคิดที่เป็นหลักการที่ประชาชนคนไทยเทิดทูนไว้เหนือเกล้า คือ การทำงานชุมชนแบบ “ระเบิดจากข้างใน” ตามพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 โดยให้คนในชุมชนได้มีวิธีคิดและวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงแล้วเกิดเป็นแรงผลักดันเพื่อแก้ไขปัญหานั้นด้วยตัวเอง ด้วยการผลักดันให้ผลผลิตทางการเกษตรเหล่านั้นเป็นผลิตภัณฑ์ได้อย่างภาคภูมิใจ (Setthachotsombut and Aunyawong, 2020)

กรณีศึกษา ไร่เอบีซี อยู่ในจังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มดินดำเหมาะแก่การเกษตรกรรม กึ่งเมืองกึ่งชนบท เหมาะแก่การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ทำการเกษตรเพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทานโดยอาศัยแหล่งน้ำในคลองชลประทานที่ไหลผ่านในการทำการเกษตรได้ตลอดปี มีการเพาะปลูกพืชผักและสมุนไพรมากที่สุด เช่น ต้นหอม มะเขือ คะน้า ผักกูด และอื่น ๆ ในระยะแรกได้จำหน่ายผลผลิตผักอินทรีย์แบบค้าปลีกให้แก่ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่อยู่ในสถานภาพของตำแหน่งที่ต้องให้ความสำคัญในเรื่องการปรับปรุงพัฒนา เร่งดำเนินการแก้ไขหรือลดจุดอ่อน ที่มีผลอย่างต่อเนื่องจากภาวะโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิท-19) ส่งผลให้ราคาตกต่ำ ไม่แน่นอน ไม่มีตลาดรองรับ ประสบปัญหาด้านการขนส่ง และขาดการส่งเสริมผลิตภัณฑ์การเกษตรในชุมชน (Aunyawong *et al.,* 2021) อีกทั้งส่งผลให้พฤติกรรมการจัดซื้อจัดหาสินค้าเพื่อการบริโภคเปลี่ยนแปลงเป็นการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ลดจุดอ่อนที่เกิดขึ้น ให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ยกระดับขีดความสามารถของประชาชนในพื้นที่ด้วยการปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป สอดรับกับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจดิจิทัล (digital economy) “คิดอย่างนวัตกรรม ทำอย่างชุมชน” จึงนับเป็นโอกาสทองของการกระจายรายได้สู่ชุมชน (Sooksai *et al.,* 2022; Soonthornpipit *et al.,* 2020)

จากความสำคัญดังกล่าว การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการจัดจำหน่ายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จึงมีผลต่อความสำเร็จด้วยการมองธุรกิจเป็นองค์รวมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเกิดการบูรณาการศาสตร์ที่จำเป็นต่อการพัฒนานวัตกรรม (innovation) และนำมาใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานได้ ทำให้เกิดผลผลิตที่มีประโยชน์ต่อตนเอง เพื่อเร่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการก้าวเข้าสู่สังคมในยุคดิจิทัล (Tirastittam *et al.,* 2020) รวมถึงการเพิ่มความสามารถและทักษะในการใช้ความรู้และเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาและยกระดับขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเอง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้ประชาชนคนในพื้นที่ (Wisedsin *et al.,* 2020) และชาวบ้านร่วมคิดร่วมทำ สานพลังให้เกิดการแก้ไขปัญหาสำคัญ ให้คนในชุมชนได้มีวิธีคิดและวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงแล้ว

อยากจะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหานั้นด้วยตัวเอง ทำให้คนในชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงศักยภาพและปัญหาที่สำคัญและลงมือทำด้วยตนเอง จึงเป็นหลักการที่ทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป (Sommanawat *et al.,* 2021; Waiyawuththanapoom *et al.,* 2022)

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี กับลักษณะส่วนบุคคล เพื่อช่วยผลักดันและยกระดับความสามารถในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้า เพิ่มโอกาสทางการตลาดบนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจและสร้างความสามารถทางการแข่งขันให้แก่บุคลากรท้องถิ่น

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือน ตุลาคม 2564 - กันยายน 2565 พื้นที่วิจัยได้แก่ เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี เป็นช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางที่เกษตรกรในกรณีศึกษาให้ความสนใจ และเป็นแพลตฟอร์มที่มีความคุ้นเคยในการใช้งานมาระยะหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและรายละเอียดการดำเนินงานวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่สนใจเฟซบุ๊กแฟนเพจเข้ามากดไลค์และเป็นผู้ซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 259 คน รวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม - มิถุนายน 2565 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างคำนวณด้วยสูตรของ Yamane (1973) กำหนดความระดับคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 5 ใช้สูตร $259/1+259(0.05)^2$ ได้จำนวนทั้งสิ้น 157.21 คน จึงควรเก็บแบบสอบถามทั้งหมด 160 ชุด (Sooksai, 2023; Traiphong and Leelakitpaisarn, 2016)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยนี้ สร้างขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัย โดยสร้างแบบสอบถาม (questionnaire) ใช้ระดับคะแนน (rating scale) 1-5 ตามแบบของ ลิเคิร์ท (Likert's scale) ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือหรือความเที่ยง (reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) มีค่าความเชื่อมันอยู่ระหว่าง 0.835-0.966 ซึ่งนับเป็นค่าความเที่ยงของแบบสอบถามที่สามารถยอมรับได้ (ค่ามากกว่า 0.70) (Sooksai, 2019) หลังจากเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จึงทำการประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครื่องมือการวิจัย และดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ยินดีให้ความร่วมมือ และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคที่เลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์ จึงจำเป็นต้องมีข้อคำถามเบื้องต้นว่า "ท่านมีประสบการณ์ซื้อสินค้าบนเฟซบุ๊กแฟนแพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี หรือไม่" และแจกแบบสอบถามแบบเจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่า "มีประสบการณ์" แล้วจึงดำเนินการติดตามเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจนครบตามที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยนี้เป็นสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) การหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี ใช้สถิติอ้างอิงแบบไม่มีพารามิเตอร์ (non parametric inference) ได้แก่

แจกแจงไคสแควร์ (chi-square) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ผลการศึกษา

ผลการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี กับลักษณะส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่าส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงจำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 85.63 อายุระหว่าง 42-58 จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 80.63 ประกอบอาชีพในงานราชการ จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 35.63 และรายได้ต่อเดือน 8,001-15,000 บาท จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 41.88 โดยใช้การแจกแจงไคสแควร์ (chi-square) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยพบตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 (Table 1)

Table 1. Results of the relationship between organic agriculture product purchasing behavior on social media, Facebook Fanpage: a case study of ABC farms, and personal characteristics

Personal factors	Consumer purchasing behaviors	Chi-square
Sex	Date of purchase	0.000*
	Purchase frequency	0.034*
	Price of each product	0.000*
	Purpose of purchase	0.002*
	News awareness	0.001*
	Seller services	0.000*
Age	Purchase frequency	0.009*
	Forms of payment	0.000*
	Seller credibility	0.017*
Education level	Date of purchase	0.004*
	Purchase frequency	0.000*
	Purpose of purchase	0.000*
	Seller credibility	0.000*
Occupation	Date of purchase	0.000*
	Purchase frequency	0.000*
	Type of goods	0.004*
	Price of each product	0.001*
	Purpose of purchase	0.000*
	Forms of payment	0.001*
	Attractive promotions	0.034*
	News awareness	0.000*
	Benefits of goods	0.000*
	Seller services	0.000*

Personal factors	Consumer purchasing behaviors	Chi-square
Income	Date of purchase	0.000*
	Purchase frequency	0.000*
	Type of goods	0.000*
	Price of each product	0.001*
	Forms of payment	0.002*
	News awareness	0.000*
	Benefits of goods	0.000*
	Seller services	0.000*

Remarks: * statistical significance at the level of 0.05

ผลการวิเคราะห์ระดับความสำคัญของพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล พบว่า 1) เพศสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ราคาของสินค้า วัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง การรับรู้ข่าวสาร และการให้บริการของผู้ขาย 2) อายุสัมพันธ์กับความถี่ในการซื้อสินค้า รูปแบบการชำระเงิน และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย 3) ระดับการศึกษาสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า วัตถุประสงค์ของการซื้อสินค้าในแต่ละครั้ง และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย 4) อาชีพสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด วัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง รูปแบบการชำระเงิน โปรโมชันน่าสนใจ การรับรู้ข่าวสาร คุณประโยชน์ของสินค้า และลักษณะการให้บริการของผู้ขาย และ 5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด รูปแบบการชำระเงิน การรับรู้ข่าวสาร คุณประโยชน์ของสินค้า และลักษณะการให้บริการของผู้ขาย

วิจารณ์

ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P-value<0.05) จำแนกตามสถานภาพทางเพศสัมพันธ์กับความถี่ในการซื้อสินค้า ราคาของสินค้า และวัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง สามารถอภิปรายว่าอาจเนื่องจากปัจจัยด้านเพศของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกัน ทำให้ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้ามีความแตกต่างกัน โดยผู้ที่มีเพศหญิงในปัจจุบันทำงานนอกบ้านมีรายได้เป็นของตนเองส่งผลต่ออำนาจการซื้อสินค้าที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นด้วย อีกทั้งผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้านและการประกอบอาหารเป็นหลัก จึงมีความจำเป็นต้องตัดสินใจซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นประจำ สอดคล้องกับการศึกษาของ Roongsathaporn and Satawedin (2021) ที่ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคต่อการซื้อสินค้าบนช่องทางออนไลน์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 ในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และพิษณุโลก พบว่า เพศหญิงมักซื้อสินค้าประเภทของใช้ภายในบ้าน อาหารและเครื่องดื่มมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะวิกฤตโควิด-19

จำแนกตามอายุสัมพันธ์กับความถี่ในการซื้อสินค้า รูปแบบการชำระเงิน และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย สามารถอภิปรายได้ว่าปัจจัยด้านอายุที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าที่มีความแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากช่วงวัยที่มีความแตกต่างกันส่งผลต่อคุณลักษณะส่วนบุคคลของช่วงวัยที่แตกต่างกัน อาทิเช่น ความต้องการสินค้า ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และทักษะ

ในการหาข้อมูลผู้ขาย ส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Nantipak and Campiranon (2020) ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าในร้านค้ามัลติแบรนด์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประเภทอินสตาแกรม (Instagram) ของผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวาย พบว่า ผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวายหรือผู้ที่มีอายุ 25-34 ปี มีพฤติกรรมการเลือกเปิดรับสื่อข่าวสารในการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์

จำแนกตามระดับการศึกษาสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการซื้อสินค้าในแต่ละครั้ง และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย สามารถอภิปรายว่าปัจจัยระดับการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าที่มีความแตกต่างกัน อาจเนื่องจากระดับการศึกษาส่งผลต่อการรับรู้ถึงคุณประโยชน์ที่ได้รับจากสินค้าเกษตรอินทรีย์ และความไว้วางใจต่อระบบการซื้อสินค้าผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับการศึกษาของ Utapao (2022) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการในสังคมนิวนอร์มอล พบว่า ระดับชั้นปีที่แตกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกัน

จำแนกตามอาชีพสัมพันธ์กับวันที่ซื้อสินค้า ความถี่ในการซื้อสินค้า ชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด วัตถุประสงค์ของการซื้อในแต่ละครั้ง รูปแบบการชำระเงิน โปรโมชันน่าสนใจ การรับรู้ข่าวสาร คุณประโยชน์ของสินค้า และลักษณะการให้บริการของผู้ขาย สามารถอภิปรายว่าอาชีพที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าที่มีความแตกต่างกัน อาจเนื่องจากอาชีพส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ที่ประกอบอาชีพ หากผู้ที่มีอาชีพเดียวกันจะมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่ไม่แตกต่างกันมากนัก และแตกต่างกันไปในแต่ละสายอาชีพ โดยผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการอาจมีลักษณะของการรับค่าตอบแทนเหมือนกัน พฤติกรรมการรับรู้ข่าวสาร ความพึงพอใจต่อความสะดวกสบายที่เกิดจากการให้บริการและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสินค้า

จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสัมพันธ์กับชนิดของสินค้า ราคาของสินค้าแต่ละชนิด และคุณประโยชน์ของสินค้า สามารถอภิปรายว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าที่มีความแตกต่างกัน อาจเนื่องจากสินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นสินค้าเฉพาะกลุ่ม ในขณะเดียวกันสินค้ากลุ่มนี้มีคุณสมบัติที่แตกต่างส่งผลให้ผู้บริโภครู้สึกถึงคุณประโยชน์ของสิ่งที่ได้รับ และมีความปลอดภัยจากสารเคมีในระหว่างการเพาะปลูก แม้ราคาค่อนข้างสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป สอดคล้องกับการศึกษาของ Nawarat (2021) ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความถี่ของการซื้อสินค้าเข้าบ้านจากซุปเปอร์มาร์เก็ตและซุปเปอร์เซ็นเตอร์ของครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มที่มีรายได้ครัวเรือนมากจะมีความถี่ในการซื้อสินค้ามากกว่า และมีแนวโน้มที่จะมีความถี่ในการซื้อสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภคมากกว่ากลุ่มที่มีรายได้ต่ำ

จากผลการวิจัยพบว่าตัวแปรลักษณะส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการซื้อสินค้าทุกตัวแปร แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง Generation-X มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีส่งผลต่อความสามารถในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีความเข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญในการรักษาสุขภาพด้วยการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอยู่ในหน่วยงานราชการบริเวณใกล้เคียงไร่เอบีซีจึงสามารถสั่งซื้อสินค้าออนไลน์และรับสินค้าได้อย่างรวดเร็ว ลดความเสียหายที่อาจจะเกิดจากระยะเวลาในการขนส่ง อีกทั้งมีรายได้ที่แน่นอนจึงส่งผลต่อความสามารถในการจัดซื้อจัดหาสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีราคาค่อนข้างสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไปมาบริโภคในครัวเรือน

สรุป

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์บนสื่อ

สังคมออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ กรณีศึกษา ไร่เอบีซี มีความสัมพันธ์กับลักษณะส่วนบุคคลทั้ง 5 ด้าน ซึ่งอาจเกิดจากการปรับตัวของผู้บริโภคเข้าสู่ยุคดิจิทัล แม้รูปแบบช่องทางการจัดจำหน่ายและการสั่งซื้อสินค้าเปลี่ยนแปลงไปแต่ยังคงความต้องการและการปรับตัวในทุกมิติของลักษณะส่วนบุคคลให้เป็นไปตามยุคสมัย อีกทั้งสินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นสินค้าที่มีลูกค้าเฉพาะกลุ่ม ผู้บริโภคในตลาดโลก 1:3 เริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมาบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น จากปัจจัยสนับสนุนของกระแสการรักษาสุขภาพ และกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดความต้องการสินค้าที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงแนวโน้มของช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์เข้ามาอยู่ในช่องทางการจัดจำหน่ายออนไลน์ อาทิเช่น เฟซบุ๊กแฟนเพจ ไลน์ และอินสตาแกรม เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งจับจ่ายสินค้าอุปโภคบริโภคของผู้บริโภคในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

Aunyawong, W., P. Wararatchai, M.R. Shaharudin, A. Hirunpat and S. Rodpangwan. 2021. The mediating role of transportation practices during the COVID-19 crisis in Thailand. The Open Transportation Journal 15(1): 170-181.

Nantipak, Y. and K. Campiranon. 2020. Factors affecting the purchase decision's behavior of products in multi-brand store through Instagram of Generation Y consumers. Rajapark Journal 14(36): 130-146. (in Thai)

Nawarat, R. 2021. Factor affecting the grocery shopping behavior of people in Bangkok. Journal of Innovation in Business, Management, and Social Sciences 2(1): 75-91. (in Thai)

Roongsathaporn, T. and P. Satawedin. 2021. Consumer behavior and online shopping in the amidst of Covid-19 in Bangkok, Metropolitan and Phitsanulok. Journal of Communication Arts 39(2): 119-133. (in Thai)

Setthachotsombut, N. and W. Aunyawong. 2020. Agro-tourism service enhancement in Nakhon Pathom province, Thailand: on capability increasing of the hospitality of agriculturists. International Journal of Supply Chain Management 9(5): 1403-1414.

Sommanawat, K., C. Hotrawaisaya, P. Waiyawuththanapoom, S. Srisawat, W. Aunyawong and K. Jermsittiparsert. 2021. The role of technological management, idea implementation, sustainable process innovation and logistic competency. Journal of Management Information and Decision Sciences 24(S1): 1-13.

Sooksai, T. 2019. Push-pull factor and behaviors of tourists to Tongchom market, Mae La Noi district, Mae Hong Son Province, Thailand. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure 8(4): 1-11.

Sooksai, T. 2023. Satisfaction toward distribution channels of organic vegetables through social media on Facebook Fan Pages: A case study of ABC organic farms. Journal of

Community Development and Life Quality 11(2): 135-142. (in Thai)

Sooksai, T., W. Aunyawong, M. R. Shaharudin, K. Poolsawad and J. Prapairak. 2022. Digital development to strengthen tourism supply chain potential of participatory community-based tourism enterprises. International Journal of Mechanical Engineering 7(5): 455-461.

Soonthornpipit, H., T. Kortana and W. Aunyawong. 2020. Expansion opportunities of community enterprises in Thailand to China. Psychology and Education Journal 57(8): 86-97.

Tirastittam, P., K. Jermsittiparsert, P. Waiyawuththanapoom and W. Aunyawong. 2020. Strategic leadership, organizational innovativeness and the firm supply performance: The mediating role of information technology capability. International Journal of Supply Chain Management 9(2): 291-299.

Traiphong, P. and Y. Leelakitpaisarn. 2016. Satisfaction and comment of law undergraduates towards lecturing administrative and administrative procedural laws. Phranakhon Rajabhat Research Journal (Humanities and Social Sciences) 11(1): 175-184. (in Thai)

Utapao, K. 2022. The factors of affecting purchasing decisions in new normal society. Journal of Buddhist Education and Research 8(2): 221-227. (in Thai)

Waiyawuththanapoom, P., S. Thammaboosadee, P. Tirastittam, K. Jermsittiparsert, C. Wongsanguan, P. Sirikamonsin and W. Aunyawong. 2022. The role of human resource management and supply chain process in sustainable business performance. Uncertain Supply Chain Management 10(2): 517-526.

Wisedsin, T., K. Jermsittiparsert, P. Thitrat and W. Aunyawong. 2020. Role of advanced manufacturing technology, human capital and employee empowerment to enhance manufacturing industry supply chain performance. International Journal of Supply Chain Management 9(2): 411-418.

Yamane, T. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. Harper and Row, New York.

การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุชุมชนสะลวง-ขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

Perceived Usefulness for Indigenous Vegetable Consumption for the Elderly in Salung – Keelek Community, Mae Rim District, Chiang Mai Province

สามารถ ใจเตี้ย ณัทธร สุขสีทอง และ ศศิกัญญ์ นำบุญจิตต์*

Samart Jaitae, Nuttron Sukseetong, Sasikan Numboonjit*

ภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50180

Department of Public Health, Faculty of Science and Technology, ChiangMai Rajabhat University, ChiangMai 50180, Thailand

*Corresponding author: Email: samart_jai@cmru.ac.th

(Received: October 03, 2023; Revised: November 07, 2023; Accepted: December 18, 2023)

Abstract: The purposes of the cross-sectional survey were to study perceived usefulness and synthesize guidelines on perceived usefulness for indigenous vegetable consumption by the elderly. The sample size was 300 households and 12 stakeholders in Saluang-Khilek community, Mae Rim district, Chiang Mai province. Data collected by questionnaires, non-structured interviews, and focus groups were employed. The data was analyzed using descriptive statistics and content analysis. It was found that perceived usefulness for indigenous vegetable consumption by the elderly was a moderate level (mean = 3.13). Stakeholders have suggested guidelines for perceived usefulness activities by promoting activities to create knowledge about the usefulness of consuming indigenous vegetables, promoting the engagement of the elderly people in activities related to the utility of indigenous vegetables, passing on wisdom to family members, and promoting the propagation of indigenous vegetables.

Keywords: Perceived usefulness, indigenous vegetables, elderly

บทคัดย่อ: การศึกษาเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน และสังเคราะห์ข้อเสนอกิจกรรมการรับรู้ประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในชุมชนสะลวง - ขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 300 คน และผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุมีการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักโดยรวมเฉลี่ยระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.13) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เสนอข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมกิจกรรมการสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับคุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน การส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้าน การถ่ายทอดภูมิปัญญา สู่สมาชิกในครอบครัว และการส่งเสริมการขยายพันธุ์ผักพื้นบ้าน

คำสำคัญ: การรับรู้คุณประโยชน์ ผักพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ

คำนำ

ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั่วโลกกำลังเผชิญปัจจัยกำหนดจากการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อผลกระทบด้านสุขภาพทั้ง 4 มิติ มีรายงานการศึกษา พบว่า ความชรานำมาซึ่งความสัมพันธ์ของเซลล์และเนื้อเยื่ออวัยวะในร่างกายที่เสื่อมถอย (Nandy *et al*. 2023) ผู้สูงอายุยังมีสภาพจิตใจไม่ปกติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกายและปัจจัยการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ดังเช่นผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศองค์กรความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organization for Economic Cooperation and Developmen, OCED) กำลังเผชิญปัญหาการดูแลจากครอบครัว โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ใช่กลุ่มดั้งเดิมในพื้นที่ และผู้สูงอายุในครอบครัวที่มีฐานะดี (Fang and Yang, 2023) ส่วนในประเทศไทยผู้สูงอายุเผชิญความเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังอันมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคโดยเฉพาะการบริโภคอาหารที่ไม่เหมาะสม มีรายงานการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทยป่วยด้วยโรคเรื้อรังและภาวะแทรกซ้อนของโรคเรื้อรัง (Nawsuwan and Suwanraj, 2019) สาเหตุความเจ็บป่วยในผู้สูงอายุยังเกิดจากเสื่อมถอยตามวัย (Mormon *et al*., 2021) ในการแก้ไขปัญหาข้างต้นหลายหน่วยงานรวมถึงชุมชนได้พัฒนาแนวทางที่หลากหลายเพื่อประยุกต์สู่แนวทางการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้การนำภูมิปัญญาผักพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้สู่การส่งเสริมการบริโภคเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอาจเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อบริบทชุมชนและวิถีการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน สอดคล้องกับรายงานการศึกษา ที่พบว่า ผักพื้นบ้านเป็นแหล่งสำคัญของอาหารที่มีคุณค่าโดยผักพื้นบ้านมีสารอาหารทั้งวิตามิน เกลือแร่ และส่วนประกอยทางเคมีอื่นที่มีคุณประโยชน์ต่อสุขภาพ (Atuna *et al*., 2022) นอกจากนี้การบริโภคผลไม้ที่เพียงพอและการบริโภคผักที่เหมาะสมกับภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ (Jagroep *et al*., 2022) สอดคล้องกับรายงานการศึกษาที่อ พบว่า ผักพื้นเมืองภาคเหนือมีธาตุเหล็กสูงช่วยแก้ปัญหาภาวะโลหิตจางในผู้สูงอายุที่ (Praison *et al*., 2020) ผักพื้นบ้านยังเป็นวัตถุดิบในการปรุงตำรับอาหารพื้นบ้านที่ผู้สูงอายุนิยมบริโภค (Jaitae *et al*., 2023) เช่นเดียวกับชุมชนสะลวง - ขี้เหล็กที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงนิยมบริโภคผักพื้นบ้าน และมีการปลูกผักพื้นบ้านบางชนิดไว้ในพื้นที่ครัวเรือนเพื่อสะดวกต่อการใช้บริโภค การจำหน่ายเป็นรายได้เสริม และการแบ่งปันเพื่อนบ้าน (Jaitae *et al*., 2022) จะเห็นได้ว่า ผักพื้นบ้านมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมสุขภาพภายใต้วิถีการบริโภคของผู้สูงอายุที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมถึงแม้จะเผชิญกับกระแสการบริโภคสมัยใหม่ที่รุกคืบเข้าสู่ชุมชน และการบริโภคผักพื้นบ้านยังเป็นแนวทางส่งเสริมความตระหนักรู้ถึงปัญหาความมั่นคงทางอาหารและการตีตราการบริโภคอาหารพื้นบ้าน (Qwabe and Pittawaty, 2023) การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน และสังเคราะห์ข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ ซึ่งผลการศึกษาจะนำไปสู่การปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงบริบทชุมชนที่มิอาจคาดเดาได้ต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยฉบับนี้ใช้การศึกษาเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (cross sectional survey) ตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนสะลวง - ขี้เหล็ก จำนวน 16 หมู่บ้าน คำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตรคำนวณขนาดตัวอย่างของดาเนียล (Daniel, 2010) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300

ครัวเรือน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างระดับหมู่บ้าน ร้อยละ 30 ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลากแบบไม่กลับคืน การคัดเลือกครัวเรือนแต่ละหมู่บ้านมาศึกษาผู้วิจัยใช้ตารางสุ่มตามสัดส่วนของจำนวนหลังคาเรือนแต่ละหมู่บ้าน

2. การศึกษาเชิงคุณภาพประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ทำการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 8 คน และตัวแทนผู้ดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. การศึกษาเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปและการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน ครอบคลุมประเด็นด้านคุณค่าทางโภชนาการ ด้านสมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพเบื้องต้น และด้านการเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ แบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ตามแบบของ Likert scale แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนนตั้งแต่ 1 - 5 คะแนน แปลผลค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00 - 1.49 การรับรู้น้อยที่สุด 1.50 - 2.49 การรับรู้น้อย 2.50 - 3.49 การรับรู้ปานกลาง 3.50 - 4.49 การรับรู้มาก และ 4.50 - 5.00 การรับรู้มากที่สุด แบบสอบถามทั้งชุดมีค่าความเที่ยงตรงเท่ากับ 0.76 (Cronbach, 1951)

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้กาสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยดำเนินการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน ปัญหาอุปสรรค และใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่มเพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้ประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ

การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการอบรม ชี้แจงรายละเอียดของข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยหัวหน้าคณะผู้วิจัย เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อคำถาม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไปในทางเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไป และการรับรู้ประโยชน์ การบริโภคผักพื้นบ้าน วิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรม การวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เลขรับรองที่ IRBCMRU 2023/245.30.06

ผลการศึกษา

1. การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้าน พบว่า ความหลากหลายของผักพื้นบ้านในชุมชนยังคงมีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการปรุงตำรับอาหารพื้นบ้านเพื่อการบริโภคในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการบริโภคอาหารให้ครบ 3 มื้อ และแต่ละมื้อจะต้องก่อประโยชน์ด้านโภชนาการอย่างเหมาะสม แต่ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ยังรับประทานมื้ออาหารเพียงเพื่อให้อิ่มโดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุดิบที่ใช้ เครื่องปรุง รวมถึงความสะอาดของภาชนะที่ใช้ ในส่วนของการรับรู้ประโยชน์ของการบริโภคผักพื้นบ้านจะส่งผ่านการรับรู้จากการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางส่วนยังมีการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากสื่อและการบอกเล่าจากผู้สูงอายุด้วยกันเอง

การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านของผู้สูงอายุโดยรวมเฉลี่ยระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.13) โดยการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านด้านสมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพเบื้องต้นมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.21 (ระดับปานกลาง) รองลงมาการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านด้านคุณค่าทางโภชนาการค่าเฉลี่ย 3.17 (ระดับปานกลาง) และการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านด้านการเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ ค่าเฉลี่ย 3.04 (ระดับปานกลาง)

Table 1. Elder's perceived usefulness for indigenous vegetables consumption (n = 300)

Perceived usefulness	WMS	S.D.	Level of perceived usefulness
Nutritional	3.17	0.63	moderate
Herbal uses in primary health care	3.21	0.83	moderate
Antioxidant	3.04	0.84	moderate
Total	**3.13**	**0.66**	**moderate**

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ยังสรุปได้ว่า การบริโภคผักพื้นบ้านก่อประโยชน์ด้านสุขภาพอย่างมากในผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผักพื้นบ้านมีความปลอดภัยสูงเนื่องจากผักส่วนใหญ่นิยมปลูกเพื่อการบริโภคโดยในครัวเรือนหรือถ้ามีผลผลิตจำนวนมากก็จะนำมาจำหน่ายตามตลาดสดในชุมชนหรือวางจำหน่ายข้างถนนหน้าบ้าน ในส่วนของการบริโภคผักพื้นบ้านผู้สูงอายุบางส่วนต้องการให้มีกิจกรรมการสร้างเสริมความรู้ที่ถูกต้องโดยเฉพาะผลกระทบสุขภาพจากการบริโภคผักพื้นบ้านบางชนิดที่เมื่อบริโภคสดจะทำให้เกิดอาการแพ้ ดังเช่น ผู้สูงอายุท่านหนึ่งกล่าวว่า "ผักเมืองบ้านเฮามีประโยชน์ต่อสุขภาพ ผักบางอย่างกิ๋นกั๋นมาตั้งแต่ยังหน้อย แต่บ่ฮู้ว่ามันมีปึ๊ด หมอเป็นบอกว่าจะไปกิ๋นนักมันบ่ดีต่อสุขภาพ" (ผักพื้นบ้านมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ผักบางชนิดรับประทานตั้งแต่ยังเป็นเด็กแต่ไม่รู้ว่ามีพิษ หมอบอกว่าห้ามรับประทานเยอะจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ) (สัมภาษณ์ ผู้สูงอายุ ก, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2566) เช่นเดียวกับผู้สูงอายุอีกท่านที่กล่าวว่า "ผักหลายอย่างที่กิ๋นกั๋นเป็นประจำมีหลายอย่างที่ปลูกได่ หลายอย่างขึ้นในป่าธรรมชาติตามฤดูกาล การกิ๋นก่อนำมาทำแก๋ง กับน้ำพิก มีหลายคนบอกว่ากิ๋นผักนัก ๆ จะมีประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่ก่อบ่ฮู้ว่าผักไหนมีประโยชน์จะใด" (ผักหลากหลายชนิดที่รับประทานเป็นประจำปลูกได้ หลายชนิดขึ้นเองในป่าธรรมชาติตามฤดูกาล การรับประทานจะนำมาแกงหรือแกล้มน้ำพริก มีหลายคนบอกว่าการรับประทานผักเยอะ ๆ จะมีประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่ก็ไม่รู้ว่าผักชนิดไหนมีประโยชน์อย่างไร) (สัมภาษณ์ ผู้สูงอายุ น, เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2566)

ในส่วนปัญหาการส่งเสริมการรับรู้ประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ ผู้ดูแลผู้สูงอายุท่านหนึ่งกล่าวว่า "ผู้สูงอายุบางส่วนกิ๋นอยาก อยู่ยาก การกิ๋นแต่ละคาบบางคนจะมีคนทำกับเข้าหื้อ บางคนต้องยะกิ๋นคนเด่วบ่มีลูกหลานผ่อกอยมีอะหยั๋งเป็นก่อกินบ่ได่สนใจ๋ว่าเป๋นประโยชน์หรือเป็นโทด ควรมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องผู้สูงอายุจะได่รับรู้ข้อมูลแล้วนำไปปฏิบัติได่อย่างถูกต้อง" (ผู้สูงอายุบางส่วนมีปัญหาการรับประทานอาหารและการอยู่อาศัย การรับประทานอาหารแต่ละมื้อจะมีคนเตรียมอาหารให้ แต่บางคนที่ไม่มีลูกหลานดูแลต้องปรุงอาหารเอง มีอาหารอย่างไรก็รับประทานไม่คำนึงถึงประโยชน์หรือโทษ ควรมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง) (สัมภาษณ์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน น, เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทั้งสภาพภูมิประเทศที่มีการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวและการขยายเขตเมืองรุกเข้าไปในพื้นที่ชุมชนได้ส่งผลต่อการลดลงของพื้นที่ป่าธรรมชาติอันเป็นแหล่งสำคัญของผักพื้นบ้านหลากหลายชนิด รวมถึงรูปแบบการบริโภคอาหารในชีวิตประจำของประชาชนที่เปิดรับกระแสการบริโภคอาหารสมัยใหม่มากขึ้น ส่งผลให้การบริโภคผักพื้นบ้านลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับอดีต

2. ข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุ

จากการสนทนากลุ่มและข้อคำถามปลายเปิด สามารถสรุปข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดังต่อไปนี้

2.1 การส่งเสริมกิจกรรมการสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับคุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านผ่านกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมของหน่วยงานที่เข้ามาพัฒนาชุมชน ภายใต้กระแสการพัฒนาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสังคมในชุมชน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันอุดมศึกษา และเครือข่ายชุมชนได้ดำเนินการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งด้านการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ และการสร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุ กิจกรรมเหล่านี้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องทั้งนี้อาจนำความรู้เกี่ยวกับคุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านมาเป็นแทรกเป็นกิจกรรมหรือการปรุงอาหารจากผักพื้นบ้านเป็นอาหารกลางวันให้กับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมรับประทานและเสริมกิจกรรมการให้ความรู้ร่วมด้วย

2.2 การส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้าน ซึ่งในชุมชนมีการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการในการรวมกลุ่มเพื่อการสร้างอาชีพสู่การมีรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุหลายกลุ่ม การนำภูมิปัญญาผักพื้นบ้านมาขยายผลสู่การใช้ประโยชน์โดยการส่งเสริมการปลูกผักพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมบริโภคเพื่อจำหน่ายด้วยระบบเกษตรปลอดภัย รวมถึงการส่งเสริมการแปรรูปผักพื้นบ้านตามฤดูกาลเพื่อเก็บไว้บริโภคหรือจำหน่าย กิจกรรมเหล่านี้จะเป็นการนำเสนอคุณประโยชน์ของผักพื้นบ้าน และยังสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สอดคล้องกับเป้าหมายของหน่วยงานราชการที่เข้าไปส่งเสริม

2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สมาชิกในครอบครัว ศักยภาพของผู้สูงอายุบางส่วนยังสามารถเข้าป่าธรรมชาติเพื่อแสวงหาผักพื้นบ้านมารับประทานในครัวเรือน และจำหน่ายเป็นรายได้เสริมตามฤดูกาลของผักพื้นบ้านแต่ละชนิด ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นการสั่งสม ทดลองใช้ และปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและสังคมในชุมชน ถึงแม้ในสถานการณ์ปัจจุบันความสำคัญของการบริโภคผักพื้นบ้านจะถูกลดความสำคัญลง แต่ด้วยวิถีการบริโภคที่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบการบริโภคอาหารร่วมกันในครอบครัวส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวยังเข้ามาช่วยในการปรุงตำรับอาหาร การเข้าป่าเพื่อหาผักพื้นบ้านตามฤดูกาลร่วมกัน รวมถึงการนำผักพื้นบ้านให้บุตรหลานนำไปจำหน่ายเพื่อนำเงินไปโรงเรียน ปรากฏการณ์เหล่านี้จะเป็นการสร้างการรับรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาผักพื้นบานสู่สมาชิกในครอบครัวได้ และยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับสมาชิกในครบครัวได้อย่างเหมาะสม

2.4 การส่งเสริมการขยายพันธุ์ผักพื้นบ้าน ความนิยมในการบริโภคผักพื้นบ้านบางชนิดโดยเฉพาะผักพื้นบ้านที่ให้ผลผลิตตามฤดูกาล เช่น ผักหวานป่า ผักป้อก้าตีเมีย (เฟินแผง) ผักเฮือด (ผักเลียบ) ดอกสะแล และอื่น ๆ การส่งเสริมการเพาะขยายพันธุ์ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการจะส่งผลต่อการเพิ่มปริมาณผักพื้นบ้านเหล่านี้ให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภค ทั้งนี้ผู้สูงอายุบางส่วนมีภูมิปัญญาในการขยายพันธุ์พืชที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งการเพาะกล้า การเปลี่ยนยอดพันธุ์ และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ กิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นการอนุรักษ์ความหลากหลายของผักพื้นบ้านให้คงอยู่กับชุมชนและเป็น

กระบวนการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับผู้สูงอายุได้

อย่างไรก็ตามข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุจะก่อเกิดแนวทางการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ครอบครัว ชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้องสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงสนับสนุนงบประมาณและสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง ในส่วนขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและบุคคลากรที่มีความเชี่ยวชาญอาจขอความอนุเคราะห์จากสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่

อภิปรายผล

การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านของผู้สูงอายุโดยรวมเฉลี่ยระดับปานกลาง อาจเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุกำลังเข้าวัยที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางสุขภาพร่างกายและจิตใจ และผู้สูงอายุบางส่วนเผชิญความเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรัง ปรากฏการณ์เหล่านี้อาจส่งผลต่อการเข้าถึงข้อมูลและการสื่อสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ประโยชน์ของการบริโภคผักพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสมถึงแม้ในชุมชนจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพจากหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับรายงานการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุจะเกิดปัญหาเกี่ยวกับการมองเห็น การได้ยินไม่ชัด ความจำลดลง หรือจากอาการเจ็บป่วยที่เผชิญอยู่ทำให้มีความกังวลใจ ไม่มีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ส่งผลต่อความฉลาดทางสุขภาพที่ไม่เพียงพอ เพราะได้รับข้อมูลความรู้ไม่เพียงพอ ทั้งนี้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลต่อผลลัพธ์ทางบวกต่อสุขภาพในผู้สูงอายุ (Dejpitaksirikul *et al.*, 2022) นอกจากนี้การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านยังอาจจะเกี่ยวข้องกับวิถีการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุที่มีปัจจัยจากภายนอกชุมชนทั้งการเข้ามาทำงานของสมาชิกในครอบครัวในเขตเมืองและมักจะซื้ออาหารจากเขตเมืองไปรับประทานร่วมกัน และผู้สูงอายุบางส่วนเมื่อนำผักพื้นบ้านมาปรุงอาหารหรือรับประทานสดมีความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบทางสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้นระยะยาว รวมถึงผู้สูงอายุบางส่วนถึงแม้จะปลูกผักพื้นบ้านได้ในครัวเรือนแต่บางช่วงฤดูไม่มีผลผลิตให้บริโภคทำให้เมื่อต้องการบริโภคต้องหาซื้อจากตลาดหรือในชุมชนทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุบริโภคผักพื้นบ้านน้อยลงหรือไปบริโภคผักทั่วไปที่มีราคาถูกกว่า สอดคล้องกับผู้สูงอายุในชุมชนเวียงท่ากาน - ยุหว่า ที่ปัจจัยรายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริโภคอาหารพื้นบ้านของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิต (Jaitae *et al.*, 2022) นอกจากนี้การรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านยังอาจจะเกี่ยวข้องกับเหตุผลของการบริโภคทั้งการรับรู้ประโยชน์ต่อสุขภาพ รสชาติ ราคา และการแสวงหาได้ในพื้นที่ป่าธรรมชาติ (Ndhlovu *et al.*, 2023)

ในส่วนข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมของหน่วยงานเป็นการสะท้อนแนวทางสู่การใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพภายใต้ความต้องการการมีส่วนร่วมและข้อกำจัดทางกายภาพและสังคมในชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมตามข้อเสนออาจเป็นรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่พยายามบูรณาการทุนทางสังคมในมิติอาหารร่วมกับกิจกรรมของชุมชนและหน่วยงานราชการอันเป็นรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพปัญหา ซึ่งการบูรณาการให้ภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบจะส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Daharn and Duangrach, 2017) ซึ่งกิจกรรมการสร้างเสริมความรู้เป็นกิจกรรมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนได้ให้ความสนใจและต้องการผลักดันสู่การพัฒนาเป็นกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ ซึ่งความต้องการนี้เป็นการสะท้อนความสำคัญของการเสริมสร้างความรู้ที่ผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในการเลือกผักพื้นบ้านมาบริโภคเพื่อให้เกิดผลด้านโภชนาการได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ผักพื้นบ้านที่ให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดความรู้อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งด้านการเสริมสร้างการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของผักพื้นบ้าน การณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการบริโภคผักพื้นบ้าน และการให้ความรู้ด้านโภชนาการที่เกี่ยวข้อง (Dweba and Mearns, 2011) ทั้งนี้การพัฒนากิจกรรมการเสริมความรู้ด้านโภชนาการในผู้สูงอายุต้องสอดคล้องกับระดับอายุ สถานภาพทางสังคม และระดับการศึกษา (Fouad *et al.*, 2022) ในส่วนของข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สมาชิกในครอบครัว และการส่งเสริมการขยายพันธุ์ผักพื้นบ้านอาจเป็นผลสืบเนื่องจากการดำเนินกิจกรรมด้านการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุโดยหน่วยงานทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าร่วมกิจกรรมอาจเป็นแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาผักพื้นบ้านอันเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของชุมชนซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันกำลังเผชิญปัญหาการถูกลดคุณค่าจากกระแสการพัฒนาพื้นที่และกระแสการบริโภคอาหารสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามการให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนเพิ่มขึ้นควรมีการจัดหาผู้ช่วยเหลือทางสังคม การจัดสวัสดิการรถ รับ-ส่ง การจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการจัดโปรแกรมหรือกิจกรรมที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ (Rojanadhamkul *et al.*, 2020)

สรุป

ภูมิปัญญาผักพื้นบ้านยังคงมีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการปรุงตำรับอาหารพื้นบ้านเพื่อการบริโภคในวิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผู้สูงอายุมีการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านโดยรวมเฉลี่ยระดับปานกลาง อย่างไรก็ตามการบริโภคผักพื้นบ้านเพื่อก่อประโยชน์ด้านสุขภาพจะต้องได้ผักพื้นบ้านที่มีความปลอดภัย ในส่วนของข้อเสนอกิจกรรมการส่งเสริมการรับรู้คุณประโยชน์การบริโภคผักพื้นบ้านในผู้สูงอายุควรดำเนินผ่านกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ของชุมชน การถ่ายทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่กำลังเผชิญการคุกคามจากกระแสการพัฒนาและการบริโภคจากภายนอก

เอกสารอ้างอิง

Atuna, R.A., J. Djah, M.A. Achaglinkame, S. Bakker, L. Dari, M. Osei-Kwarteng,, G.K. Mahunu, I. Koomen , and FK. Amagloh . 2022. Types of indigenous vegetables consumed, preparation, preferences and perceived benefits in Ghana. Journal of Ethnic Foods 9(38), doi: 10.1186/s42779-022-00154-3.

Cronbach, L.J. 1951. Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika 16: 297 - 334.

Daharn, T. and J. Duangrach. 2017.Development of a health care model for elderly by community particapation, Nonglake sub-district, Kosum Phisai district, Mahasarakham provine. Academic Journal of Mahasarakham Provincial Public Health Office 2(3): 42 - 54. (in Thai)

Daniel, W. W. 2010. Biostatistics: basic concepts and methodology for the health sciences (9 th ed.). New York: John Wiley & Sons.

Dweba, T.P. and M.A. Mearns. 2011. Conserving indigenous knowledge as the key to the current and future use of traditional vegetables. International Journal of Information Management 31(6): 564-571.

Dejpitaksirikul, S., S. Sinthuchai, D. Ubolyam. 2022. Effective communication to enhance health literacy in diabetic older adults with high blood pressure. Nursing Journal of the Ministry of Public Health 32(1): 1 -13. (in Thai)

Fang, F and X. Yang. 2023. Socioeconomic status, cultural values, and elderly care: An examination of elderly care preference in OECD countries. Aging and Health Research 3(3): 100153doi:10.1016/j.ahr.2023.100153

Fouad, A.A.,E.S.A. Allah, A.G. Hussien and R.A. Mohamed.. 2022. Assessment of knowledge regarding nutrition among elderly in rural area, Sharkia governorate. Zagazig Nursing Journal 18(2): 92-103.

Jagroep, W., J.M. Cramm, S. Denktaş and AP. Nieboer. 2022. Health behaviours and well-being among older adults with a Surinamese migration background in the Netherlands. BMC Public Health 22, doi: 10.1186/s12889-022-14414-z

Jaitae, S., S. Rattanapunya and N. Sukseetong. 2023. Wisdom and factors related consumption behavior of traditional lanna food among the elderly in Wiang Tha Kan – Yuwa community, Sanpatong district, Chiang Mai province. Journal of ChandrakaSem Sarn28(2): 269 - 284. (in Thai)

Jaitae, S., S. Nummisri., S. Rattanapunya, J. Stantripob, N. Sukseetong, S. Numboonjit, C. Vipawin and A. Khamfun. 2022. People's utilization and participation in conservation of wild edible plants, Saluang - Keelek, Mae Rim district, Chiang Mai Province. Journal of Community Development and Life Quality 10(2): 180-189. (in Thai)

Ndhlovu, B., J.J. Sibanyoni and F.T. Tabit. 2023. An exploration of the consumption of indigenous vegetables in informal settlements in the West Coast district municipality, Western Cape province, South Africa. International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences, 13(5): 595-610.

Mormon, K., C. Mangkhang and J.Dibyamandala. 2022. Quality of life of the aging in Fang district, Chiang Mai province. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology 6(11): 192 – 208. (in Thai)

Nandy, A., A. Richards, S. Thapa, A. Akhmetshina and N. Narayani. 2023. Altered osteoblast metabolism with aging results in lipid accumulation and oxidative stress mediated bone loss. Aging Disease,doi:10.14336/AD.2023.0510

Nawsuwan, K. and M. Suwanraj. 2019. Currentproblems and care needs of older adults living in local administrative

organization responsibility area in the lower southern of Thailand. Boromarajonani College of Nursing, Uttaradit Journal 11(2): 118 – 132. (in Thai)

Praison, P., P. Sareeso and P. Poolviwat 2020. Effectiveness of local food recipes on anemia in older adults living in upper northern Thailand. Journal of Health Science Research 14(2), 1 - 10.

Qwabe, Q.N. and T. Pittawaty. 2023. Exploring the role of indigenous vegetables in rural livelihoods: Perceptions from the Ntuze community. South African Society of Agricultural Extension 51(1):142-154 doi: 10.17159/2413-3221/2023/v51n1a14377

Rojanadhamkul, N., J. Klommek and J. Sriratanaprapat. 2020. Social activities participation of elder persons in Muak Lek subdistrict, Muak Lek district, Saraburi province. Journal of Health and Nursing Research 36(2): 15 – 25. (in Thai)

การประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

Evaluation of the Project to Strengthen and Instill Chakungrao United Schools' Learners with 21st Century Learning Skills under Kamphaeng Phet Secondary Education Service Area Office

กมลชนก จันทราศรี[1] และ ประจบ ขวัญมั่น[2]*

Kamonchanok Jantasri[1] and Prajob Kwanman[2]*

[1]สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จ. กำแพงเพชร 62000

Department of Educational Administration, Faculty of Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet 62000, Thailand

[2]สาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จ. กำแพงเพชร 62000

Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet 62000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: cartoon091991@gmail.com

(Received: August 17, 2023; Revised: November 6, 2023; Accepted: November 22, 2023)

Abstract: The goals of this research were to examine and find guidelines to develop a project to strengthen and instill learners with 21st-century learning skills at Chakungrao united schools under Kamphaeng Phet secondary education service area office. The sample group consisted of 19 administrators, 52 teachers, and 294 students from the second and fifth years of secondary education. The tool used included a questionnaire and semi-interviews.. Data analysis involved frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. The findings showed that the overall score of the evaluation was at a high level. Guidelines for establishing the project include a conceptual study, project principles, and the ability to write a project based on the schools' setting. Educational institutions should develop an operational calendar for establishing the framework for execution, designate responsible individuals for budget allocation and facility arrangement, and clearly supervise, monitor, and evaluate the findings. Furthermore, policies related to content, instructional approaches, and learning environments included support systems that yielded positive outcomes for students. The organized activities provided learners with opportunities to glean insights from real experiences, engage in critical thinking, cultivate motivation for reading, and sustain continuous curiosity.

Keywords: evaluation of project, strengthen and instill, Kamphaeng Phet, 21st century learning skills

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินและหาแนวทางพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร จำนวน 19 คน ครู จำนวน 52 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 5 จำนวน 294 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์

ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน คือ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสำหรับเนื้อหาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า การประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และ แนวทางพัฒนาโครงการมีการระบุจากนโยบาย โดยการเขียนโครงการตามบริบทสถานศึกษา ควรเขียนขึ้นโดยศึกษาปัญหา, สาเหตุ, และความต้องการจำเป็นในการแก้ปัญหาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การจัดทำปฏิทินการดำเนินงาน, การจัดสรรงบประมาณ, และกำหนดการนิเทศให้ชัดเจน การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจทักษะการแก้ปัญหาและคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน และสร้างความรู้และแนวทางปฏิบัติที่ดีให้กับครู และปรับปรุงวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การประเมินโครงการ การสร้างเสริมและปลูกฝัง กำแพงเพชร ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

คำนำ

การพัฒนาเทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาและการทำงานของมนุษย์ในสังคม (Nontamand, 2018) ในยุคที่เทคโนโลยีและสารสนเทศมีความสำคัญ, การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสำเร็จในการพัฒนาตนเองและประเทศ ก็เป็นเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางการเมืองได้ส่งผลต่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของประเทศ (Kotirum, 2012) สังคมไทยทรัพยากรที่สำคัญของสังคมคือประชากร, และการศึกษาและพัฒนาคนเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นที่การพัฒนาทักษะและสมรรถนะที่ต้องการในการดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีการระบุทักษะเหล่านี้ผ่าน partnership for 21st century learning ที่ชี้แจงรูปแบบการเรียนรู้ 5 ด้านสำคัญ อาทิ มาตรฐาน, การประเมิน, หลักสูตร, การพัฒนาทางวิชาการ, และสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้การเข้าถึงเทคโนโลยียังเปลี่ยนแปลงแนวทางการเรียนรู้ให้แตกต่างจากในอดีต ทำให้มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหลักสูตรและวิธีการสอนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและการทำงานในอนาคต ซึ่งในส่วนนี้ก็ควรเน้นทักษะการอ่าน, การเรียนรู้ในเชิงคิดสังเคราะห์, การสร้างสรรค์, ทักษะชีวิต, ทักษะการเงิน, ทักษะสารสนเทศ, ทักษะในการใช้เทคโนโลยี, และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลาย (Buathong, 2017) ซึ่งการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 ต้องประกอบด้วย 6 ขั้นตอน PEAPAC: 1) Preparation (ขั้นการเตรียมความพร้อม) 2) Engage (ขั้นการกระตุ้น) 3) Action (ขั้นการปฏิบัติ) 4) Pack (ขั้นการสรุป) 5) Apply (ขั้นการประยุกต์ใช้) และ 6) Checking (ขั้นการตรวจสอบของนักศึกษา) (Khwana and Khwana, 2019) โดยการใช้รูปแบบนี้ทำให้คะแนนทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Yimyam et al., 2015) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องนำการเปลี่ยนแปลง, สร้างวัฒนธรรมองค์กร, และปรับปรุงวิธีการสอน เพื่อเพิ่มทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Piromruen and Chachvarat, 2017)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชรได้จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยการจัดตั้งโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ขึ้น เพื่อให้เกิดทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill) ได้แก่ ทักษะการคิด ทักษะการทำงาน เครื่องมือที่ใช้สำหรับการทำงาน และ ทักษะการดำรงชีวิต และเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ตามทิศทางและยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันเทคโนโลยี หากเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาที่ทันสมัย โดยการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และเชื่อมโยงไทยสู่สังคมโลก สถานศึกษาจึงจัดทำสร้างเสริมและปลูกฝัง

ให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการสอน (Buathong, 2017) จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อที่จะได้ทราบว่าการดำเนินงานโครงการพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ มีทักษะ สามารถพัฒนาตนเอง เข้าถึงและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการดำเนินโครงการมีความเหมาะสมระดับใด รวมทั้งแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการเพื่อที่จะได้นำผลการประเมินไปเป็นข้อมูลสารสนเทศใช้ประกอบการตัดสินใจพัฒนาโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเป็นรูปแบบประเมินเชิงวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางในการประเมินโครงการของสถานศึกษาต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชรใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสภาวะแวดล้อม (context evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (input evaluation) ด้านกระบวนการ (process evaluation) และด้านประเมินผลผลิต (product evaluation) และ เพื่อหาแนวทางพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมิน (evaluation research) โครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบการประเมินเพื่อตัดสิน (CIPP model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ซึ่งครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการเนินงาน และด้านผลผลิต (Stufflebeam, 2000) และหาแนวทางพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2563 ถึง เดือนกันยายน 2565 พื้นที่วิจัยได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร ซึ่งแบ่งองค์ประกอบของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และ การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามขั้นตอนของการศึกษา ดัง Table 1

Table 1. Methodology of research

Dimension of evaluation	Sampling and key information	Research instrument	Collection of data	Analysis of data	Scoring of criteria
Context Input Process	A total of 71 school personnel participated including 19 school administrators, and 52 teachers	Questionnaires for educational staff. Research Questionnaire on "Assessment of Project to Strengthen and Instill Learners with	The questionnaire, designed to assess the initiative concerning the assessment for enhancing and cultivating students' 21st-	Employing descriptive statistics, specifically mean and standard deviation.	Extremely suit abled (4.51-5.00) Very suit abled (3.51 – 4.50) Moderately suit abled

Dimension of evaluation	Sampling and key information	Research instrument	Collection of data	Analysis of data	Scoring of criteria
		21st Century Learning Skills at Chakungrao United Schools Under Kamphaeng Phet Secondary Education Service Area Office".	century learning skills, was personally administered to the selected sample, and subsequently collected by hand.		(2.51 – 3.50) Slightly suit abled (1.51 – 2.50) The most slightly suit abled (1.00 – 1.51)
Product	A total of 294 students participated in the study, comprising 166 students from grade 8 and 128 students from grade 11.	Questionnaires of students. Research Questionnaire on "Assessment of Project to Strengthen and Instill Learners with 21st Century Learning Skills at Chakungrao United Schools Under Kamphaeng Phet Secondary Education Service Area Office".			
In-depth interview	A total of 17 individuals including, one expertise school administrator (>3 years' experience), 10 school administrators (specialist), one university professor (>3 years' experience), and 5 teachers (>1 years' experience and strengthening and embedding 21st-century learning skills)	A semi-structured interview explored evaluation criteria for evaluation of project to strengthen and instill learners with 21st century learning skills..	Some researchers conducted interviews directly.	Employing descriptive statistics like frequency and content analysis for finding guidelines to develop the project.	-

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และส่วนที่ 2 แนวทางการพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ส่วนที่ 1 การประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษาการประเมินโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ตามการประเมินผลแบบซิปป์โมเดล (CIPP Model) ซึ่งประกอบด้วย ด้านสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และด้านผลผลิต (Product Evaluation) พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย จะเห็นได้ว่า การประเมินสภาวะแวดล้อม การประเมินกระบวนการ การประเมินผลผลิต และการประเมินปัจจัยเบื้องต้น ตามลำดับ ดัง Table 2

Table 2. Evaluation of suitability for the project on to strengthen and instill learners with 21st century learning skills

Issue	Mean	S.D.	Level of suitable	Result
Context evaluation	4.02	0.50	Very suit abled	Passed
Input evaluation	4.07	0.52	Very suit abled	Passed
Process evaluation	3.88	0.47	Very suit abled	Passed
Product evaluation	3.95	0.41	Very suit abled	Passed
Overall	**3.98**	**0.38**	**Very suit abled**	**Passed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 – 4.50 = Very suit abled, 2.51 – 3.50 = Moderately suit abled, 1.51 – 2.50 = Slightly suit abled, 1.00 – 1.51 = The most slightly suit abled

การประเมินสภาวะแวดล้อมของโครงการ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ ด้านหลักการและเหตุผลของโครงการให้ความสำคัญกับหลักการและเหตุผลการของโครงการพัฒนามาจากรายงานโครงการของปีการศึกษาที่ผ่านมาด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ ให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสมกับสถานศึกษา ด้านตัวชี้วัดของโครงการ ให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดของโครงการมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการ ด้านเป้าหมายของโครงการ ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของโครงการมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ แสดงรายละเอียดดัง Table 3

Table 3. Evaluation of suitability for the project on to strengthen and instill learners with 21st century learning skills: A context evaluation

Issue	Mean	S.D.	Level of suitable	Result
Principles and rationale	4.02	0.50	Very suit abled	Passed
Objectives	4.07	0.52	Very suit abled	Passed
Indicators	3.88	0.47	Very suit abled	Passed
Goals	3.95	0.41	Very suit abled	Passed
Overall	**3.98**	**0.38**	**Very suit abled**	**Passed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 – 4.50 = Very suit abled, 2.51 – 3.50 = Moderately suit abled, 1.51 – 2.50 = Slightly suit abled, 1.00 – 1.51 = The most slightly suit abled

การประเมินปัจจัยเบื้องต้น พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ ด้านบุคลากรให้ความสำคัญกับการจัดหาหน่วยงานเพื่อสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการ ด้านงบประมาณให้ความสำคัญกับผู้บริหาร และคณะกรรมการ ประเมินการใช้สถานที่ในโครงการ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ให้ความสำคัญกับครูผู้รับผิดชอบและบุคลากร มีความพร้อมสำหรับการดำเนินโครงการ และด้านสถานที่ให้ความสำคัญกับผู้บริหาร และคณะกรรมการ ดำเนินการนิเทศติดตาม ใช้วัสดุอุปกรณ์ในโครงการอย่างต่อเนื่อง แสดงรายละเอียดดัง Table 4

Table 4. Evaluation of suitability for the project on to strengthen and instill learners with 21st century learning skills: A input evaluation.

Issue	Mean	S.D.	Level of suitable	Result
Personnel	3.89	0.64	Very suit abled	Passed
Budget	3.82	0.64	Very suit abled	Passed
Materials and equipment	4.01	0.57	Very suit abled	Passed
Infrastructure	3.86	0.61	Very suit abled	Passed
Overall	**3.89**	**0.54**	**Very suit abled**	**Passed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 – 4.50 = Very suit abled, 2.51 – 3.50 = Moderately suit abled, 1.51 – 2.50 = Slightly suit abled, 1.00 – 1.51 = The most slightly suit abled

การประเมินกระบวนการ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ ด้านการเตรียมการจัดโครงการให้ความสำคัญกับประเมินดำเนินการประเมินโครงการตามกำหนดการ ด้านการดำเนินโครงการให้ความสำคัญกับครูผู้รับผิดชอบโครงการ รายงานผลการเตรียมการจัดโครงการอย่างต่อเนื่อง ด้านการนิเทศให้ความสำคัญกับผู้บริหาร และคณะกรรมการ ดำเนินการนิเทศติดตาม การดำเนินงานโครงการของครูผู้รับผิดชอบโครงการ และด้านการประเมินผลให้ความสำคัญกับ

ผู้บริหาร และคณะกรรม กำหนดผู้รับผิดชอบในการนิเทศติดตามโครงการ แสดงรายละเอียดดัง Table 5

Table 5. Evaluation of suitability for the project on to strengthen and instill learners with 21st century learning skills: A process evaluation.

Issue	Mean	S.D.	Level of suitable	Result
Planning	3.75	0.59	Very suit abled	Passed
Implementation	4.05	0.73	Very suit abled	Passed
Monitoring	4.02	0.70	Very suit abled	Passed
Feedback and adjustment	3.92	0.85	Very suit abled	Passed
Overall	**3.93**	**0.59**	**Very suit abled**	**Passed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 – 4.50 = Very suit abled, 2.51 – 3.50 = Moderately suit abled, 1.51 – 2.50 = Slightly suit abled, 1.00 – 1.51 = The most slightly suit abled

การประเมินผลผลิต พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ ด้านผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ด้านนวัตกรรมและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับผู้สอนมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการสอนในชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย ทันต่อยุคสมัย แสดงรายละเอียดดัง Table 6

Table 6. Evaluation of suitability for the project on to strengthen and instill learners with 21st century learning skills: A product evaluation

Issue	Mean	S.D.	Level of suitable	Result
Developing learning skills in the 21st century students.	3.94	0.86	Very suit abled	Passed
Innovations and electronic media in developing learning skills in the 21st century	3.88	0.79	Very suit abled	Passed
Overall	**3.91**	**0.74**	**Very suit abled**	**Passed**

Remarks: 4.51-5.00 = Extremely suit abled, 3.51 – 4.50 = Very suit abled, 2.51 – 3.50 = Moderately suit abled, 1.51 – 2.50 = Slightly suit abled, 1.00 – 1.51 = The most slightly suit abled

ส่วนที่ 2 แนวทางพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน โดยการจัดความถี่ ปรากฏผลดังนี้

ด้านสภาวะแวดล้อม พบว่า แนวทางการพัฒนา ควรศึกษาแนวคิดโครงการหลักการของโครงการ มาบูรณาการกับทักษะของครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่เกี่ยวกับการจัดการห้องเรียนตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่ทันสมัย กระตุ้นให้เกิดคำถามอยากรู้ โดยอาศัยทักษะการสังเกต ตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ รองลงมาคือ ควรเขียนโครงการตามบริบทของสถานศึกษา โดยระบุจากนโยบาย ศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุปัญหา ความต้องการจำเป็นในการแก้ปัญหา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้โครงการที่เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง ลำดับต่อมาคือ ควรส่งเสริมสร้างความเข้าใจในเนื้อหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับระบบสนับสนุนที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียน เพื่อการสร้างความเชี่ยวชาญตามความถนัดและสนใจให้เกิดกับผู้เรียนและเป็นทักษะที่สำคัญในการดำรงชีวิต ลำดับต่อมาคือ สถานศึกษาจัดประชุมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และวางแผนร่วมกันในการกำหนดตัวชี้วัดกำหนดเป้าหมาย วางเป้าหมายที่ตั้งไว้ตามโครงการ และควรจัดทำโครงการรองรับการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เตรียมพร้อมที่จะพัฒนายกระดับคุณภาพการศึกษา

ด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่า แนวทางการพัฒนา ควรจัดทำคู่มือแนวทางการพัฒนาโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 รองลงมาคือ ควรศึกษา สภาพปัญหาการดำเนินการ และความต้องการจำเป็น เกี่ยวกับการบริหารงานงบประมาณโครงการ โดยผู้บริหารและคณะกรรมการร่วมกำหนดแผนพัฒนาโครงการให้ชัดเจน ครอบคลุม และคำนึงถึงงบเป็นไปได้ของเป้าหมาย จุดประสงค์ วิธีดำเนินการ รวมถึงมีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลโครงการ ลำดับต่อมาคือ ควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในทักษะการแก้ปัญหา การคิดเชิงวิพากษ์และอื่นๆ ของทักษะในศตวรรษที่ 21 จากการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ลำดับต่อมาคือ ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อวิเคราะห์จุดประสงค์และเป้าหมายโครงการ เสนอให้จัดสถานที่ในการดำเนินโครงการ และจัดเตรียมห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนและควรจัดสรรงบประมาณตามความจำเป็น ของกิจกรรมในโครงการ

ด้านกระบวนการ พบว่า แนวทางการพัฒนา ควรจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานเกี่ยวกับการกำหนดกรอบการดำเนินงาน กำหนดผู้รับผิดชอบ การจัดสรรงบประมาณ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินการดำเนินงาน กำหนดประเด็นการนิเทศ และเครื่องมือในการนิเทศให้ชัดเจน รองลงมาคือ ควรมีการนิเทศติดตามตามกรอบเวลา และการดำเนินโครงการตามปฏิทินการปฏิบัติงาน ลำดับต่อมาคือ สถานศึกษาส่งเสริมให้ครูผู้สอนมีการจัดทำโครงการในรายวิชาที่สนใจ ลำดับต่อมาคือ ควรมีการประเมินผลในชั้นเรียนเน้นข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของนักเรียนที่ปลูกฝังการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน และควรส่งเสริมให้ครูพัฒนาความสามารถในการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ (เช่น การประเมินผลการเรียนการสอน) สำหรับนักเรียนที่มีความหลากหลายและสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนความแตกต่างการเรียนการสอนและการเรียนรู้

ด้านผลผลิต พบว่า แนวทางการพัฒนา ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ แบ่งปันแนวทางปฏิบัติที่ดีให้กับครูผู้สอนในเรื่องการเรียนรู้ทักษะในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริงเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์

ที่ตั้งไว้ และการบูรณาการในการปฏิบัติในชั้นเรียน รองลงมาคือ ควรส่งเสริม ออกแบบการเรียนการสอน วิธีปฏิบัติให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในการเรียนรู้ ลำดับต่อมาคือ สถานศึกษาให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณโครงการสร้างเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ลำดับต่อมาคือ ควรมีการกำหนดกรอบวางแผนการจัดการเรียนการสอน เลือกเครื่องมือที่เหมาะสมต่อดำเนินการ การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมิน และควรส่งเสริมสร้างความตระหนักในการปรับปรุงสถานที่ และจัดห้องเรียนให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์

อภิปรายผล

โครงการสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสหวิทยาเขตชากังราว ได้รับการประเมินในระดับมาก เนื่องจากปฏิบัติตามนโยบายและหลักสูตรฐานสมรรถนะของกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียน สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ

ด้านสภาวะแวดล้อม โดยรวมเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์ สะท้อนถึงหลายประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพของการศึกษา ได้แก่ ครูผู้สอนได้สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ซึ่งไม่เพียงแต่รวมถึงการจัดการห้องเรียนที่มีบรรยากาศดีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การทดลอง การปฏิบัติ และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ การนำเสนอเนื้อหาการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จริง ช่วยให้นักเรียนเห็นความสำคัญและความเกี่ยวข้องของสิ่งที่เรียนกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญ การเลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงเน้นการพัฒนาทักษะต่าง ๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามนอกกรอบ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของ Sangprateeptong (2018) และมีผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกับ Nanchaiwong (2021b) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Care et al. (2019) ซึ่งสอดคล้องกับ Csapó and Funke (2017) ที่ได้กล่าวว่า ผลลัพธ์ที่มั่นคงอาจเป็นผลมาจากการกระตุ้นปัจจัยนั้น ๆ อย่างต่อเนื่องในเรื่องความรู้ความเข้าใจ เนื่องจากวิธีที่เหมาะสมในการสอนนั้นแตกต่างกันออกไป

ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์ แสดงถึงปัจจัยสำคัญหลายอย่างที่ส่งเสริมให้โครงการประสบความสำเร็จ ได้แก่ สถานศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการจัดสรรงบประมาณอย่างรอบคอบและเหมาะสม เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและเอื้อต่อการเรียนรู้ สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินโครงการ ช่วยเสริมสร้างทักษะและส่งเสริมการเรียนรู้ในหมู่นักเรียนได้เป็นอย่างดี การมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และความเข้าใจในการจัดโครงการทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ และการวางแผนการใช้งบประมาณและทรัพยากรทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบช่วยให้โครงการสามารถใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Nanchaiwong (2021b) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Witthayawutthirat (2019) ที่กล่าวว่า ผลการประเมินปัจจัยนำเข้าอยู่ในระดับมาก เนื่องจากความรอบคอบในการวางแผนการใช้งบประมาณทุกขั้นตอน มีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม สถานที่ที่สามารถเสริมสร้างทักษะให้แก่นักเรียนได้เป็นอย่างดี

กระบวนการ โดยรวมเหมาะสมอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความเข้มข้นและความเข้าใจในการบริหารงานคุณภาพ โดยเฉพาะการใช้รูปแบบ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ซึ่งมีประเด็นสำคัญหลายอย่างที่ส่งเสริมความสำเร็จของโครงการ ได้แก่ การ

เตรียมการและวางแผนกิจกรรมโครงการอย่างรอบคอบ เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการดำเนินโครงการ (การวางแผน: Plan) การทำตามแผนที่วางไว้ ซึ่งหมายรวมถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ และการนำเทคนิคการสอนเชิงรุกไปปฏิบัติจริงในห้องเรียน (การดำเนินการ: Do) การนิเทศและติดตามความก้าวหน้าของโครงการ ช่วยให้สามารถตรวจสอบและประเมินผลว่ากิจกรรมต่างๆ นั้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ (การตรวจสอบ: Check) หากมีข้อบกพร่องหรือพบว่ามีทิศทางที่สามารถปรับปรุงได้ การดำเนินการปรับปรุงเป็นส่วนที่สำคัญเพื่อทำให้โครงการมีประสิทธิภาพมากขึ้น (การปรับปรุง: Act) (Sangprateeptong, 2018) รวมถึงการใช้แนวทางการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น และการตรวจสอบและประเมินผลโครงการอย่างสม่ำเสมอเป็นวิธีที่ดีในการมั่นใจว่าโครงการดำเนินไปตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของ Nanchaiwong (2021) ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโรงเรียนเทิงวิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 36 พบว่า มีกระบวนการการดำเนินกิจกรรมการนำการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียนอย่างชัดเจน

ผลผลิต โดยรวมและรายด้านเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่มีคุณภาพและการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม โดยมีประเด็นสำคัญ ได้แก่ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะสำคัญของศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์, การสื่อสาร, การทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการเตรียมตัวสำหรับอนาคต ครูมีการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น การใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและทันสมัย ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้ในแบบที่เหมาะสมกับพวกเขาและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ครูมีความรู้และความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถนำเสนอวิธีการสอนที่มีประสิทธิผล การนำเสนอวิธีการเรียนรู้ใหม่ๆ ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ในวิธีที่สร้างสรรค์และน่าตื่นเต้น ซึ่งช่วยเพิ่มความสนใจและผลการเรียนรู้ที่ดี การประเมินพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการ (Canez, 2018) และสอดคล้องกับ Rod-u (2020) ที่พบว่า หลังเข้าร่วมโครงการคณะครูมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ผ่านแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ ทำให้เกิดนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง

สรุปผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการนี้อยู่ในระดับมาก โดยด้านการประเมินสภาวะแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือการประเมินกระบวนการ การประเมินผลผลิต และการประเมินปัจจัยเบื้องต้น และแนวทางในการพัฒนาโครงการต้องเน้นการศึกษาปัญหาและความต้องการของนักเรียนอย่างละเอียด การวางแผนการดำเนินงานที่มีขั้นตอนชัดเจน การจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสม และการมีการนิเทศที่ชัดเจน เพื่อให้โครงการสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ควรมีการส่งเสริมทักษะสำคัญ เช่น การสังเกต การสร้างคำถาม และกระบวนการวิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนาความรู้และความเข้าใจของครูเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

Buathong, S. 2017. Measurement and assessment of learning skills in the 21st century. Veridian E-Journal, Silpakorn

University (Humanities, Social Sciences and Arts) 10(2): 1856-1867. (in Thai)

Canez, D. 2018. 21st century learning practices: A case study of student response and motivation in the classroom [M.A. Thesis California State University. San Marcos.

Care, E., H. Kim, A. Vista, and K. Anderson. 2019. Education system alignment for 21st century skills: Focus on assessment.

Csapó, B. and J. Funke. 2017. The Nature of Problem Solving: Using Research to Inspire 21st Century Learning. OECD Publishing, Paris. 270 p.

Khatchaphong, U., and P. Kwanman. 2023. Assessing the School-Community Relationship Promotion Project in Small-Sized Schools under the Jurisdiction of Secondary Education Service Area Office, Khamphaeng Phet Province. Journal of Community Development and Life Quality, 11(3), 248-259. (in Thai)

Khwana, K. and T. Khwana. 2019. The instruction to promote learning skills in 21st century. Journal of Graduate School Sakon Nakhon Rajabhat University 16(73): 13-22. (in Thai)

Kotirum, C. 2012. 21st century: challenging production factors and necessary adjustments for Thailand. Sripathum University, Bangkok. (in Thai)

Nanchaiwong, S. 2021. An evaluation of promoting active learning project in ThoengWittayakhom School, The Secondary Educational Service Area Office 36. Journal of MCU Nakhondhat, 8(2): 168-184. (in Thai)

Nanchaiwong, S. (2021b). Creating professional learning communities for enhancement academic achievement in Thoeng Wittayakhom School under the Secondary Educational Service Area Office 3. Kasalongkham Research Journal Chiangrai Rajabhat University, 15(1), 41-56. (in Thai)

Nonthamand, N. 2018. Interactive videos with open learning in the 21st century. Journal of Education Studies, Chulalongkorn University 46(4): 211-227. (in Thai)

Piromruen, S. and T. Chachvarat. 2017. School administrator roles for the promotion of leaners in order to achieve the desirable 21st century skills. Journal of Nursing and Health Research 18(1): 3-10. (in Thai)

Rod-u, M. (2020). The project evaluation on raising the quality of learning management to learning achievement based on innovation through professional learning community. Journal of Education and Human Development Sciences, 4(1), 1–19. (in Thai)

Sangprateeptong, V. 2018. Guidelines for assessment of learning outcomes in the 21st century. Ubon Ratchathani Journal of Research and Evaluation 7(1): 1-10. (in Thai)

Stufflebeam, D. L. 2000. The CIPP model for evaluation. pp. 279-317. In: D.L. Stufflebeam, G.F. Madaus and T.

Kellaghan (eds.). Evaluation Models: Viewpoint on Educational and Human Services Evaluation. Kluwer Academic Publishers, Boston.

Witthayawutthirat, N. 2019. Developing moral and ethical in Khongmuang Phitthayakhom project evaluation. Journal of Educational Technology and Communications Faculty of Education Mahasarakham University 2(4): 97-107. (in Thai)

Yimyam, S., U. charuwatcharapaniskul, J. Chareonsanti, A, Indarangkura Na Ayutthaya, P., Xuto and N. Chaloumsu, K. 2015. Developing on blended learning for developing the 21st century learning Skills. Nursing Journal 42(Special Issue): 129–140. (in Thai)

การถ่ายทอดเทคโนโลยีการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมด้วยเครื่องกลั่นแบบไอน้ำให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ต. สันทราย อ. แม่จัน จ. เชียงราย

Transferring Citronella Oil Refining Technology to the Elderly in San Sai Subdistrict, Mueang District, Chiang Rai Province

ภักดี สิทธิฤทธิ์กวิน[1], ชลธิศ ปิติภูมิสุขสันต์[1], ไพฑูรย์ ยศกาศ[1] และ ธวัชชัย กิตติ[2]*

Pakdee Sittiritkawin[1] Chonthit Pitiphumisuksan[1], Paitoon Yotkat[1] and Thawatchai Kitti[2]*

[1] สาขาวิชาวิศวกรรมเครื่องกล คณะวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเชียงราย อ. เมือง จ. เชียงราย 57000

[1] Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering, Chiang Rai College, Chiang Rai 57000, Thailand

[2] สาขาแพทย์แผนจีน คณะแพทย์ตะวันออก วิทยาลัยเชียงราย อ. เมือง จ. เชียงราย 57000

[2] Department of Traditional Chinese Medicine, Faculty of Oriental Medicine, Chiang Rai College, Chiang Rai 57000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: pakdee.me@gmail.com, 0929963978

(Received: September 19, 2023; Revised: October 26, 2023; Accepted: December 18, 2023)

Abstract: The purpose of this study is to transfer the knowledge of citronella oil refining and processing of citronella oil into citronella balm oil products to a group of elderly individuals in participatory research, by selecting a group of elderly population in the sub-district of San Sai, Mae Chan district, Chiang Rai province. A total of 53 participants were selected based on their involvement in cultivating herbs and their need for technology to produce related products. The participants received training in various aspects, including the knowledge of citronella oil distillation and the process of creating medicinal balm from citronella oil. After completing the training, the elderly participants were capable of distilling 5 kilograms of oils from citronella stems, yielding an average of 20.2 milliliters per distillation at a temperature of 100 degrees Celsius. In terms of product development guidelines for the elderly group resulting from the participation, community resources can be utilized to create and transform the distilled oil into a 30-milliliter bottle of citronella balm oil, ready to be sold.

Keywords: Technology transfer, citronella oil, steam distiller, elderly group

บทคัดย่อ: การทำวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมให้กลุ่มผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมและการแปรรูปน้ำมันตะไคร้หอมให้เป็นผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำตะไคร้หอม โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลสันทราย อ.แม่จัน พื้นที่จังหวัดเชียงรายมีผู้เข้าร่วมทั้งหมดจำนวน 53 คน พิจารณาจากกลุ่มที่มีพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพรอยู่ก่อนแล้วและมีความต้องการเทคโนโลยีในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวเนื่องจากพืชสมุนไพร จากนั้นทำการอบรมในประเด็นความรู้, วิธีการกลั่นตะไคร้หอมและการผลิตยาหม่องน้ำตะไคร้หอม และหลังจากผ่านการอบรมไปแล้วกลุ่มผู้สูงอายุสามารถกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมได้ปริมาณโดยเฉลี่ยอยู่ที่ได้ปริมาณ 20.2 มิลลิลิตร/ครั้ง จากต้นตะไคร้หอม 5 กิโลกรัม ที่อุณหภูมิการกลั่น 100 องศาเซลเซียส ในส่วนของแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุที่เกิดจากการมีส่วนร่วมโดยที่ผลิตภัณฑ์นั้นสามารถใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรในชุมชนนำมาสร้างสรรค์และแปรรูปไปเป็นผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำจากน้ำมันตะไคร้หอมบรรจุขวดขนาด 30 มิลลิลิตรพร้อมออกจำหน่าย

คำสำคัญ: ถ่ายทอดเทคโนโลยี น้ำมันตะไคร้หอม เครื่องกลั่นไอน้ำ กลุ่มผู้สูงอายุ

คำนำ

จังหวัดเชียงราย มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,200,423 คน อยู่ในวัยสูงอายุมีจำนวน 546,313 คน คิดเป็นร้อยละ 14 โดยอำเภอที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ อำเภอพาน อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเทิง อำเภอเวียงป่าเป้าและอำเภอแม่จัน โดยคิดเป็นร้อยละ 11.00, 8.00, 5.30, 4.60 และ 4.30 ตามลำดับ (Department of Provincial Administration, 2021) ซึ่งในแต่ละอำเภอมีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านอาชีพ โดยกลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านสันทราย อ.แม่จัน จ.เชียงราย มีจำนวน 53 คน ได้รับการส่งเสริมจากเทศบาลตำบลบ้านสันทราย รวมกลุ่มกันปลูกพืชสมุนไพรตะไคร้หอม เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรประจำถิ่นนำไปใช้ประโยชน์ด้านการรักษา ซึ่งตะไคร้หอมเป็นสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหยที่มีกลิ่นหอมมีสรรพคุณป้องกันและไล่ยุง ซึ่งมีงานวิจัยที่ศึกษาว่า สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเช่น Sanon (2018) สารสมุนไพรสกัดเสริมฤทธิ์จากตะไคร้หอม มีประสิทธิผลในการป้องกันยุงกัดทั้งในช่วงเวลากลางวันและในช่วงเวลากลางคืน ในระยะเวลาประมาณ 90 นาที

แต่กลุ่มผู้สูงอายุยังประสบปัญหาการแปรรูปสมุนไพรให้เป็นผลิตภัณฑ์น้ำมันหอมระเหยจากต้นตะไคร้หอมเพื่อนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย โดยที่การผลิตน้ำมันตะไคร้หอมด้วยเครื่องกลั่นแบบไอน้ำเป็นอีกหนึ่งเทคโนโลยีที่ได้รับความสนใจในชุมชนโดยทั่วไปเนื่องจากความปลอดภัยต่อผู้ใช้งาน ซึ่งการสร้างเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยด้วยเทคนิคดังกล่าวที่ผ่านมาพบว่ามีพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง เช่น Somnam (2012) ที่มีการศึกษาพัฒนาเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยที่ประยุกต์หลักการกลั่นด้วยไอน้ำจากเครื่องกลั่นสุราพื้นบ้าน ทำให้สามารถการสกัดน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมคิดเป็นร้อยละของผลผลิตได้ 0.557 จากการใช้ต้นตะไคร้หอม 3.5 กิโลกรัม ใช้เวลาในการสกัด 3 ชั่วโมง และยังพบ Jirapol (2018) และ Nitipong *et al*. (2022) ที่มีการพัฒนาเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมที่ใช้หลักการกลั่นด้วยไอน้ำ ได้น้ำมันหอมระเหยจำนวน 590.84 มิลลิลิตรและ 5 มิลลิลิตร ตามลำดับ ซึ่งเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยโดยทั่วไปจะใช้เทคโนโลยีไม่ซับซ้อนสามารถนำมาถ่ายทอดองค์ความรู้ใช้งานได้ง่ายในชุมชน

ในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ผ่านมามีการศึกษาในเรื่องความต้องการของผู้สูงอายุไว้มากมาย อย่างเช่น Phangnaren (2021) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุและมีการศึกษาถึงความต้องการของของผู้สูงอายุพบว่า การพัฒนาอาชีพ การทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม โครงการด้านส่งเสริมอาชีพและการจัดหางานเป็นต้น Wimuktalop *et al.* (2023) มีการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของสินค้าเกษตรบัวแดง ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า การนำวัตถุดิบทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมด้วยและต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกได้แสดงออกความคิดเห็น จะทำให้ได้รับความร่วมมือของกลุ่มในชุมชน

จากข้อมูลด้านปัญหาของกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและข้อมูลด้านความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุรวมถึงความต้องการด้านต่าง ๆที่ผ่านมา ทางทีมวิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเหล่านั้น ดังนั้นวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ 1. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมให้กลุ่มผู้สูงอายุ และ

2. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การแปรรูปน้ำมันตะไคร้หอมให้เป็นผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำตะไคร้หอม

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการดังนี้

ระยะเวลาในการวิจัย

ดำเนินการวิจัยช่วงเดือนมีนาคม 2565 ถึง ธันวาคม 2565 ขอบเขตของพื้นที่ในการดำเนินการวิจัย กลุ่มผู้สูงอายุตำบลบ้านสันทราย อ.แม่จัน จ.เชียงราย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พิจารณาเลือกพื้นที่และกลุ่มผู้สูงอายุแบบเจาะจงเฉพาะพื้นที่ที่มีการปลูกพืชสมุนไพรของตำบลสันทราย อ.แม่จัน จ.เชียงราย จำนวน 53 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.การเก็บข้อมูลผ่านการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างความเข้าใจและความร่วมมือกับผู้เกี่ยว ข้องผู้นำชุมชน หน่วยงานเทศบาลตำบลสันทรายเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประเมินผลและสรุปบทเรียน กำหนดเป้าหมายและวางแผนกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากองค์ความรู้การกลั่นน้ำมันน้ำระเหยและการผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำมันตะไคร้หอม

2. จัดกิจกรรมอบรมภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุโดยกลุ่มมีส่วนร่วมในการทดลองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตัวเองและมีความปลอดภัยต่อผู้สูงอายุ กำหนดรายละเอียดของเทคโนโลยีการผลิตน้ำมันตะไคร้หอมด้วยไอน้ำอย่างเหมาะสมสามารถเข้าถึงได้ง่าย สำหรับเครื่องกลั่นแบบนี้ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือส่วนของหม้อต้ม (boiler) และส่วนของเครื่องควบแน่น (condenser) โดยทั่วไปเครื่องควบแน่นมักนิยมทำเป็นรูปทรงกระบอก มีลักษณะท่อไอน้ำขดเป็นรูปสปริงผ่านจากด้านบนลงด้านล่างของถังน้ำที่เข้าไปแลกเปลี่ยนความร้อน (Nusaipetch and Rinkham, 2012) และการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอม ดังเช่น Visedmanee and Khadwilard (2017) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณน้ำมันตะไคร้หอมจากเครื่องกลั่นซึ่งพบว่าอุณหภูมิที่เหมาะสมที่ใช้ 105 องศาเซลเซียส ส่วนที่เป็นลำต้นและใบจะให้ปริมาณน้ำมันหอมระเหยมากที่สุดอยู่ 30.36 มิลลิลิตร และยังพบว่า Jittabut et al. (2020) มีการศึกษาระบบการสกัดน้ำมันหอมระเหยจากพืชสมุนไพรโดยใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงด้วยวิธีไอน้ำใช้ตะไคร้หอมจำนวน 1 กิโลกรัมสามารถสกัดน้ำมันได้ปริมาณ 216.67 มิลลิลิตร น้ำมันหอมระเหยที่สกัดได้มีค่ามาตรฐานของน้ำมันหอมระเหย โดยที่เครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยจะมีการออกแบบและสร้างขึ้นจากคณะวิจัยให้มีขนาดเหมาะสมกับปริมาณวัตถุดิบและการใช้งานกับผู้สูงอายุโดยจะทำการทดสอบหาสภาวะที่เหมาะสมกับการใช้งาน

3. การทดลองหารูปแบบการใช้งานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ มีเงื่อนไขการทดลองดังนี้ 1) การกลั่นด้วยการต้มและการกลั่นด้วยไอน้ำ 2) ใช้อุณหภูมิ 100, 105, 110 องศาเซลเซียส และ 3) รูปแบบของต้นไคร้หอมโดยการหั่นตะไคร้หอมเป็นท่อน ๆ ขนาด 5 เซนติเมตรและใช้ตะไคร้หอมทั้งลำต้นไม่มีหั่น

4. การติดตามและประเมินผล โดยใช้เครื่องมือ 1) แบบสัมภาษณ์ สถานภาพเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเติมคำสั้น ๆ ในช่องว่างและข้อมูลด้านความต้องการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการ ส่งเสริมอาชีพสำหรับผู้สูงอายุเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2)แบบทดสอบความรู้ด้านทักษะกิจกรรมลักษณะคำถามเป็นการเลือกตอบถูกผิดจำนวน 10 ข้อและแบบทดสอบความพึงพอใจต่อกระบวนการสอนและการเรียนรู้ในกิจกรรม คำถามเป็นมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการ

ทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการอบรม โดยใช้สถิติ Paired Sample t-test

ผลการศึกษา

หลังจากการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างความเข้าใจกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยการสัมภาษณ์ (Figure 1) ซึ่งมีอายุเฉลี่ยของกลุ่มอยู่ที่ 66 ปี มีสุขภาพแข็งแรง มีความเห็นเรื่องการทำกิจกรรมในลักษณะที่ไม่ต้องใช้กำลังมากนัก มีความปลอดภัย และต้องใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนเข้าใจง่าย ทางกลุ่มมีความต้องการรู้เกี่ยวกับน้ำมันหอมระเหยและขั้นตอนในการใช้เครื่องมือและวิธีการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอม รวมไปถึงความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์จากน้ำมันตะไคร้หอมที่ได้จากกลั่น (Table 1) ทางทีมวิจัยจึงได้นำข้อมูลมาออกแบบกิจกรรมโดยมีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

Table 1. The demand of the elderly group regarding knowledge transfer training activities

Needs for organizing activities	$\bar{x}$	SD
1. Participation in activities	4.22	0.62
2. Characteristics of activities that require workshop and use a lot of physical strength, such as Moving things, chopping, pounding, digging.	2.08	0.45
3. Risk characteristics of activities such as the use of electrical equipment and machinery	2.95	0.54
4. Product development creates additional income.	4.77	0.55
5. Type of product desired		
5.1 Essential oils from herbs such as citronella.	4.52	0.54
5.2 Basketry	3.11	0.34
5.3 Burning wood charcoal and wood vinegar	3.02	0.44

กิจกรรมที่ 1 อบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง วิธีการ กลั่นน้ำมันตะไคร้หอมด้วยการต้มและการใช้ไอน้ำ เป็นการบรรยายให้ความรู้ทฤษฎีการกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากพืชสมุนไพรเบื้องต้นและรายละเอียดอุปกรณ์เครื่องกลั่นและลงมือปฏิบัติขั้นตอนการผลิตวิธีการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอม

กิจกรรมที่ 2 อบรมเชิงปฏิบัติการผลิตยาหม่องน้ำมันสมุนไพรตะไคร้หอมโดยที่ขั้นตอนการผลิตจะไม่ใช้ความร้อนทั้งนี้ เพื่อความปลอดภัยกับผู้สูงอายุ โดยมีส่วนผสมหลักคือ การบูร พิมเสน เมนทอล น้ำมันยูคาลิปตัส และน้ำมันตะไคร้หอมที่ได้จากการกลั่นในกิจกรรมที่ 1

(A) (B)

Figure 1. (A) Organizing a meeting with the community, (B) Meeting with the Mae Chan municipality

จากความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุในเรื่องการผลิตน้ำมันตะไคร้หอมคณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตน้ำมันตะไคร้หอมด้วยเทคนิคไอน้ำและต้มในน้ำ จากนั้นทำการออกแบบและสร้างเครื่องกลั่นให้มีขนาดกำลังการผลิตที่พอดีกับปริมาณวัตถุดิบใบตะไคร้หอม 5 กิโลกรัม/ครั้ง รายละเอียดอุปกรณ์ประกอบไปด้วย ถังต้มสแตนเลสหนา 1.5 มิลลิเมตร มีขนาดบรรจุตะไคร้หอมที่ความจุถัง 70 ลิตร พร้อมหอกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมด้วยน้ำเป็นชุดกลั่นเครื่องแลกเปลี่ยนความร้อนชนิดไหลสวนทางกันโดยใช้ของไหลเย็นเป็นน้ำ มีขนาดพื้นที่ถ่ายเทความร้อน 5 ตารางเมตร วัสดุสแตนเลสหนา 1.5 มิลลิเมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร และเลือกใช้เตาแก๊ส LPG เป็นตัวให้ความร้อนซึ่งหาซื้อง่ายในชุมชน โดยมีรายละเอียดแสดงดัง Figure 2A ประกอบด้วย 1. ถังต้มวัสดุผลิตไอ, 2. เกจวัดความดัน, 3. วาล์วลดแรงดัน, 4. เกจวัดอุณหภูมิ, 5. หอกลั่นน้ำมันหอมระเหย, 6. ท่อน้ำมันออก, 7. ท่อน้ำเข้า-ออกหอกลั่น และ Figure 2 (B) แสดงเครื่องกลั่นที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว

(A) (B)

Figure 2. Citronella oil distillation equipment: (A) Construction process, (B) Completed

จากการทดสอบเครื่องกลั่นหลังจากดำเนินการสร้างเสร็จ โดยใช้ตะไคร้หอมน้ำหนัก 5 กิโลกรัมต่อครั้งการทดลองแสดงผลใน Table 2 เป็นผลการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมเปรียบเทียบวิธีการกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมด้วยวิธีไอน้ำและวิธีการต้มที่อุณหภูมิ 100, 105 และ 110 องศาเซลเซียส โดยใช้ระยะความเวลาในการกลั่นทั้งหมด 180 นาทีเท่ากันเพื่อศึกษาหาปริมาณน้ำมันที่ได้แตกต่างกันอย่างไร ซึ่งพบว่า การกลั่นด้วยการต้มด้วยน้ำที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส ได้ปริมาณ 23.1 มิลลิลิตร มากที่สุด ในส่วนการกลั่นด้วยวิธีไอน้ำพบว่าที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส ได้ปริมาณ 20.1 มิลลิเมตร มากที่สุดเช่นกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบด้วยกันทั้งสองวิธีพบว่าการกลั่นด้วยวิธีต้มได้ปริมาณน้ำมันหอมระเหยมากที่สุดได้ผลผลิตน้ำมันร้อยละ 0.462 แต่ปริมาณน้ำมันตะไคร้หอมที่ได้ไม่แตกต่างกันมากนัก จึงเลือกใช้วิธีการกลั่นด้วยไอน้ำในการถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มและด้วยวิธีนี้จะสะดวกในการใช้งานมากกว่า เพราะว่าตัววัสดุทดลองไม่จมอยู่ในน้ำจึงทำให้การเปลี่ยนตะไคร้หอมในแต่ละครั้งสะดวกและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ

Table 2. Comparison of different distillation methods of essential oil from citronella

Temperature (°C)	Boil		Steam	
	Amount of oil (ml)	Percentage of oil production	Amount of oil (ml)	Percentage of oil production
100	23.1	0.462	20.1	0.402
105	16.4	0.328	14.2	0.284
110	18.7	0.374	18.7	0.374

ส่วนของระยะเวลาในการกลั่นจากทดสอบพบว่าเมื่อใช้เวลาในการกลั่นมากขึ้นจะทำให้ปริมาณน้ำมันตะไคร้หอมเพิ่มมากขึ้น เช่นที่อุณหภูมิการกลั่น 100 องศาเซลเซียส ที่เวลา 30, 55, 90 นาที ได้ปริมาณน้ำมันตะไคร้หอม 2.8, 6.7 และ 8.9 มิลลิลิตร เพิ่มขึ้นตามลำดับทุกช่วงอุณหภูมิที่ทดลองตั้งแต่อุณหภูมิ 100 - 110 องศาเซลเซียส แต่เมื่อใช้เวลาเลยไปตั้งแต่ 90 นาที จะทำให้ปริมาณน้ำมันลดลงอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะที่ 180 นาทีได้น้ำมันน้อยที่สุด 2.0 มิลลิลิตร แสดงดัง Figure 3 เนื่องจากน้ำมันหอมระเหยถูกไอน้ำนำออกไปด้วยเกือบหมดแล้ว ซึ่งเวลาที่เหมาะสมในการกลั่นอยู่ที่ 90 นาที เพราะถ้าใช้เวลานานไปกว่านี้จะไม่คุ้มค่ากับปริมาณเชื้อเพลิงแก๊สที่ใช้ไป

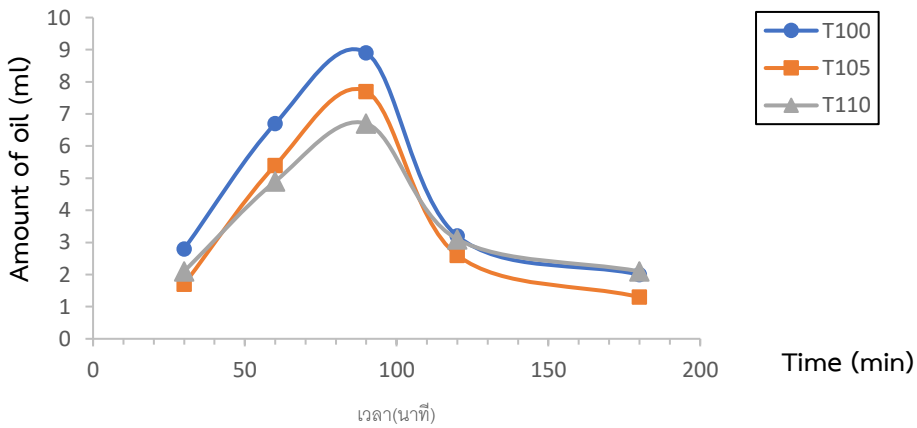

Figure 3. Contents of citronella oil at distillation at different temperatures versus time

การศึกษาการเปรียบเทียบการกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมด้วยวิธีการหั่นเป็นท่อน ๆ และทั้งต้น แสดงใน Table 3. โดยใช้อุณหภูมิในการกลั่นที่ 100, 105 และ 110 องศาเซลเซียส โดยใช้ระยะเวลาในการกลั่นทั้งหมดเท่ากันเพื่อศึกษาหาปริมาณน้ำมันที่ได้แตกต่างกันอย่างไร ซึ่งพบว่าการการสับเป็นท่อนกลั่นที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส ได้ปริมาณมากที่สุด 20.2 มิลลิลิตร ในส่วนการกลั่นด้วยวิธีการทั้งต้มพบว่าที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส ได้ปริมาณ 19.7 มิลลิลิตร แต่เมื่อเปรียบเทียบด้วยกันทั้งสองวิธีพบว่าการกลั่นด้วยวิธีสับเป็นท่อนปริมาณน้ำมันหอมระเหยมากที่สุดให้ค่าผลผลิตร้อยละ 0.404

Table 3. Comparison of citronella oil content from citronella stalk cutting characteristics

Temperature (°C)	Sliced size 5 cm		Trunk	
	Amount of oil (ml)	Percentage of oil production	Amount of oil (ml)	Percentage of oil production
100	20.2	0.404	19.7	0.394
105	19.8	0.396	18.1	0.362
110	19.5	0.39	17.5	0.35

การพิจารณาต้นทุนวัตถุดิบในการสกัดน้ำมันหอมระเหย พบว่า ราคาของใบตะไคร้หอมสดที่นำมาสกัด ราคาประมาณ 27 บาท/กิโลกรัม ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยค่าเชื้อเพลิงแก๊สหุงต้ม (LPG) โดยคำนวณจากระยะเวลาในการกลั่นที่ 90 นาที จะใช้เชื้อเพลิงแก๊สประมาณ 0.52 กิโลกรัม คิดเป็นจำนวนเงินประมาณ 14.62 บาทเมื่อคิดจากราคาแก๊สหุงต้มในปัจจุบัน 28.2 บาท/กิโลกรัม และค่าน้ำสำหรับหล่อเย็นในหอกลั่น ซึ่งในการทดลองได้ใช้น้ำประปา 422 ลิตร คิดเป็นจำนวนเงินประมาณ 5 บาท ดังนั้นต้นทุนการผลิตน้ำมันตะไคร้หอม 5 กิโลกรัม ระยะเวลากลั่น 90 นาที ได้น้ำมันตะไคร้หอม 20.2 มิลลิลิตร เมื่อคิดเป็นร้อยละของผลผลิตได้ 0.405 จะใช้ต้นทุนการผลิตประมาณ 154.64 บาทต่อครั้ง

ในส่วนของกิจกรรมที่ 2 การพัฒนาน้ำมันตะไคร้หอมไปเป็นผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำตะไคร้หอมที่เป็นการปฏิบัติจริง ซึ่งได้ข้อมูลจากความต้องการและความสามารถการเรียนรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นความปลอดภัยในการทำโดยได้ร่วมกันออกแบบจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการดัง Figure 4 แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ 6 คนต่อกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะได้ชุดทดลองทำยาหม่องน้ำที่ประกอบด้วยส่วนผสมหลัก คือ การบูร 10 กรัม พิมเสน 20 กรัม เมนทอล 30 กรัม และน้ำมันตะไคร้หอม 5 มิลลิลิตร จะได้ยาหม่องน้ำปริมาณทั้งหมด 65 กรัมต่อกลุ่ม จากนั้น นำไปบรรจุขวดแก้วขนาดเล็กปริมาณ 30 กรัม/ขวด แสดงดัง Figure 5A ใช้ต้นทุนการทำประมาณ 30 - 40 บาท / ขวด สำหรับช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้น สามารถเปิดจำหน่ายในงานแสดงสินค้าต่าง ๆ ในจังหวัด และร้านค้าในชุมชน แสดงดัง Figure 5B การนำสินค้าไปแสดงในงานแสดงสินค้า OTOP หรือนำไปจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์ เฟสบุ๊ค (Facebook) ติ๊กต๊อก (Tiktok) ได้ในลำดับถัดไป

(A) (B)

Figure 4. (A) Demonstration training on refining citronella oil, (B) Training on making citronella balm oil products

(A) (B)

Figure 5. (A) Citronella balm oil products, (B) Product display

การติดตามประเมินด้านความรู้ความเข้าใจของผู้กลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมแล้ว พบว่า ได้คะแนนเฉลี่ยสูงกว่าช่วงก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P<0.05$) โดยคะแนนความรู้ก่อนการอบรมมีค่าเฉลี่ย คือ 6.28 คะแนน โดยคะแนนความรู้หลังการอบรม มีค่าเฉลี่ย คือ 13.47 คะแนนจากคะแนนเต็ม 15 คะแนน แสดงดัง Table 4. ในส่วนของความพึงพอใจของกลุ่มผู้สูงอายุต่อการสอน และการเรียนรู้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ โดยรวมค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 และเมื่อพิจารณารายละเอียดในรายข้อย่อยของความพึงพอใจ พบว่าการจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.92 คะแนน รองลงมาคือความพร้อมของวิทยากรและวิธีการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการมีรูปแบบหลากหลายค่าเฉลี่ย 4.55 และ 4.45 ตามลำดับ แสดงดัง Table 5.

Table 4. Comparison of knowledge scores before and after training

Quiz	$\bar{x}$	S.D.	t	*P*
Before training	6.28	0.310	13.57	0.007
After training	13.47	0.432		

Table 5. Satisfaction with participating in activities and learning about practical activities

Lists	$\bar{x}$	S.D.
1. The lecturer's knowledge transfer is clear.	4.55	0.311
2. Methods for organizing activities to explain content	4.45	0.243
3. Linking content in training	4.11	0.243
4. The environment and location are appropriate.	4.92	0.357
5. Can apply the knowledge gained.	4.51	0.511
6. Have confidence in being able to put the knowledge gained into practice.	4.51	0.421
7. Knowledge can be published/transferred.	4.52	0.205
รวม	4.51	0.327

วิจารณ์

จากผลการศึกษาการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมพบว่าการกลั่นด้วยวิธีการต้มในน้ำให้ผลผลิตมากกว่าการกลั่นด้วยไอน้ำเนื่องจากการต้มวัตถุดิบในน้ำจะสามารถสัมผัสความร้อนได้โดยตรงและทั่วถึงกว่า เพราะบางครั้งการกลั่นด้วยไอน้ำถ้าบรรจุใบตะไคร้หอมในถังกลั่นแน่นเกินไปก็จะทำให้ไอน้ำไม่สามารถเข้าถึงวัตถุดิบ ความร้อนจึงไม่สามารถพาน้ำมันหอมระเหยออกมาได้สะดวก ซึ่งก็จะสอดคล้องกับ Tuntawiroon *et al*. (2009) ที่มีการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการกลั่นน้ำมันหอมระเหยด้วยการต้มในน้ำเดือดและการใช้ไอน้ำต่างก็พบว่าการใช้วิธีการกลั่นด้วยการต้มวัตถุดิบในน้ำร้อนเดือดจะให้ปริมาณน้ำมันหอมระเหยมากกว่าการกลั่นด้วยไอน้ำ ในส่วนของปริมาณน้ำมันหอมระเหยที่ผลิตได้จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่าการใช้ส่วนใบของต้นตะไคร้หอมหั่นให้มีขนาดประมาณ 5 เซนติเมตรและใช้เทคนิคการกลั่นทั้งสองวิธีให้ผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ 22 มิลลิลิตร ใกล้เคียงกับของ Visedmanee and Khadwilard (2017)

มีการศึกษาปัจจัยของการกลั่นที่มีผลต่อปริมาณน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมซึ่งพบว่าการส่วนของใบที่สับขนาด 1 เซนติเมตร ที่อุณหภูมิ 105 องศาเซลเซียส ได้ปริมาณน้ำมันหอมระเหยเฉลี่ย 30.36 มิลลิลิตร และ Rattananikom (2014) มีการศึกษาการผลิตตะไคร้หอมเพื่อประสิทธิภาพของน้ำมันหอมระเหยที่พบว่าส่วนของลำต้นและใบตะไคร้หอมจะให้ผลผลิตน้ำมันหอมระเหยมากที่สุดแต่ก็จะแตกต่างในส่วนของผลิตน้ำมันหอมระเหยที่สามารถกลั่นได้ร้อยละของผลผลิตอยู่ในช่วง 2.16-3.62

สำหรับการพิจารณาต้นทุนการผลิตของเครื่องกลั่นรวมค่าแรงงานในการสร้างใช้งบประมาณไป 22,520 บาท และในส่วนของต้นทุนการผลิตน้ำมันตะไคร้หอมต่อครั้ง โดยใช้ต้นตะไคร้หอม 5 กิโลกรัม ระยะเวลากลั่น 90 นาที ได้น้ำมันตะไคร้หอม 22 มิลลิลิตร เมื่อคิดเป็นร้อยละของผลผลิตได้ 0.455 จะใช้ต้นทุนการผลิตประมาณ 154.64 บาทต่อครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Somnam (2012) ที่มีการศึกษาพัฒนาเครื่องกลั่นน้ำมันหอมระเหยที่ประยุกต์หลักการกลั่นด้วยไอน้ำจากเครื่องกลั่นสุราพื้นบ้าน โดยการสกัดน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมและผิวมะกรูด พบว่า เมื่อใช้ตะไคร้หอมและผิวมะกรูดหนัก 3.5 และ 5.0 กิโลกรัม ควบคุมอุณหภูมิในหม้อต้มวัตถุดิบและหอควบแน่นให้คงที่ที่ 95 และ 25 องศาเซลเซียส ตามลำดับ ใช้เวลาในการสกัด 3 ชั่วโมง สามารถสกัดน้ำมันหอมระเหยจากตะไคร้หอมเมื่อคิดเป็นร้อยละของผลผลิตได้ 0.557 มีการคำนวณต้นทุนการผลิตอยู่ที่ 147 บาท/ครั้ง

ในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำมันสมุนไพรตะไคร้หอมจากต้นตะไคร้หอมที่มีการปลูกภายในชุมชนและเกิดจากการพัฒนาต่อยอดโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วของชุมชนจนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรและสามารถใช้สมุนไพรชนิดอื่นๆเช่น การนำหัวไพลมากลั่นได้อีก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wimuktalop *et al.* (2023) การพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของสินค้าเกษตรบัวแดง ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่สามารถพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้ คือ ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปมาจากบัวแดงสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น Chousukum and Sujkird (2021) การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตับผักชี หมู่ 12 ตำบลระแหง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีมีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มทุกคนแบบมีส่วนร่วม ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาคือการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของน้ำพริกแกงเผ็ด เพื่อเพิ่มมูลค่าของน้ำพริกแกงเผ็ด

จากการติดตามประเมินผลของผู้กลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมแล้วส่วนใหญ่จะได้คะแนน

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นกว่าช่วงก่อนการอบรม และ พึงพอใจต่อการเรียนรู้กิจกรรมเชิงปฏิบัติ การจัดสิ่งแวดล้อม บรรยายกาศที่เอื้อต่อการเรียน เนื่องจากผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่มีความต้องการเข้าร่วมการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในงานที่จะช่วยให้ได้รายได้เพิ่มขึ้นเพียงพอสำหรับการดูแลตนเองและครอบครัวอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น เมื่อผ่านการอบรมก็สร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มผู้สูงอายุว่าสามารถนำความรู้ไปต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ สร้างอาชีพให้กับกลุ่มได้ในลำดับถัดไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nawakura (2021) มีการศึกษาแนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุของบ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี โดยที่ผู้สูงอายุรู้สึกความสำคัญและมีคุณค่าต่อชุมชน เมื่อพวกเขาเริ่มเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนสำคัญของสังคม หากกลุ่มสามารถมีรายได้ส่วนตัวที่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งในชีวิตประจำวันและการดูแลสุขภาพโดยไม่ต้องพึ่งพารายได้จากคนอื่นหรือรัฐบาลนั่นจะทำให้พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจและมีศักดิ์ศรีในตนเองมากขึ้น

สรุป

จากผลการทำวิจัยถ่ายทอดองค์ความรู้การกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมให้กลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมดจำนวน 53 คน โดยที่ผู้สูงอายุสามารถใช้เครื่องกลั่นน้ำมันตะไคร้หอมด้วยไอน้ำ มีการใช้ต้นตะไคร้หอมจำนวน 5 กิโลกรัม/ครั้ง ทำให้ได้ปริมาณน้ำมันโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 20.2 มิลลิลิตร ในส่วนของแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งทางกลุ่มได้ร่วมกันพัฒนาจนได้ผลิตภัณฑ์น้ำมันตะไคร้หอมบรรจุขวดขนาด 30 มิลลิลิตรพร้อมที่จะออกจำหน่าย ในส่วนการประเมินด้านความรู้ความเข้าใจของผู้กลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมแล้วพบว่าได้คะแนนเฉลี่ยสูงกว่าช่วงก่อนการอบรม มีความพึงพอใจต่อการสอนและได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมกลุ่มเชิงปฏิบัติที่สามารถนำความรู้ด้านเทคโนโลยีไปต่อยอดใช้เป็นอาชีพได้ในลำดับถัดไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณวิทยาลัยเชียงรายให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัยและกลุ่มผู้สูงอายุบ้านสันทราย ต.สันทราย อ.เมือง จ.เชียงราย ที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

Chousukum, W. and A. Sujkird. 2021. Product and packaging development of community enterprises in Pathum Thani province. Journal of Management Science Review, 23(2): 85-94. (in Thai)

Department of Provincial Administration. 2021 Official statistics registration systems (Online) http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat age disp.ph.(October 30, 2021) (in Thai)

Jittabut, P. P. Tooklang, S. Liawklang and D. Bamrungna. 2020. The system extracting essential oil from herbal plants by using rice husk as fuel. Journal of Science and Technology Buriram Rajabhat University, 4(2): 65-79. (in Thai)

Jirapol, K. 2018. An investigation performance of citronella oil distillation with solar energy by bubble pump technique. Research report. Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Nakhonpathom. (in Thai)

Nawakura, P. 2021. Career development guidelines for the elderly of Nongbo village, Tanbon Nongbo, Mueang Ubon Ratchathani district, Ubon Ratchathani province. Journal of Humanities & Social Sciences (JHUSOC). 19(3): 21-42. (in Thai)

Nusaipetch, N., and U. Rinkham. 2012. Testing and evaluation of a small conical essential oil distillation machine. The Agricultural Science Journal. (43)3 Special: 31-34. (in Thai)

Nitipong, S., P. Jerapong, I. Theerapat and C. Pongsiri. 2022. Designing and constructing an essential oil distiller with Closed-Loop Control. Journal of Technology Management Rajabhat Maha Sarakham University. (9) 1: 25-36. (in Thai)

Phangnaren, P. 2021. Community participation in career development for increasing the elderly's incomes. Dhonburi Rajabhat University Journal. 15(1): 42-58. (in Thai)

Rattananikom, K. 2014. A study on the method of extracting essential oil from aromatic plants. Research report. Faculty of Agro-Industry Technology. Rajamangala University of Technology Isan, Kalasin Campus, Kalasin. (in Thai)

Somnam, S. 2012. The model of essential oil extraction developed from local alcohol distiller. Research report. Faculty of Science and Technology. Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai. (in Thai)

Sanon, L. 2018. Synergistic effects of extracted herbal substance of citronella grass tinospora cordifolia, azadirachia indica butterfly lilly and pommelo's skin effectiveness in protecting mosquito's biting. in Thailand.pp.1-10. In: Proceedings of the 6 th Muban Chombueng Rajabhat University National Conference. Muban Chombueng Rajabhat University, Ratchaburi. (in Thai)

Tuntawiroon, O., U. Dilokkunanant, U. Sukatta, W. Yeesawat, S. Suvannalert, P. Changlek and W. Meaktrong. 2009. Extraction and composition of the essential oil of tea tree. in Thailand.pp.370-377. In: Proceedings of 47th Kasetsart University Annual Conference: Plants. Kasetsart University, Bangkok. (in Thai)

Visedmanee, J., and A. Khadwilard. 2017. Analysis of factors affecting the volume of citronella oil from distiller by experimental design. RMUTP Research Journal,11(1): 34-42. (in Thai)

Wimuktalop, W., W. Mangwaen and A. Banyongpisut. 2023. The development and processing of local red lotus products in bang lan district, nakhon pathom province. Journal of Community Development and Life Quality.11(2): 143-151. (in Thai)

แนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง

Waste Management Guidelines for Lampang Provincial Administrative Organization: A Case Study of Pichai Town Municipality

พรพิมล อริยะวงษ์[1] นิตยา เอกบาง[1] พงศกร สุรินทร์[2]*
อนาวิล ทิพย์บุญราช[2] และณัฐอมร จวงเจิม[3]
Pornpimon Ariyawong[1], Nittaya Ekbang[1], Pongsakorn Surin[2],*
Anawin Thipboonaj[2] and Natthaamorn Chuangchoeam[3]

[1]คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง จ. ลำปาง 52000
[1]Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Lampang, Lampang 52000, Thailand
[2]คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง จ. ลำปาง 52000
[2]Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Lanna Lampang, Lampang 52000, Thailand
[3]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง จ. ลำปาง 52000
[3]Faculty of Science and Agricultural Technology, Rajamangala University of Technology Lanna Lampang, Lampang 52000, Thailand
*Corresponding author: E-mail: Pathadecha_p@hotmail.com
(Received: August 17, 2023; Revised: October 27, 2023; Accepted: December 20, 2023)

Abstract: This research aims to investigate and derive insights from waste management scenario in Pichai Town municipality, Lampang Province. Employing a qualitative research approach, the study involved two distinct sample groups: 1) municipal officials responsible for waste management; and 2) community leaders and representatives, totaling 58 participants. Data collection employed in-depth interviews and focus group sessions, with subsequent analysis and presentation of findings grounded in inductive reasoning. It was found that key success factors in waste management must involve handling waste across various stages, from initiation to completion. The outcomes not only contribute valuable insights but also identify community scholars capable of disseminating knowledge to other locales, fostering the creation of a waste-free community network. Recommendations include strengthening collaboration with provincial administrative bodies and private sectors, developing environmental education initiatives in partnership with other agencies, and proposing policy enhancements to elevate the overall level of solid waste management. The study underscores the importance of disseminating lessons widely and advocates for the establishment of a sustainable waste management model.

Keywords: Community waste management, beginning wastes, midway wastes, end-point wastes, Pichai Town municipality

บทคัดย่อ: บทความวิจัยนี้ศึกษาสถานการณ์ ถอดบทเรียน และพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย จ.ลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) บุคลากร

เจ้าหน้าที่เทศบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ 2) ผู้นำและตัวแทนประชาชน 58 คน ใช้เครื่องมือ คือ สัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อย นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และนำเสนอเชิงการสร้างข้อสรุป ให้เหตุผลแบบอุปนัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารจัดการขยะประสบผลสำเร็จได้แก่การจัดการขยะต้นทาง กลางทาง ปลายทาง และสิ่งสำคัญคือ เกิดนักวิชาการชุมชนด้านการจัดการขยะที่เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชนอื่น ขยายผลสร้างเครือข่ายชุมชนปลอดขยะ ข้อเสนอแนะ คือสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนเพิ่มขึ้น และพัฒนางานสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชน และหน่วยงานอื่น ข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ ยกระดับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียน ขยายผลความสำเร็จไปสู่วงกว้าง สร้างรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมและขับเคลื่อนสู่ระบบการจัดการขยะที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการขยะโดยชุมชน ขยะต้นทาง ขยะกลางทาง ขยะปลายทาง เทศบาลเมืองพิชัย

คำนำ

ขยะมูลฝอย หมายถึง เศษ สิ่งของเหลือทิ้งจากการใช้สอย ที่ไม่ต้องการ ขยะมูลฝอยมีหลายประเภท เช่น เศษผักผลไม้-อาหาร เศษผ้า ถุงพลาสติก กล่องโฟม กล่องกระดาษ ขวดน้ำ รวมถึงของเสียอันตรายต่าง ๆ ที่อาจมาจากโรงงานอุตสาหกรรม และการเกษตรที่อาจเป็นอันตรายกับสิ่งแวดล้อม ได้หากกำจัดโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง (Kongjun *et al*., 2021)

ปัญหาขยะของประเทศไทย นับเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จากรายงานการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน กรมควบคุมมลพิษ (Pollution Control Department, 2023) พบว่า ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น 25.70 ล้านตัน โดยมีขยะมูลฝอยเพียง 8.80 ล้านตันที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ และ 9.80 ล้านตัน ถูกกำจัดอย่างถูกวิธี ปริมาณขยะมูลฝอย 7.10 ล้านตันถูกกำจัดอย่างไม่ถูกต้องและเป็นขยะมูลฝอยตกค้างมากถึง 9.91 ล้านตันปัญหาจากขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วยังสร้างความเดือนร้อนรำคาญและความเสียหายต่อสุขภาพและจิตใจของมนุษย์ (Thuvanuti and Phueakbuakhao, 2018)

การบริหารจัดการขยะของไทยที่ผ่านมารัฐบาลได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ปี พ.ศ. 2560 – 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 สร้างคุณภาพที่ดีลดมลพิษและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ และให้ความสำคัญกับการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย (Office of the National Economic and Social Development Council, 2017) และได้จัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 – 2564) มุ่งเน้นการจัดการขยะ ณ ปลายทาง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยการลดการเกิดขยะ การนำของเสียกลับมาใช้ซ้ำ (Pollution Control Department, 2016) และใช้ประโยชน์ใหม่ตามหลักการ 3Rs (reduce reuse and recycle) (Department of Environmental Quality Promotion, 2019) ที่แหล่งกำเนิดต่าง ๆ การส่งเสริมการกำจัดขยะมูลฝอยแบบศูนย์รวมร่วมกับการใช้เทคโนโลยีแบบผสมผสาน และการแปรรูปผลิตพลังงานอย่างเหมาะสม เพื่อยกระดับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยให้ความสำคัญกับการจัดการที่ต้นทางเพื่อป้องกันการเกิดขยะ ตั้งแต่การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (eco-design) ส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืน โดยการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถใช้ซ้ำและเรียกคืนกลับไปรีไซเคิล การคัดแยกขยะมูลฝอย ณ ต้นทาง สอดคล้องกับรูปแบบการกำจัดขยะมูลฝอย ณ ปลายทาง เพื่อให้มีการนำทรัพยากร

กลับคืนจากของเสียให้มากที่สุดทั้งในรูปแบบวัสดุรีไซเคิล (material recovery) และพลังงาน (energy recovery) เพื่อให้เหลือขยะที่ต้องกำจัดให้น้อยที่สุด (final disposal) (Pollution Control Department, 2022)

นอกจากนี้ กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลองค์กรปกครองท้องถิ่น กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเก็บ ขนย้าย และกำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยในเขตพื้นที่หรือมอบหมายให้หน่วยงานรัฐราชการท้องถิ่นอื่นหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการตามเงื่อนไขที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดมอบหมายให้หน่วยงานเอกชนเป็นผู้ดำเนินการหรือทำร่วมกับราชการส่วนท้องถิ่นในการเก็บ ขนย้าย กำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอยรวมถึงดำเนินการใช้หรือหาประโยชน์ได้ตามข้อตกลงที่ทำไว้และออกข้อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเพื่อออกใบอนุญาตการประกอบกิจการรับทำการเก็บ ขนย้าย กำจัดหรือหาประโยชน์จากการจัดการสิ่งปฏิกูลมูลฝอยตลอดจนออกข้อกำหนดท้องถิ่น (Promsit, 2019)

จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาขยะที่เกิดขึ้นและแผนปฏิบัติการจัดการขยะของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการจัดการปัญหาขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษา กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง เนื่องจากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะในชุมชน จนได้รับการรับรองคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม (EHA) ด้านการจัดการมูลฝอยทั่วไปและการจัดการเหตุรำคาญ ปี พ.ศ. 2565 จากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับภาค (ภาคเหนือ) โครงการจัดตั้งธนาคารวัสดุรีไซเคิล 400 ชุมชน ในปี พ.ศ. 2553 และผ่านเข้ารอบที่ 1 โครงการชุมชนปลอดขยะ (zero waste) 84 พรรษา 84 ชุมชน ในปี พ.ศ. 2554

โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาขยะซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติ จึงถอดบทเรียนความสำเร็จด้านการจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง เพื่อใช้เป็นแนวทางและเป็นประโยชน์ต่อหลายชุมชน นำมาสู่วัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาการบริหารและถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะ และเพื่อพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาดพื้นที่ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน ได้รับทุนอุดหนุนจากเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาวิจัยนี้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บข้อมูลการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกลไกระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (focus group discussion) ประกอบกับประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริฯ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) “บวร” เพื่อศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการขยะและถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะ ตลอดจนศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง อันจะนำไปสู่การจัดทำแนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการขยะที่ดี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย 17 ชุมชน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้

ข้อมูลหลัก 2 กลุ่ม ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งสิ้น 58 คน ได้แก่ 1) บุคลากร เจ้าหน้าที่เทศบาล หรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของเทศบาล จำนวน 24 คน และ 2) ผู้นำชุมชนหรือตัวแทนประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย ที่มีหน้าที่หรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการขยะของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน ตัวแทนกรรมการกองทุนขยะ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กระจายการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านละ 2 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 34 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนและสถานการณ์ของปัญหา ผลกระทบ ประสิทธิภาพการจัดการขยะของเทศบาลในปัจจุบัน โดยเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมและวางแผนการจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย และใช้การสนทนากลุ่ม (focus group interview) ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการบริหารจัดการขยะในปัจจุบัน สำรวจปัญหาในการบริหารจัดการขยะ และเห็นภาพที่ต้องการในอนาคต เพื่อให้ได้กลวิธีที่จะใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และวิเคราะห์วางแผนรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่แนวปฏิบัติที่ดี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลโดย 1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะ 2. ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่วิจัยด้วยวิธีการสำรวจข้อมูล การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์การบริหารจัดการขยะปัจจุบัน รวมถึงสำรวจปัญหาในการบริหารจัดการขยะ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) เก็บรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ ได้แก่ บริบทพื้นที่ การจัดการขยะ และวิเคราะห์ศักยภาพด้านการจัดการขยะในพื้นที่ ด้วยวิธีการสำรวจข้อมูล การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ 2) ใช้เครื่องมือในการถอดบทเรียนพื้นที่ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อถอดบทเรียน และวิเคราะห์ผลการถอดบทเรียน 3) จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมข้อมูล มาดำเนินการถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสรุปผลการถอดบทเรียนเพื่อนำผลมาวิเคราะห์และขยายผลต่อไป โดยมีระยะเวลาการทำวิจัย 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2564 ถึงวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2565

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และอธิบายนำเสนอภาพของปรากฏการณ์ในเชิงการสร้างข้อสรุปหรือให้เหตุผลแบบอุปนัย (inductive reasoning) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (trustworthiness) โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรง (validation) และยืนยัน (confirmation) ข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี (methodological triangulation) การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง (data triangulation) และการสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ร่วมวิจัยเพื่อยืนยันข้อมูล (member check) ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของข้อมูลร่วมกัน

จากอุปกรณ์และวิธีการที่ใช้ในการวิจัย สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดัง ดัง Figure 1

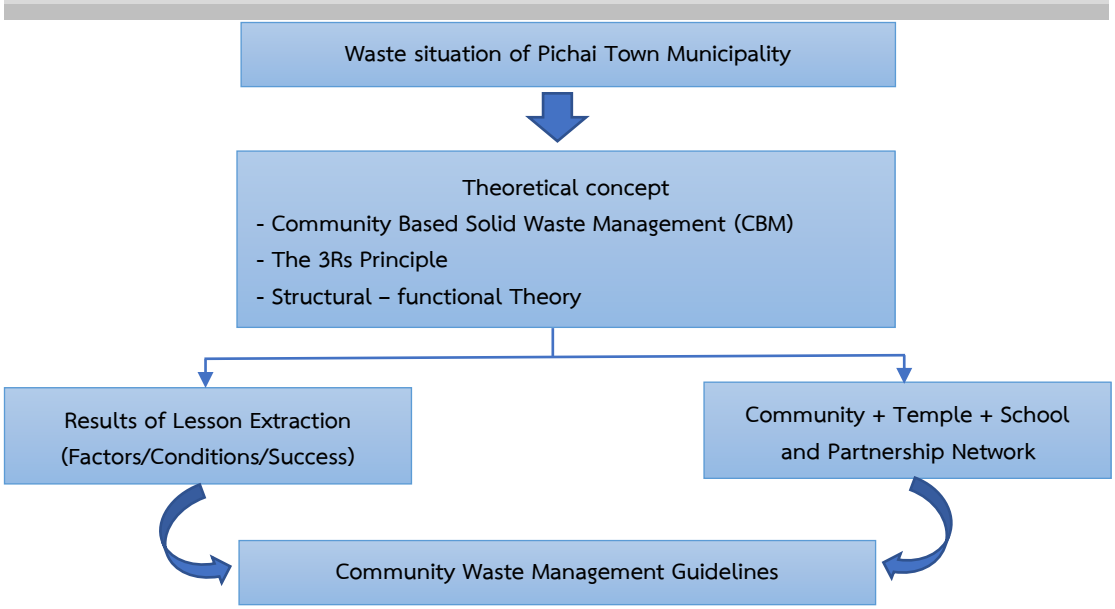

Figure 1. Conceptual framework for research

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง อธิบายได้ตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการขยะและถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะและเพื่อพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย พบว่า จากสถิติปริมาณขยะปี พ.ศ. 2565 มีปริมาณขยะ 1,136.69 ตันต่อปี จำแนกเป็น ขยะอินทรีย์ 899.44 ตันต่อปี ขยะรีไซเคิล 576.18 ตันต่อปี ขยะอันตราย 0.50 ตันต่อปี ขยะติดเชื้อ 2,612.05 ตันต่อปี ซึ่งการจัดการขยะในพื้นที่ใช้วิธีการจัดเก็บและกำจัดขยะมูลฝอยด้วยการจัดเก็บเองในเขตเทศบาลตำบลพิชัย มีปริมาณขยะ 8 ตัน/วัน มีรถเก็บขยะจำนวน 2 คัน ซึ่งใช้การกำจัดขยะโดยฝังกลบ ณ สถานที่กำจัดขยะบ้านจำบอน ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ 30 ไร่ ซึ่งเทศบาลตำบลพิชัยสามารถเก็บขนขยะและนำไปกำจัดได้ทั้งหมดจึงไม่เหลือขยะตกค้างและไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล โดยค่าธรรมเนียมหลังคาเรือนละ 20 บาท/เดือน ร้านค้า/โรงงานอุตสาหกรรม 20 บาท/เดือน โดยคิดเพิ่มตามปริมาณทุก ๆ 20 ลิตร คิดเพิ่ม 20 บาท

จากการถอดบทเรียนการบริหารจัดการขยะ พบว่า เทศบาลเมืองพิชัย ตระหนักถึงสภาพปัญหาขยะที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งแปรผันตรงกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น มีตลาดขนาดใหญ่ในพื้นที่ ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและการให้ความร่วมมือด้านการจัดการขยะมูลฝอย ดังนั้น เทศบาลเมืองพิชัยจึงมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับบริหารจัดการขยะ ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย รณรงค์การลดปริมาณและคัดแยกขยะในครัวเรือนที่เป็นต้นทางของปัญหา พร้อมให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมมือกันในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่บรรลุเป้าหมายและสัมฤทธิ์ผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเทศบาลเมืองพิชัยได้จัดโครงการรณรงค์คัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชนและโรงเรียน ประจำปี พ.ศ. 2565 ด้วยการจัดการด้วยการแบ่งเป็นจัดการขยะต้นทาง จัดการขยะกลางทาง และจัดการขยะปลายทาง โดยคัดแยก

ขยะออกเป็น 4 ประเภท คือ ขยะมูลฝอยตลาดสด ขยะทั่วไป ขยะอันตราย และขยะติดเชื้อ ดังนี้

ขยะมูลฝอยตลาดสด จัดการขยะต้นทางโดยให้นำไปทิ้งที่ภาชนะรองรับขยะมูลฝอยตลาดสดที่เทศบาลและตลาดสดจัดหาให้ ณ จุดรวบรวมขยะมูลฝอย

ขยะทั่วไป จัดการขยะต้นทางโดยให้ครัวเรือน/ชุมชนนำไปทิ้งที่ภาชนะรองรับขยะมูลฝอยทั่วไปที่เทศบาลจัดหาให้ ณ จุดรวบรวมขยะมูลฝอยภายในชุมชน จากนั้นในระยะการจัดการขยะกลางทาง เทศบาลจะเก็บและขนย้ายขยะทั่วไปทุกวัน และนำขยะไปสู่การจัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจร อบจ.ลำปาง ซึ่งเป็นการจัดการในระยะการจัดการปลายทาง

ขยะอันตราย จัดการขยะต้นทางโดยให้ชุมชนคัดแยกขยะอันตรายนำไปทิ้งที่ภาชนะรองรับขยะมูลฝอยอันตรายที่เทศบาลจัดหาให้ ณ จุดรวบรวมขยะมูลฝอยอันตราย จากนั้นในระยะการจัดการขยะกลางทาง เทศบาลจะเก็บรวบรวมขยะอันตรายออกจากชุมชนตามกำหนดเวลาและนำไปเก็บที่สถานที่เก็บกักของเสียอันตรายภายในพื้นที่ของเทศบาล และการจัดการปลายทาง เทศบาลจะขนส่งไปจุดรวบรวมขยะอันตรายขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ตามกำหนดปีละ 1 ครั้ง จากนั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางจะส่งต่อให้ผู้รับผิดชอบในการกำจัด ณ สถานที่กำจัดขยะในจังหวัดสระบุรี

ขยะติดเชื้อ จัดการขยะต้นทางโดยให้ชุมชนคัดแยกขยะติดเชื้อ นำไปทิ้งที่ภาชนะรองรับขยะติดเชื้อที่เทศบาลจัดหาให้ ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลพิชัย (รพ.สต.พิชัย) จากนั้นในระยะการจัดการขยะกลางทาง สาธารณสุขจังหวัดจะดำเนินการรวบรวมและขนย้ายจาก รพ.สต.พิชัย และโรงพยาบาลมะเร็งลำปาง ไปสู่การจัดการปลายทาง โดยสาธารณสุขจังหวัดจะขนย้ายไปกำจัดโดยการเผาในเตาเผา

บทเรียนความสำเร็จด้านการบริหารจัดการขยะ

การบริหารจัดการขยะในการศึกษานี้ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะต้นทาง คือการลดปริมาณขยะและมีการคัดแยกขยะที่ครัวเรือน สถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะ และสถานประกอบการ ระยะกลางทาง คือการเก็บและขนที่มีประสิทธิภาพ และระยะปลายทาง คือการจัดการขยะที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและมีประสิทธิภาพ โดยอ้างอิงจากแผนปฏิบัติการ “ประเทศไทย ไร้ขยะ” ตามแนวทาง “ประชารัฐ” ระยะ 1 ปี (พ.ศ. 2559-2560) (Department of Local Administration and Pollution Control Department, 2016.)

1. การบริหารจัดการขยะต้นทาง เทศบาลเมืองพิชัย ใช้การจัดการตามหลัก 3Rs คือ ลดการใช้ ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ รวมถึงมีการถ่ายทอดความรู้การจัดการขยะของชุมชนเกี่ยวกับประเภทขยะหรือมูลฝอย (solid waste) วัสดุเหลือใช้ (waste residues) ภาชนะรองรับขยะ (storage container) การคัดแยกขยะ (waste separation) การใช้ประโยชน์ขยะ (waste utilization) การนำไปใช้ประโยชน์ (reuse) ซึ่งจากการดำเนินงานการบริหารจัดการขยะต้นทางของเทศบาลเมืองพิชัย มีโครงการ/กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ ดังนี้

โครงการด้านการคัดแยกขยะ จัดกิจกรรมให้ความรู้ กระตุ้นหรือปลูกจิตสำนึกในการจัดการขยะด้วย หลักการ 3Rs เช่น จัดอบรมให้ความรู้รณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการคัดแยกขยะทุกรูปแบบ โดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ สื่อวิดีทัศน์ และศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการ ทำให้คนในชุมชนมีทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะด้วยหลักการ 3Rs เพิ่มขึ้น และช่วยเป็นกำลังหนุนเสริมให้กระบวนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัยเป็นไปตามเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังสามารถสร้างรายได้จากการคัดแยกและจำหน่ายขยะรีไซเคิล ที่มีบริหารโดยธนาคารวัสดุรีไซเคิลของแต่ละชุมชน ทำให้มี

เงินกองทุนหมุนเวียนในชุมชน เช่น ธนาคารวัสดุรีไซเคิล บ้านต้นมื่น หมู่ 14 มีเงินกองทุน 316,350 บาท ธนาคารขยะรีไซเคิล บ้านม่อนเขาแก้ว มีเงินกองทุนจำนวน 10,000 บาท และธนาคารขยะรีไซเคิล บ้านสันติสุข มีเงินกองทุน 7,125 บาท

โครงการด้านการลดปริมาณขยะ (reduce) จัดกิจกรรมเคาะประตูบ้านประชาสัมพันธ์เชิญชวนคนในชุมชน ให้ทุกบ้านมีส่วนจัดการตนเองด้านการบริหารจัดการขยะ ตั้งแต่ต้นทางที่บ้าน โดยจะติดสติ๊กเกอร์ “ครัวเรือน เข้าร่วมกิจกรรมคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ลด ละ เลิกใช้ภาชนะโฟม” ให้สำหรับบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม โครงการธนาคารวัสดุรีไซเคิล โครงการธนาคารขยะรีไซเคิล โครงการหม้อดินกินน้ำแกง

โครงการด้านการนำไปใช้ประโยชน์ (reuse) จัดกิจกรรมอัดก้อนขยะพลาสติก “ขยะฮอมบุญ” และกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากน้ำมันทอดซ้ำ ทำให้มีเงินกองทุนเป็นเงินจำนวน 69,630 บาท

โครงการด้านการควบคุมและการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน จัดกิจกรรมอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก โดยส่งเสริมอาสาสมัครหมู่บ้านเพื่อให้เป็นเครือข่ายในการพัฒนา เฝ้าระวัง ติดตามตรวจสอบการดำเนินงานกิจกรรมลดและคัดแยกขยะมูลฝอยในหมู่บ้าน/ชุมชน

นอกจากนี้ เทศบาลเมืองพิชัย ยังทำความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายเพื่อสร้างร่วมมือในการบริหารจัดการขยะและเป็นเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ได้แก่ ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยระหว่างเทศบาลเมืองพิชัยกับหมู่บ้าน ชุมชน โรงเรียน เอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่าง เช่น วัดต้นมื่น ที่เป็นศูนย์รวมใจและศูนย์รวมกิจกรรมของคนในชุมชน ที่ช่วยเป็นกำลังหลักในขับเคลื่อนทำผ้าป่าขยะ ธนาคารขยะ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะรีไซเคิล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาลำปาง และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง เพื่อให้ชุมชนมองเห็นถึงโอกาสทางเศรษฐกิจจากการจัดการขยะ รวมถึงการจัดการขยะผ่านองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นการสร้างจิตสำนึกและความตระหนัก สร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ (well-being) ที่ดีให้กับคนในชุมชน อีกทั้งสร้างเป็นรายได้เสริมอีกทางที่ย้อนไปสู่ครัวเรือนหรือในรูปแบบของกองทุน ประกอบกับได้ทำความร่วมมือกับภาคเอกชน เช่น ร้านบังอรรีไซเคิล และเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม จึงได้จัดทำบันทึกความร่วมมือระหว่างหมู่บ้านม่อนเขาแก้ว และบริษัท บังอร รีไซคลิ่ง กรุ๊ป จำกัด อันมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการคัดแยกขยะรีไซเคิลในชุมชนอย่างยั่งยืน และประกาศเจตนารมณ์ความมุ่งมั่นสนับสนุนโครงการคัดแยกขยะรีไซเคิลของชุมชน โดยได้กำหนดวันรับซื้อขยะจากชุมชนเดือนละครั้ง และทำข้อตกลงการรับซื้อบนพื้นฐานความสุจริต โปร่งใส ยึดมั่นกฎหมายเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการจัดการปัญหาขยะชุมชนและผลักดันการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืนโดยสะท้อนความสำเร็จเกิดนักวิชาการชุมชน จากการที่ได้คนในชุมชนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการขยะทำให้สามารถเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้แก่ชุมชนอื่นอันจะนำไปสู่การสนับสนุนการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ดัง Figure 2 ที่เทศบาลเมืองพิชัยร่วมกับบ้านม่อนเขาแก้ว ถ่ายทอดองค์ความรู้ ‘การจัดการขยะ’ ให้กับเทศบาลตำบลนาครัว อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อขยายผลสร้างเครือข่ายชุมชนปลอดขยะ

ทั้งนี้ โครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะต้นทางของเทศบาลเมืองพิชัย ส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายขยะที่ผ่านการคัดแยกขยะมูลฝอยในชุมชน และทำให้เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจฐานรากระดับชุมชนจากการบริหารจัดการขยะมูลฝอยต้นทาง

ผลกระทบด้านสังคมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อคัดแยกขยะมูลฝอยและสร้างเครือข่ายคณะทำงานในชุมชนด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยต้นทาง ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากขยะมูลฝอยในชุมชน ส่งผลให้พื้นที่หรือบริเวณในชุมชนมีความสะอาดเรียบร้อย มีสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะและเหมาะสม ปลอดภัยต่อการพักอาศัย

อีกทั้งยังส่งผลกระทบด้านการศึกษา กล่าวคือจากการที่เทศบาลเมืองพิชัยทำงานร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ในการส่งเสริมการคัดแยกขยะมูลฝอยในโรงเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งหวังและส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักการและหลักปฏิบัติในคัดแยกขยะมูลฝอย อันจะส่งผลต่ออุปนิสัยด้านการคัดแยกขยะมูลฝอยให้ติดตัวนักเรียนตลอดไป รวมถึงผลกระทบด้านสุขอนามัย ที่ช่วยลดความเสี่ยงจากการปนเปื้อนของขยะอันตรายที่อาจจะรั่วไหลลงในน้ำและดิน หากไม่มีระบบการรวมรวมที่ดีและเหมาะสมภายในชุมชนอีกด้วย

2. การบริหารจัดการขยะกลางทาง

เทศบาลเมืองพิชัย ได้ทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการและชุมชนในการกำหนดจุดรวบรวมขยะมูลฝอยทั่วไป โดยสนับสนุนและจัดหาภาชนะรองรับสำหรับขยะมูลฝอยทั่วไป จัดเก็บขยะมูลฝอยตลาดสด ซึ่งเทศบาลเมืองพิชัยได้ดำเนินการเก็บและขนย้ายขยะทั่วไปในพื้นที่เป็นประจำทุกวันไปเพื่อนำไปกำจัดที่ศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง จากสถิติปริมาณขยะที่เทศบาลเมืองพิชัยจัดเก็บได้ พบว่าในแต่ละวันสามารถจัดเก็บขยะได้มากถึง 7 – 8 ตันต่อวัน โดยจะมีการคัดแยกประเภทขยะก่อนการขนส่ง เป็นขยะทั่วไป ขยะอันตราย ขยะที่มีขนาดใหญ่ ทั้งนี้ ได้กำหนดอัตราการจัดเก็บค่าธรรมเนียมกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเป็นรายเดือน หลังคาเรือนละ 20 บาท และร้านค้า/โรงงานอุตสาหกรรม 20 บาท และคิดเพิ่มตามปริมาณทุก ๆ 20 ลิตรละ 20 บาท ซึ่งจากการดำเนินงานการบริหารจัดการขยะกลางทางดังกล่าว สามารถลดปริมาณขยะระหว่างการเก็บและขนส่งได้ ประกอบกับมีการจัดโครงการส่งเสริมแนวทางการปฏิบัติงานกับพนักงานให้มีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะระหว่างการเก็บและขนส่ง อนุญาตให้พนักงานคัดแยกขยะและสามารถนำไปจำหน่ายได้ เป็นการส่งเสริมกระบวนการคัดแยกขยะท้ายรถก่อนที่จะนำส่งไปศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพนักงานเก็บและขนส่งขยะ นับได้ว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการเก็บและขนส่งขยะได้ รวมทั้งยังพัฒนาประสิทธิภาพในการเก็บและขนส่งโดยกำหนดตารางการจัดเก็บขยะที่ชัดเจนและครอบคลุมพื้นที่ชุมชนในเขตความรับผิดชอบ และจัดระบบการกำกับดูแลการจัดการขยะกลางทางเพื่อไปสู่ศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจร

นอกจากนี้ ได้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือส่วนบุคคลให้แก่พนักงานที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับภารกิจงานด้านการจัดการขยะในพื้นที่ เช่น ถุงมือยาง ถุงมือผ้า รองเท้า หัวเหล็ก รองเท้าบูท เสื้อกันเปื้อน เสื้อกันฝน ชุด PPE เสื้อสะท้อนแสง เจลแอลกอฮอล์ล้างมือแอลกอฮอล์ หน้ากากอนามัย คีมคีบ เพื่อสุขอนามัยที่ดีของผู้ปฏิบัติงานด้วย

3. การบริหารจัดการขยะปลายทาง

เทศบาลเมืองพิชัย ได้ดำเนินการขนส่งขยะไปกำจัด ณ ศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจร ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ที่เขตป่าแม่เมาะแปลงที่ 2 บ้านศรีดอนชัย หมู่ที่ 5 ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ทั้งหมด 450 ไร่ ซึ่งจากการดำเนินงานการบริหารจัดการขยะปลายทางของเทศบาลเมืองพิชัย มีโครงการ/กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ คือ กิจกรรมในการลดปริมาณขยะ ณ สถานที่กำจัดขยะ โดยมีการคัดแยกประเภทขยะออกเป็นขยะประเภทแก้ว โลหะ ขยะอินทรีย์หรือปุ๋ยหมักชีวภาพ และเชื้อเพลิงขยะ (refuse derived fuel: RDF) เพื่อจำหน่ายสร้าง

รายได้ จากสถิติพบว่าในแต่ละวันจะมีปริมาณขยะ ณ สถานที่กำจัดขยะ เฉลี่ยประเภทละ 80 – 150 ตัน ซึ่งสามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ โดยประเภทแก้วขายได้ประมาณ 85,925 บาทต่อเดือน โลหะขายได้ประมาณ 21,820 บาทต่อเดือน ขยะอินทรีย์หรือปุ๋ยหมักชีวภาพขายได้ประมาณ 538,500 บาทต่อเดือน และเชื้อเพลิงขยะขายได้ประมาณ 1,179,405 บาทต่อเดือน ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชน เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับกลุ่มประชาชนที่เข้ามาทำงานภายในศูนย์จัดการขยะ มูลฝอยรวมแบบครบวงจรในพื้นที่

ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางเป็นผู้จัดทำนโยบายกำหนดภาพรวมและวางแผนบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนทั้งจังหวัดในรูปแบบศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร และเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของจังหวัดลำปางในระยะยาว องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางมีแนวคิดในการแบ่งเขตความรับผิดชอบดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกำหนดแนวทางในการวางแผนการดำเนินการเพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยของจังหวัดลำปางเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องครบวงจรเกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถรองรับการจัดการขยะมูลฝอยได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ รวมถึงประชาสัมพันธ์ให้ประชาขนรับทราบถึงแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธี และสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนในจังหวัดลำปาง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นหนึ่งในภารกิจหลักหรือพันธกิจ (Mission) ในการพัฒนาจังหวัดลำปาง จากวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง คือ การกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้

กำหนดนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยให้เป็นรูปแบบการจัดตั้งศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมเป็นระบบอย่างครบวงจร แนวความคิดในการวางแผนรองรับการจัดการขยะมูลฝอยแบบภาพรวมจึงนับเป็นโครงการหนึ่งที่สำคัญและสอดคล้องกับนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางในด้าน “สิ่งแวดล้อม-วัฒนธรรมดี” นอกจากนี้ยังได้เกิดนวัตกรรมจากงานวิจัย ชุมชนในพื้นที่ภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาลเมืองพิชัย ร่วมกับเครือข่ายภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม พัฒนานวัตกรรมในการแก้ปัญหาขยะในพื้นที่เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันและอนาคต โดย “เปลี่ยนขยะเป็นโอกาส เปลี่ยนภาระเป็นพลัง” นำขยะมาใช้ประโยชน์ในนวัตกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ 1) นวัตกรรมประเภทเครื่องใช้หรือสิ่งประดิษฐ์ เช่น หม้อดินกินน้ำแกง เสวียน น้ำหมักชีวภาพ 2) นวัตกรรมประเภทการแปรรูปขยะมูลฝอย เช่น การอัดก้อนขยะพลาสติก การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากน้ำมันทอดซ้ำ การประดิษฐ์ดอกไม้จากสลากลอตเตอรี่ และ 3) นวัตกรรมประเภทการรวมกลุ่มทางสังคม ได้แก่ ธนาคารขยะรีไซเคิล ทั้งนี้ จากความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะดังกล่าวพบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จเกิดจากการเสริมสร้างเครือข่ายภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายและสร้างกติการ่วมกัน ตามหลัก 5 ก. (กลุ่มสมาชิก กรรมการ กิจกรรม กติกา กองทุน)

Figure 2. People in their community on waste management so that they can be speakers to educate people in other communities

Figure 3. The innovation of wet waste disposal: Mo Din Kin Namkaeng

จากการศึกษาการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัยพบว่า **แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะของเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง** โดยสัมภาษณ์คณะผู้บริหารเทศบาลเมืองพิชัย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของสังคมสู่ความเป็นเมือง จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรรวมถึงมีของเสียจากการอุปโภคบริโภคมากขึ้นตามมาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กลุ่มองค์กรและผู้บริหารของเทศบาลเมืองพิชัยจึงมีกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

1) เตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง โดยวางแผนแนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะและเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการขยายเมือง จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลต่อปัญหาปริมาณขยะที่จะเพิ่มขึ้นตามมา จึงได้กำหนดนโยบายในการจัดการขยะมูลฝอยให้การสนับสนุนการจัดการขยะแบบครบวงจร และเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่จะมุ่งสู่เป้าหมายเพื่อให้เป็น “พื้นที่ตำบลไร้ขยะ ตำบลสะอาด ลดการสร้างขยะ” ตามวิสัยทัศน์ในการดำเนินงาน “มุ่งสู่การเป็น อปท.ไร้ขยะ”

2) ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีความร่วมมือ ได้แก่ สถานศึกษา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัด ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคธุรกิจ ตามหลักการ 3Rs และหลักการประชารัฐ เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีมีประสิทธิภาพยั่งยืน

3) สร้างการรับรู้และสนับสนุนให้ชุมชนคัดแยกขยะมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง โดยให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดการขยะตั้งแต่แหล่งกำเนิด มุ่งเน้นให้ครัวเรือนคัดแยกขยะและสามารถกำจัดขยะบางชนิดได้เองก่อนนำมาทิ้งกับเทศบาล ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านม่อนเขาแก้ว ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความโดด

เด่นและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมปั้นหม้อดินเผา ชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาขยะมูลฝอย จึงเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการขยะต้นทาง และให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะ ลดปริมาณขยะทั่วไป สร้างรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล ซึ่งจุดเด่นในการกำจัดต้นทางของชุมชนบ้านม่อนเขาแก้ว คือการกำจัดขยะเปียกโดยใช้วัสดุในชุมชนคือ หม้อดินเผา ด้วยนวัตกรรม “หม้อดินกินน้ำแกง” หรือหม้อดินกำจัดขยะเปียก ดัง Figure 3 ซึ่งมีลักษณะเป็นหม้อดินเผาทรงกระบอก เจาะรูเล็ก ๆ ด้านข้างและเจาะก้นด้านล่าง โดยชุมชนได้ทดลองนำมาใช้และสามารถกำจัดขยะเปียกได้จริง จึงขยายผลไปยังชุมชนใกล้เคียง

การดำเนินงานดังกล่าว สอดคล้องกับแผนงานการจัดการขยะมูลฝอยตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทยที่มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและบูรณาการทำงานร่วมกันในระดับชุมชน ท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย ในการคัดแยกขยะและโครงการถังขยะเปียกลดโลกร้อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย ระดับครัวเรือน ที่รณรงค์การทำถังขยะเปียกครัวเรือนระบบปิด ถังขยะเปียกลดโลกร้อนของจังหวัดลำปาง ตลอดจนเป็นการรวมพลังขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ sustainable development goal: SDGs ให้ประสบความสำเร็จในเรื่องของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม สร้างโลกที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการขยะและบทเรียนความสำเร็จด้านการบริหารจัดการขยะ กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง พบว่า แนวทางการบริหารจัดการขยะของเทศบาลตำบลพิชัย มีปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารจัดการขยะประสบผลสำเร็จ โดยมีการจัดการแบ่งระยะจัดการขยะ ดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จของจัดการขยะต้นทาง

1. การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง จากหลักการจัดการขยะที่เทศบาลเมืองพิชัย ใช้คือหลัก 3Rs ที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้ ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ ประกอบกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประเภทขยะหรือมูลฝอย วัสดุเหลือใช้ภาชนะรองรับขยะ การคัดแยกขยะ การใช้ประโยชน์ขยะ และการนำไปใช้ประโยชน์นั้น แสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (community based solid waste management: CBM) (Pollution Control Department, 2018) กล่าวคือ มีการจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดตามหลัก 3Rs และใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยสร้างความตระหนักในสภาพปัญหา ร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา ตัดสินใจเลือกวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และร่วมลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่วางแผนร่วมกัน ทั้งนี้ หากชุมชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดการเกิดขยะในชุมชน สามารถนำขยะมารีไซเคิลและนำขยะมาสร้างรายได้ ส่งผลให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมชุมชนสีเขียวเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Boonyawat (2020) ที่กล่าวว่า ต้องปลูกฝังจิตสำนึกเพื่อให้ประชาชนทุกคนตระหนักปัญหาที่แท้จริง และอาศัยทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นได้จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ และอธิบายถึงผลกระทบที่ตามมา และมีการคัดแยกขยะตามหลัก 3Rs ส่งผลให้ขยะในชุมชนลดลง และประชาชนในชุมชนเกิดรายได้ และสอดคล้องกับงานของ Incharoen *et al.* (2020) ที่พบว่า การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของไทยและต่างประเทศที่มีการจัดการเหมือนกัน คือ การณรงค์เพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอย โดยใช้หลัก

3Rs การคัดแยกขยะ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการดำเนินการตามบริบทชุมชน ส่วนที่ต่างกัน คือ ในต่างประเทศมีการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวด และการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการตรวจสอบ ทั้งนี้เนื่องจากการกำจัดขยะให้ได้ผลดี และเกิดประโยชน์สูงสุดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆโดยเฉพาะการคัดแยกก่อนที่จะนำไปกำจัดในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดด้วย Tongkum and Chenchan (2019) ที่กล่าวว่า การจัดการขยะมูลฝอยที่ได้ผลต้องหาสาเหตุและลดปริมาณขยะที่ต้นทาง การสร้างแรงจูงใจในการแยกขยะให้กับครัวเรือนและการอำนวยความสะดวกในการนำขยะมาขายจะเป็นแนวทางเชิงรุกที่ดีกว่าการเพิ่มปริมาณรถขยะหรือการสร้างบ่อขยะเพิ่ม

2. ผู้นำหรือคณะทำงานชุมชนที่เข้มแข็ง คือกลไกสำคัญกลไกหนึ่งที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางนั้น คือ ผู้นำหรือคณะทำงานชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งคณะทำงานชุมชน ในที่นี้หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นต้นแบบที่ดี มีความเป็นผู้นำที่ดี เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งใช้หลัก 5ก ในการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ หลัก 5 ก. ประกอบด้วย 1 ก.กลุ่มสมาชิก สมาชิกกลุ่มมีความสามัคคี และให้ความร่วมมือกับกรรมการ 2 ก.กรรมการ จะต้องมีความซื่อสัตย์ โปร่งใส เสียสละ รับผิดชอบ ตรวจสอบได้ 3 ก.กิจกรรม กลุ่มมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 4 ก.กติกา กลุ่มมีกฎ กติกาที่ดี มีความเป็นธรรมกับสมาชิกทุกคน และ 5 ก. กองทุน กลุ่มมีกองทุนไว้ใช้จ่ายในการดำเนินงานและจัดสวัสดิการแก่สมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน ให้มีประสิทธิภาพของกรมพัฒนาชุมชน Community Development Department (2017) และ Incharoen *et al.* (2020) พบว่า ประชาชน และผู้นำ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดความร่วมมือ มีนโยบาย เทศบัญญัติและกฎหมายที่ชัดเจน ยึดหลักการมีส่วนร่วม และหลักการพอเพียง และสอดคล้องกับงานของ Sankum and Sanphoti (2022) ที่พบว่า ปัจจัยการบริหารเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานการจัดการขยะมูลฝอย คือ ด้านผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย จึงจะเกิดความสำเร็จในพื้นที่ได้ ด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบงานหรือผู้ปฏิบัติต้องมีการกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดการดำเนินการจัดการขยะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

3. พันธมิตร เทศบาลเมืองพิชัย ได้สร้างพันธมิตรในการจัดการปัญหาขยะ โดยทำความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายทั้งหมู่บ้าน ชุมชน โรงเรียน เอกชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างร่วมมือในการบริหารจัดการขยะและความร่วมมือทางวิชาการ ซึ่งนับได้ว่าเป็นแรงหนุนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันให้ชุมชนขับเคลื่อนการจัดการขยะไปสู่ความสำเร็จ และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับ Kinnares (2021) ที่พบว่า การลดปริมาณขยะในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมสามารถลดปริมาณขยะภายในชุมชนท่องเที่ยวได้เนื่องมาจากการเห็นความสำคัญของปัญหาด้านขยะมูลฝอยของชุมชน การต้องการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังของชุมชน และการบูรณาการของหน่วยงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัย วัด เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอย ส่งผลให้ปริมาณขยะในชุมชนลดลง และเกิดรูปแบบการจัดการขยะในชุมชนที่มีความชัดเจนขึ้น

ปัจจัยความสำเร็จของจัดการขยะกลางทาง

1. การกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของสังคม จากการที่เทศบาลเมืองพิชัยได้ทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการและชุมชน ในการกำหนดจุดรวบรวมและจัดภาชนะรองรับขยะมูลฝอยทั่วไป จัดเก็บขยะมูลฝอยตลาดสด และมีการเก็บและขนย้ายขยะทั่วไปในพื้นที่ โดยมีการกำหนดวันและเวลาการจัดเก็บขยะในแต่ละชุมชน รวมถึงมีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลนั้น สอดคล้องกับทฤษฎีระบบสังคมกับแนวคิดวัฒนธรรม

ชุมชน (Taweethomjarean, 2010) ที่กล่าวถึงการที่บุคคลเข้าไปเป็นสมาชิกอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น จะได้รับสถานภาพและบทบาทซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน ที่เปรียบเหมือนเป็นกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติให้สมาชิกในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นวิถีประชา จารีต หรือกฎหมาย ที่เรียกว่า “บรรทัดฐานทางสังคม” (social norm) ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม เป็นกฎกติกา และมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ถ้าสมาชิกในครัวเรือนมีความรู้ ความเข้าใจและมีพฤติกรรมในการคัดแยกขยะที่ถูกต้อง จะส่งผลดีแก่บ้านเรือนและชุมชนที่ดูสะอาดเรียบร้อย มีรายได้เสริมจากการขายขยะ ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน สร้างสุขภาวะที่ดีให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน แต่เมื่อใดก็ตามถ้าความร่วมมือของประชาชนมีน้อยในการคัดแยกขยะ มีการทิ้งขยะไม่เป็นที่ ประชาชนยังขาดจิตสำนึกและความตระหนักที่ดีในการดูแลสิ่งแวดล้อมทำให้ขยะมีเป็นจำนวนมาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากในการจัดการขยะ ภาครัฐจำต้องมีการปรับตัว เช่น ออกบทลงโทษ การเพิ่มค่าธรรมเนียมในการจัดการขยะ เพื่อให้การดำเนินงานของภาครัฐและสังคมโดยรวมดำเนินต่อไปได้ นอกจากนี้ ยังใช้กลไกระดับนโยบายของกองสาธารณสุข เทศบาลเมืองพิชัย ผ่านพนักงานเก็บและขนส่งขยะให้เข้าใจถึงความสำคัญต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในการเป็นผู้มีส่วนร่วมร่วมต่อการจัดการขยะกลางทาง ส่งผลให้การส่งขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติงานของพนักงานเก็บขนขยะ เช่น การสนับสนุนวัสดุ เครื่องมือ การเพิ่มค่าตอบแทน เพื่อจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ให้กับพนักงาน

2. การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความชัดเจนในการจัดทำแผนงานนโยบายในการสนับสนุนชุมชนในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณ และการจัดเก็บข้อมูลและทำสถิติปริมาณขยะ การสร้างความต่อเนื่องและรณรงค์กิจกรรมที่ขับเคลื่อนการจัดการขยะภายในชุมชน การยกย่องชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะ การขยายผลการจัดการขยะไปอีกชุมชนหนึ่ง อีกทั้งการหาแนวทางแก้ไขปัญหาขยะที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้ รวมถึงความมุ่งมั่นในการเสริมสร้างภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งดำเนินความร่วมมือในการจัดหาองค์ความรู้ เทคโนโลยี เพื่อผลักดันไปสู่ชุมชนปลอดขยะโดยใช้รูปแบบการบริหารงานที่เรียกว่า “บวร + พันธมิตร” ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Promsit *et al.* (2019) ที่พบว่า รูปแบบการจัดการขยะกับความเหมาะสมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มจากผู้บริหารสูงสุดขององค์กรต้องมีนโยบายที่ชัดเจน มีการประสานการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมโดยภาครัฐต้องมีแผนงานและงบประมาณในการจัดกิจกรรมลดปริมาณขยะมีการมอบหมายผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน Faijumpa (2020) พบว่า การขับเคลื่อนการดำเนินงานจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรี สามารถดำเนินการขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี อาจเป็นเพราะมีคณะผู้บริหารและทีม แกนนำชุมชนเป็นแกนนำขับเคลื่อนดำเนินการ มีการกำหนดนโยบาย มีแผนงาน มีการจัดทำโครงการและ กิจกรรมที่มีการเป็นการประสานงานกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรีกับประชาชนในหมู่บ้านชมุชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นตัวกลางทำหน้าที่เชื่อมประสานการทำงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาชนใน หมู่บ้าน และมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ผ่านหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ชุมชน ตลอดจนผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างสะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้การ ตั้งคณะกรรมการคณะทำงานต่าง ๆ ในการช่วยขับเคลื่อนการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในเขตองค์การบริหาร ส่วนตำบลจอมศรี จึงสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้

สะดวก รวดเร็วขึ้น และสอดคล้องกับงานของ Thanawaro (Thipbunthong) *et al.* (2021) พบว่า การจัดการกับขยะทุก ๆ คนต้องร่วมกันแก้ปัญหา หน่วยงานรัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งการจัดการเป็นการดำเนินการในการวางแผนตัดสินใจการจัดองค์การ การนำ และการควบคุมทรัพยากรพื้นฐานขององค์การ อันได้แก่ ทรัพยากร การเงิน สินทรัพย์ถาวร ข้อมูลและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อจะช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ปัจจัยความสำเร็จของจัดการขยะปลายทาง

ความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ

การที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางออกนโยบายกำหนดภาพรวมและวางแผนบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนทั้งจังหวัดในรูปแบบศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจรนั้น สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการเชิงบริหาร ของ Henry Fayol (1949 cited in Atthakorn, 2016) ที่กล่าวถึง การวางระบบบริหาร สิ่งที่มีความจำเป็นคือจะต้องมีการวางแผน การมองไปข้างหน้าอย่างมีวิสัยทัศน์ หลักการจัดการ 14 ประการ ซึ่งหนึ่งในหลักการจัดการได้กล่าวถึง มีความเป็นเอกภาพ ว่าเอกภาพในแนวทางส่วนต่าง ๆ ขององค์กรควรมีแนวทางหรือวัตถุประสงค์ในการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการประสานหรือจัดระเบียบของส่วนต่าง ๆ ให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้นโยบายและวางแผนบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของจังหวัด และยังสอดคล้องกับ Faijumpa (2020) ที่กล่าวว่า รูปแบบแนวทางในการส่งเสริมให้การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน มีกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน และมีรูปแบบแนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดเป็นนโยบายในการดำเนินการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ความรู้ให้กับประชาชนในการจัดการขยะอย่างถูกวิธี ดังนั้น ปัญหาการจัดการขยะจำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการ สร้างการมีส่วนร่วมของสามพลังประสานกัน คือ ภาควิชาการ คือ การสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ภาคประชาสังคม คือ ต้องดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และภาคการเมือง เข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดัน หากขาดองค์ประกอบใดมักจะทำให้สำเร็จได้ยาก ดังนั้น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

สรุป

แนวทางการบริหารจัดการขยะของเทศบาลตำบลพิชัยที่ประสบผลสำเร็จ เริ่มต้นจากการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง กลางทางและปลายทาง โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการซึ่งมีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดทำแผนนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ การจัดเก็บข้อมูลและทำสถิติปริมาณขยะ ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1.สร้างเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการรับซื้อขยะอย่างเสรี 2.ส่งเสริมการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายที่จะช่วยพัฒนางานสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชน 3. ยกระดับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และ 4.สร้างรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมและขับเคลื่อนสู่ระบบการจัดการขยะที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

Atthakorn, S. 2016. Management: its body of knowledge and the development of theoretical model. Panyapiwat Journal 8(2): 215–226. (in Thai)

Boonyawat, W. 2020. Community participatory waste management of community prototype, “Muang Wan community (Sam Sun Huda Mosque)”,Mahaphram

sub-district Bang Ban district, Phra Nakhon Si Ayutthaya. Integrated Social Science Journal, Mahidol University 7(1): 116–134. (in Thai)

Community Development Department. 2017. Guidelines for Establishing and Developing Professional Groups. Community Development

Department, Bangkok. 31 p. (in Thai)

Department of Environmental Quality Promotion. 2019. Community Based Solid Waste Management: CBM. Department of Environmental Quality Promotion, Bangkok. 34 p. (in Thai)

Department of Local Administration and Pollution Control Department. 2016. Action plan “Thailand Zero Waste” according to the Participatory “Civil State” Principle 2016 - 2017. Department of Local Administration and Pollution Control Department. Bangkok. 34 p. (in Thai)

Faijumpa, A. 2020. The model development of participation waste management in Jomsi sub-district Administrative Organization, Chiangkhan district Loei province. Journal of Council of Community Public Health 2(1): 1-17. (in Thai)

Incharoen, S., V. Tanvatanakul, K. Rudtanasudjatum and W. Sipon. 2020. Studies related to inspection of municipal solid waste management in Thailand, compared with foreign countries: A systematic review. The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health 7(2): 152-166. (in Thai)

Kinnares, P. 2021. Development of participatory waste management model in the cultural tourism of Wat Mahathat community Nakhon Phanom province. Journal of Community Development and Life Quality. 9(3): 366–376. (in Thai)

Kongjun, S., P. Mahasatto, T. Duangpansing,T. Sujaree, and P. Phosing. 2021. Integrated management model of community-based waste. Panya journal 28(2): 137-153. (in Thai)

Office of the National Economic and Social Development Council. 2017. The 12th National Economic and Social Development Plan (2017-2021). Office of the National Economic and Social Development Council, Bangkok. 215 p. (in Thai)

Pollution Control Department. 2016. The Master Plan on National Solid Waste Management B.E. 2559-2564. Pollution Control Department, Bangkok. 238 p. (in Thai)

Pollution Control Department. 2018. Operational manual for 3r (reduce, reuse, recycle) community waste management. Pollution Control Department, Bangkok. 20 p. (in Thai)

Pollution Control Department. 2022. National waste management plan, 2nd edition (B.E. 2565 - 2570). (Online). Available: https://www.pcd.go.th/publication/28745 (July 05, 2023). (in Thai)

Pollution Control Department. 2023. Report on the situation of community solid

waste management facilities in Thailand, year 2022. (Online). Available: https://www.pcd.go.th/pu

Promsit, S. 2019. The large, middle and small sizes of municipality waste management of local government organization in northeast region of Thailand. NEU Academic and Research Journal 9(1): 67–81. (in Thai)

Promsit, S., V. Sanpugdee, S. Kenaphoom, and P. Chaiseeha. 2019. The waste management model and the suitability of the local government organization. Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus 6(2): 459–483. (in Thai)

Sankum, P. and N. Sanphoti. 2022. Key success factors in solid waste management of the local government organization at Nakhon Phanom province. UBRU Journal for Public Health Research 11(2): 165–175. (in Thai)

Taweethomjarean, T. 2010. A study of community lifestyle based on the concepts of the social structure theory and community theories. University of the Thai Chamber of Commerce Journal 30(1): 104-116. (in Thai)

Thanawaro (Thipbunthong), P. S., P. Chimhad and D. Khaenamkhaew. 2021. Guidelines of household solid waste management. Journal of Human Society, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University 11(2): 80 - 96. (in Thai)

Thuvanuti, P. and W. Phueakbuakhao. 2018. Waste management guielines of mueang municipality of Prachuab Khiri Khan. Kasem Bundit Journal 19(2): 141-149. (in Thai)

Tongkum, S. and S. Chenchan. 2019. Supply chain management of solid waste of Phaniat sub district, Khok Samrong district, Lopburi province. Journal of Community Development and Life Quality. 7(1): 105–114. (in Thai)

Volume 12, Issue , January – April 2024

Journal of Community Development and Life Quality

1. Development of a Community Product Prototype under the Thailand 4.0 concept for the OTOP Product of WatBot Bamboo Handicraft Group, WatBot District, Phitsanulok Province
Siriporn Bunprakob, Kannika Pratumtone, Ratchata Maakat, Sawanya Hanvongsa, Kanttera Popan and Non Sanprasit..... 1
2. A Survey of Creative Bamboo Products from Basketry Handicraft Community in Yasothon Province
Wasan Boonlone, Roumpon Waiyapoj and Suphichay Sriliphat..... 12
3. Knowledge Management of Local Wisdom in Producing Khao Kab Products to Promote Lifelong Learning in Hua Suea Sub-district, Lampang Province: Community Lesson
Pongwat Fongkanta, Fisik Sean Buakanok, Suwannee Kreupueng and Thidarat Phomngam..... 21
4. Consumer Behavior on Purchasing Organic Agriculture Products on Social Media, Facebook Fanpage: A Case Study of ABC Organic Farms
Tommanee Sooksai..... 30
5. Perceived Usefulness for Indigenous Vegetable Consumption for the Elderly in Salung – Keelek Community, Mae Rim District, Chiang Mai Province
Samart Jaitae, Nuttron Sukseetong, Sasikan Numboonjit..... 38
6. Evaluation of the Project to Strengthen and Instill Chakungrao United Schools' Learners with 21st Century Learning Skills under Kamphaeng Phet Secondary Education Service Area Office
Kamonchanok Jantasri and Prajob Kwanman..... 47
7. Transferring Citronella Oil Refining Technology to the Elderly in San Sai Subdistrict, Mueang District, Chiang Rai Province
Pakdee Sittiritkawin, Chonthit Pitiphumisuksan, Paitoon Yotkat and Thawatchai Kitti..... 59
8. Waste Management Guidelines for Lampang Provincial Administrative Organization: A Case Study of Pichai Town Municipality
Pornpimon Ariyawong, Nittaya Ekbang, Pongsakorn Surin, Anawin Thipboonaj and Natthaamorn Chuangchoeam..... 70

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)
โทร 053-942476, 087-6560160 อีเมล์: journals.unrn@gmail.com

ISSN (Print): 2630-0443 ISSN (Online): 2630-0451